A 136034

D. ERPORT

RELIGIOONI TEKKIMINE JA TEMA REAKTSIOONILINE SOTSIAALNE OLEMUS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1953

2/20 859

D. ERPORT

RELIGIOONI TEKKIMINE JA TEMA REAKTSIOONILINE SOTSIAALNE OLEMUS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1953

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
20859

RELIGIOONI TEKKIMINE JA TEMA JUURED KLASSIÜHISKONNAS

Nagu teised ühiskonna teadvuse vormid, nii on ka religioon tegelikkuse peegeldus, kuid erinevalt sellistest ühiskonna teadvuse vormidest, nagu teadus, materialistlik filosoofia ja kunst, on ta tegelikkuse ebatõeline, viirastuslik peegeldus. Engels ütleb oma klassikalises määratluses religiooni kohta:

«Igasugune religioon pole ju midagi muud kui fantastiline peegeldus inimeste peades neist välisjõududest, mis valitsevad inimesi nende igapäevases elus, peegeldus, milles maised jõud omandavad ülemaiste jõudude vormi.» [1]

Kuid need fantastilised, viirastuslikud religioossed peegeldused on selle tegelikkuse, nende tingimuste tulemus, milles inimesed elavad. Sel marksismi juhendil on otsustav tähtsus religiooni tekkimise põhjuste mõistmisel. Et religioon on ühiskonna elutingimuste fantastiline peegeldus, siis on religioossed uskumused võimalikud teatavail tingimusil. Nii tekkis religioon ühiskonna teataval arenemisastmel, kui inimene oli jõuetu võitluses loodusega. Religioon kapitalismi tingimustes on ekspluataatorlike klasside vägivalla tulemus ekspluateeritavate hulkade üle. Religioon kaob kommunismi ajal, kui lõplikult likvideeritakse tingimused, mis põhjustavad religioosseid uskumusi.

Papid ja filosoofid-idealistid tõendavad, et religioon on igavene, et religioon pole kunagi tekkinud ega kao ka kunagi, vaid et religioosne tunne on inimestele külge sündinud, sest ta olevat neile antud jumalast. Sedalaadi muinasjutud on tegelik elu ise kummutanud. Mitte mingisugust külgesündinud religioosset tunnet pole olemas. Kui last ei kasvatata religioosses vaimus, ei tea ta midagi religioonist ega jumalast. Seda näitab kujukalt nõukogude tegelikkus.

---

[1] F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 279.

Religioon pole alati eksisteerinud. Oli aeg, kus religiooni ei olnud. Ta ei saanud tollal veel eksisteerida, sest inimeste teadvus oli alles niivõrd madalal arenemise tasemel, et polnud võimeline fantastilisi kujutlusi looma. Alles teataval tootmise ning inimmõistuse arenemise astmel tekkis animism (ladina sõnast *anima* — hing), mis oli religiooni esialgseks vormiks ürgaja ühiskonnas.

«Religioon,» kirjutas Engels, «on tekkinud väga ürgsel ajal inimese väärarusaamisest tingitud väga primitiivseist kujutlusist, mida ta omas endast ja teda ümbritsevast välisloodusest.» [1]

Vaimne piiratus oli tootlike jõudude äärmiselt madala taseme tulemus. Inimene oli võitluses loodusega nõrgalt relvastatud ja seepärast tema ees jõuetu. Primitiivsed tööriistad ei suutnud kindlustada ei vajalikke elatusvahendeid ega pakkuda kaitset kiskjate vastu. Elu raskused surusid inimest maha. Ta tundis alalist hirmu olemasolu eest, igal sammul põrkas ta takistustele, mis loodus talle seadis. Ebaõnn küttimisel või kalapüügil, stiihilised loodusjõud, mis sageli ühe päevaga hävitasid pika ning ränga töö vilja, põud, rahe, jõgede üleujutused, röövloomade kallaletungid — kõik need tõid kaasa nälga, haigusi, surma ja äratasid seepärast inimeses hirmu, tekitasid tema teadvuses fantastilisi kujutlusi ümbritsevast loodusest. Seega on religioon inimese hirmu ja jõuetuse tulemus võitluses loodusega.

Ürginimesed polnud võimelised mõistma looduse stiihiliste jõudude avaldusi. Päike, tuul, vihm, taimed ja loomad mõjusid inimesele kord positiivselt, kord negatiivselt, ja inimeste peades tekkis kujutlus, et kõigil neil nähtustel on omad kindlad kavatsused. Kõiki looduse esemeid peeti inimeste taolisteks olevusteks, kuid võimsamaiks ning ähvardavamaiks, ja neid koheldi kui elavaid. Asetanud oma fantaasias looduse esemed elavate olevuste seisundisse, pöördusid inimesed omaenda jõuetust tundes nende poole abi saamiseks, kui neil äpardusid küttimine või kalapüük, kui päike kõrvetas nende lõikuse jne.

Hiljem hakkas inimene loodust hingestama. See oli inimese moonutatud kujutluse tulemus omaenda olemusest. Olles madalal ühiskondliku arenemise astmel, tundmata

[1] F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp, Tallinn, 1946, lk. 49.

oma kehaehitust ja oskamata seletust leida unenägude, haiguste ja surma põhjustele, oma teadlike tegude põhjustele, tekkis ürginimesel kujutlus hingest. Nähti, et pärast surma muutub inimene liikumatuks lagunevaks kehaks. Ürginimesele oli arusaamatu, kuidas ja kuhu elu korraga kadus. Ta ei võinud siis teada, et surm on samuti nagu elu täiesti loomulik nähtus. Püüdes välja selgitada neile salapärastena näivate elu ja surma, une, unenägude, tõvehoogude jne. põhjusi, jõudsid ürginimesed veendumusele, et inimeses on mingi elav jõud — hing, mis pole keha tegevuse tulemus, vaid vastupidi, keha tegevus on temas eluneva hinge tulemus; et surm saabub siis, kui hing kehast lahkub. Seepärast muutubki keha elutuks. Kuid kehast lahkudes elab hing edasi ja mõjutab inimeste elu. Ürginimene jaotas enda kaheks — kehaks ja hingeks. Hing oli tema kujutluses surematu.

Seda kujutlust endast laiendasid inimesed loodusele. Nagu inimene, nii jaguneb ka loodus reaalseiks esemeiks ja hingedeks, vaimudeks, kes neid esemeid juhivad, — loomulikuks maailmaks ja tema üle valitsevaiks üleloomulikeks jõududeks. Iga materiaalse nähtuse taga arvati nägevat hinge toimet. Seesugune looduse esemete hingestamine sünnitaski vaimud ja jumalad, kuradid ja imeteod.

Ühiskonna arenemisega muutuvad ka religioossete uskumuste vormid. Ürgkogukonna teataval astmel annab animism koha kujutlusele jumalaist. Kuid animism on jäänud iga usundi, sealhulgas ka kaasaegse religiooni koostusosaks. Hing, mida varem seoti konkreetsete looduse esemetega, tegi inimeste teadvuses läbi evolutsiooni konkreetsete asjadega sidumata vaimuni ja jumalani. Vaim, jumal — see on absoluutne hing. See on juba keerulisem fantaasia, seoses inimeste elutingimuste muutumisega ja abstraktse mõtlemise arenemisega.

Ürgjumalad olid impersonaalsed vaimud. See vastas ürginimeste kollektiivsele elamis- ja tootmisviisile, tollal valitsevale võrdsuse alusel jaotamise põhimõttele. Võrdsus töös ja jaotamisel peegeldus ka nende arusaamises jumalaist. Sugukondliku korra lagunemine, eraomanduse tekkimine, kogukonna jagunemine väikesteks perekondadeks, nende eraldumine, töö ühiskondlik jaotamine viisid religiooni vormi muutumisele. Jumalad saavad mitmesugused nimed, neile jagatakse võim inimeste kindla elu- ja loodusala üle.

Nii tekkisid päikese-, äikese-, pikse-, mere-, viljakuse- ja teised jumalad. Nende tahtele kirjutatakse kõik loodusnähtused, eriti aga hirmuäratavad loodusnähtused.

Väga madalal arenemisastmel seisvad inimesed ei suutnud tollal seletada paljusid loodusnähtusi, mis meile praegu näivad lihtsad ning loomulikud. Kõiki neid nähtusi peeti jumalate hea või kurja tahte avalduseks. Inimesed ei tundnud päeva ja öö vahetumise, päikese tõusmise ja loojumise, öösel kuu ja tähtede ilmumise, äikese mürina ja hirmuäratavate välgusähvatuste, vihma, lume, tuule ning teiste nähtuste tekkimise põhjusi. Leidmata neile loodusnähtustele seletust, jõudsid inimesed otsusele, et need on jumalate töö. Aga kui jumalad tekitasid nii keerulisi ja hirmuäratavaid nähtusi, siis ei äratanud kahtlust ka kõigi teiste nähtuste põhjused, isegi mitte nende nähtuste, mis olid inimese enda tegutsemise tulemus. Kõik kirjutati jumalate tahte arvele.

Inimese abitus looduse ees lõi jumalad, et nende kaudu mõjutada loodust. Religioon mõtles välja kõikvõimalikke muistendeid jumalate kiitmiseks inimeste poolt kõigi hüvede eest, mis nad inimestele saatvat. Kuid ürgajal ei pöördutud jumalate poole tänuavaldustega, vaid abipalvetega, pöörduti siis, kui inimestel oli raske, kui neid tabasid õnnetused ja hädad. Ja kuna looduselt tuli olemasoluks vajalikke vahendeid hankida suurte raskustega, siis pöördusid inimesed neile suurt kahju tekitanud või neid hätta tõuganud stiihiliste loodusjõudude vastu võideldes jumalate poole abi saamiseks. Nad palvetasid, et jumalad laseksid päikesel paista, saadaksid neile vihma ja hea viljasaagi. Jumalailt paluti kordaminekut kõigis oma toiminguis ja neid püüti leevendada ohvritoomiste ning maagiliste usukommetega. Hiljem hakkasid seda kasutama preestrid ja nõiad, tõlgitsedes neid nähtusi müstiliselt, et kindlustada religiooni mõju inimestele.

Religioon peegeldab fantastiliselt maapealset korda. Nii kujutavad suhted antiikmaailma jumalate vahel endast koopiat ühiskonna maapealseist suhetest. Jumalatele omistatakse kõik see, mis on omane inimestele: jumalad armuvad ja abielluvad, sünnitavad jumalaid, tülitsevad, sõdivad ja tungivad salakavalalt üksteisele kallale. Jumalad jagunevad vanemaiks ja nooremaiks, vähem või rohkem võimsaiks jne. Neile omistatakse inimeste maapealse elu nõrkused.

Viimaks kujuneb arvukaist jumalaist välja üksainus jumal. Ka sellel asjaolul on omad maapealsed põhjused. Maapealsete kuningate ilmumisega tekkisid ka taevariigi kuningad. Engels näitab, et ainujumal tekkis suurmonarhiate tekkimisega. Ta on ida ainudespoodi koopia. Ja nagu kuningas ennast ümbritseb arvuka saatjaskonnaga ülemkihi hulgast, nii ümbritsetakse ka ainujumal ingleist ja pühakuist saatjaskonnaga. Ka taevas valitseb subordinatsioon, s. o. jaotus alluvuse järgi, nagu inimeste seas. Üks keskaja usuteadlane kirjutas, et «peainglitel ja inglitel on mitmesugused ametikohad ja auastmed, täpselt nagu inimeste juures, kes on küll ühest tõust, kuid omavad mitmesuguseid aukraade: üks on kuningas, teine ainult prints, kolmas linnapea jne.»

Religioon, vaimud ja jumalad, sortsid, kuradid jne. jne. on inimese looming. Inimene loob usu, usk ei loo inimest, ütles Marx. Inimesed lõid jumalad omaenda näo järgi ja enese sarnased, ütles vanaaja mõttetark Xenophanes. Ja kui härjad, karud ning kaarnad oleksid nagu inimesed võimelised reprodutseerima jumalaid, looksid nad jumalad härja, karu ja kaarna näo järgi. Jumalad on varustatud kõigi inimlike joontega. Selle kinnituseks on jumalate kujutamine. Ikoonid omavad inimese jumalustatud nägu. Jumalaid pole keegi näinud, ei lihtsad surelikud ega «pühakud», seepärast joonistas inimene jumala enese näo järgi, jumalustas omaenda olemuse. Siberis leiti väga huvitav ikoon. Sellel on jumal kujutatud pärast maailma loomist puhkavana. Ta lebab soojas tares pehmes sängis sooja vaiba all, sängi ees seisavad vildid. Nii peegelduvad religioosseis kujutlustes tahes-tahtmata Siberi karmid ilmastikutingimused.

Kuid see, et religioon kujutab endast inimese jumalustamist ja et tema poolt väljamõeldud taevane kord on täpne koopia maapealsest korrast, tõendab, et religioon on mitte ainult looduse, vaid ka ühiskondlike jõudude fantastiline peegeldus, jõudude, mis «seisavad inimese vastas... niisama seletamatult ning näivad teda valitsevat samasuguse loodusliku paratamatusega nagu loodusjõud ise». [1]

Sedamööda kuidas ühiskonna tootlikud jõud arenevad ja inimese mõju loodusele tugevneb, omandavad ühiskond-

[1] F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 279.

likud jõud religioosseis peegeldustes domineeriva tähtsuse.

Klassiühiskonna tekkimisega avaldavad ühiskondlikud jõud inimestele rõhuvat, orjastavat mõju ja kujunevad religiooni peamiseks allikaks. Kui enne klassiühiskonda tekitas religiooni metsinimese jõuetus tema võitluses loodusega, siis klassiühiskonnas peegeldab religioon inimeste jõuetust tema üle valitsevate sotsiaalsete jõudude ees. Ekspluateeritavad klassid on jõuetud ekspluataatorite ees, ekspluataatorid on aga jõuetud nende poolt tunnetamatute ajaloo seaduste ees, mille alusel toimuvad ühiskonnas muudatused.

Valitsevad ekspluataatorlikud klassid kasutavad religiooni klassiühiskonnas kui tööriista töörahva hulkade rõhumiseks ja oma ülevõimu kindlustamiseks. Selleks luuaksegi muistendid kõigevägevamast jumalast ning tõmmatakse paralleele kuningate ja jumalate vahel: jumal on taevane kuningas, kuningas on maapealne jumal. Mida rängem oli ekspluateerimine, seda vägevamatena kujutati jumalaid, kellede nimel kehtestati orjastavaid seadusi töötajate jaoks, vastavaid õiguse- ja moraalinorme, mis kinnitasid ekspluateeritavate õigusetust ja ekspluateerijate piiramata õigusi.

Kuid tegu pole mitte ainult ekspluateerivate klasside omakasupüüdlike huvidega. Religiooni juured klassiühiskonnas peituvad laiade töörahva hulkade olukorras, keda surutakse maha puuduse ja teiste heaks töötamisega, peituvad tootmise ja eriti kapitalistliku tootmise seadustes, mis on ühiskonna enamusele saladuseks. Kapitalism rõhub valdavat enamikku ühiskonnast, talle on omased sellised pahed, mis toidavad religioosset obskurantismi. Kapitalistlikus ühiskonnas, märkis Engels, valitsevad inimeste üle otsekui mingisugused võõrad jõud, nende eneste poolt loodud majanduslikud suhted, nende eneste poolt toodetud tootmisvahendid. Kapitalismile on omane tootmise anarhia, s. t. stiihilisus, plaanipäratus, perioodiliselt korduvad ületootmise kriisid, mis kutsuvad esile seisakuid ning vapustusi kapitalistlikus tootmises. Tekib olukord, kus kapitalistid, nagu ütles J. V. Stalin, «leidmata ostujõulist nõudmist seetõttu, et nad ise on elanike massi laostanud, on sunnitud tooteid põletama, valmiskaupu hävitama, tootmise seisma jätma, tootlikke jõude purustama, kuna miljonid inimesed on sunnitud tööpuudust ja

nälga kannatama mitte sellepärast, et kaupu ei jätku, vaid sellepärast, et kaupu on toodetud liiga palju».[1]

Isegi raske töö ja vaesus tunduvad suhtelise heaoluna, võrreldes töötuse, puuduse ja näljaga, mis tabavad töörahvast sageli ja ootamatult, olles talle üldiseks nuhtluseks. Kõik see tekitab ebakindlust, peataolekut, hirmu homse päeva ees. Selles seisabki religioossete uskumuste põhjus kapitalistlikes maades. Töörahvas näeb religioonis viimast lootust oma olukorra parandamiseks. Mida meeleheitlikum on töörahva olukord, mida rängem ja armutum nende ekspluateerimine, seda tugevamaks muutub religiooni mõju. Sellega ongi seletatav, miks religioossed uskumused laialdaselt levivad asumaades ja sõltuvais riikides. Saavad ju need maad tunda kahe- ja kolmekordset rõhumist. Religiooni mõju kasutatakse omakorda ekspluateerimise tugevdamiseks.

«Töötavate hulkade sotsiaalne mahasurutus,» kirjutas Lenin, «nende näiliselt täielik abitus kapitalismi pimedate jõudude ees, kapitalismi, mis iga päev ja iga tund põhjustab kõige hirmsamaid kannatusi, kõige metsikumaid piinu lihtsatele tööinimestele tuhat korda rohkem kui igasugused erakordsed sündmused, nagu sõjad, maavärisemised jne. — selles ongi religiooni kõige sügavam juur tänapäeval. «Hirm lõi jumalad». Hirm kapitali pimeda jõu ees, mis on pime, sest rahvahulgad ei suuda teda ette näha, mis igal sammul proletaarlase ja väikeperemehe elus ähvardab talle tuua ja toobki «äkilise», «ootamatu», «juhusliku» laostumise, huku, kerjuseks, pauperiks, prostituudiks muutumise, näljasurma — see ongi tänapäeva religiooni *juur*, mida kõigepealt ja kõige enam peab silmas pidama materialist, kui ta ei taha jääda ettevalmistusklassi materialistiks.»[2]

Kõiki neid kapitalistliku tootmise nähtusi ei suuda töörahva hulgad ära seletada, nad on neile saladuseks. Isegi valgustatud mõistus, tundmata kapitalismi seadusi, ei osanud seletada kapitalistlikku tootmist, kus rööbiti tootlike jõudude hiiglasliku kasvuga ja ühiskonna rikkuse suurenemisega kasvab töörahva viletsus, kus tööga, mis loob kõiki ühiskonna rikkusi, kaasneb alaline puudus ning häda.

---

[1] ÜK(b)P ajalugu. Lühikursus, Tallinn, 1952, lk. 114.
[2] V. I. Lenin, Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 372—373.

Taolise, sotsiaalse rõhumisega seotud seaduse paratamatuks kaaslaseks on religioon.

Religiooni juured peituvad praegusel ajal kapitalistlikus ühiskonnas. Selleks et hävitada religioon, tuleb likvideerida kapitalism. Marksism-leninism seega mitte ainult et paljastab religiooni tekkimise põhjused ja tema juured klassiühiskonnas, sealhulgas ka praegusaja kapitalistlikus ühiskonnas, vaid näitab ka tee tema hävitamiseks. Ekspluateerimise hävitamine loob pinna kõigi usuliste eelarvamuste lõplikuks likvideerimiseks.

J. V. Stalin ütles: «Kümneid ja sadu kordi on töörahvas sajandite vältel katsunud rõhujaid oma turjalt maha heita ja oma seisukorra peremeheks saada. Kuid iga kord on ta olnud sunnitud lööduna ning häbistatuna taganema, varjates oma hinges ülekohut ja alandust, viha ja ahastust ning suunates pilgud tundmatu taeva poole, kust ta lootis pääsu leida. Orjuseahelad jäid kas püsima või vanad ahelad asendati uutega, niisama ränkade ja alandavatega. Ainult meie maal õnnestus rõhutud ning rusutud töörahva hulkadel heita enda turjalt mõisnike ja kapitalistide võim ja panna selle asemele tööliste ja talupoegade võim. Te teate, seltsimehed, ja nüüd tunnustab seda kogu maailm, et seda hiiglavõitlust juhtisid seltsimees Lenin ja tema partei. Lenini suurus seisabki eelkõige selles, et Nõukogude Vabariigi loomisega näitas ta ühtlasi kogu maailma rõhutud hulkadele tegelikult, et pääsulootus ei ole kadunud, et mõisnike ja kapitalistide võim on üürike, et töö riiki on võimalik luua töörahva enda jõupingutustega, et töö riik on tarvis luua maa peal, mitte taevas.» [1]

---

[1] J. V. Stalin, Teosed, 6. kd., Tallinn, 1948, lk. 48—49.

RELIGIOOSNE OBSKURANTISM RAHVA RÕHUJATE JA REAKTSIOONI TEENISTUSES

Religioon on reaktsiooniline ideoloogia, mis on teeninud ja teenib kõiki ekspluataatorlikke klasse. Religiooni ajalugu — see on obskurantismi kõige süngem valitsemine inimeste mõistuse üle. Ta näitab teiste heaks töötamise ja puudusega mahasurutud rahvahulkade vaimset orjastamist, on võitluse ajalugu teaduse ning mõistuse, kogu ühiskondliku progressi vastu. Preestrid ja orjapidajad, feodaalid ja mungad, kapitalistid ja papid on üksmeelselt võidelnud töörahva vastu, kui ta püüdis kergendada oma talumatut olukorda. Õigustades oma tegevust «jumalate tahtega», uputasid rõhujad rahvahulkade vabaduspüüdlused verre.

Kõik ja igasugused ekspluateerijad on toetanud ja toetavad religioosset obskurantismi, sest see on nende käes tugevaimaks relvaks oma ülevõimu säilitamisel. Orjanduslikus ühiskonnas sanktsioneeris religioon orjapidajate võimu, feodaalühiskonnas olid vaimulikud kõrvuti kuningate ja feodaalidega suurimad maaomanikud ning ekspluateerijad ja kaitsesid pärisorjuslikku korda, kapitalistlikus ühiskonnas on kõik usundid ja kirikud kodanluse ustavad teenrid ja seisavad kindlalt tema huvide kaitsel.

Ekspluataatorlikud klassid kasutavad religiooni kui töörahva petmise ning uimastamise vahendit. Kirik on vägivalla organiseerija inimeste mõistuse üle. Kaitstes kapitalismi alustugesid, sanktsioneerides kõiki orjuse ja ekspluateerimise liike, õigustades ühtede viletsust ning nälga ja teiste rikkust ning küllastatust, nõuab kirik usklikelt kannatust, saatusega leppimist ning sellele alistumist. Piinade ja kannatuste eest, mis langevad töörahvale osaks maa peal, tõotab religioon talle õnne hauataguses maailmas. Ta püüab töörahvast kõigi jõududega eemale juhtida võitlusest olemasoleva korra vastu, muuta teda kapitali nuri-

semata orjaks. Ristiusu «pühakirjas» on öeldud: «Sulased, kuulake oma isandate, mitte ainult heade, vaid ka karmide, sõna täie hirmuga.»

Kapitalistlik tootmisviis kujutab endast kõige kiskjalikumat ja sealjuures kõige varjatumat ning maskeeritumat ekspluateerimisvormi, kodanlik ideoloogia aga on kõige valelikum ning variserlikum ideoloogia. Ta kuulutab end üldrahvalikuks, klassidest väljaspool seisvaks ideoloogiaks, mis peegeldavat elanikkonna kõigi kihtide huvisid. Ta jutlustab klassirahust tööliste ja kodanluse vahel. Religioon ja idealistlik filosoofia on kodanliku ideoloogia kõige ustavamad ja kõige agaramad levitajad.

Kapitalistlik kord püsib praegu tervel rahvahulkade petmise süsteemil. Kirik, pseudoteadus, pseudofilosoofia, valemoraal, valepoliitika, fašistlik ja parempoolne-sotsialistlik demagoogia — need on kaasaegse kapitalismi ideelised relvad.

Kodanlik demokraatia, millega kodanlus omal ajal nii kelkis, on mandunud. «Demokraatia» pähe esitatakse praegu fašistlikke arveteõiendamise meetodeid tõelise demokraatia esindajatega. Vähe leidub tänapäeval veel neid, kes usuvad läbini valelikku loba vabadusest kapitalistlikes maades, ameerika elulaadist. Töörahvas veendub üha enam, et kapitalistlik kord on tegelikult kõige ohjeldamatum rõhumise ning türannia vorm. Töörahva illusioonid kodanlike demokraatlike instituutide humaansest iseloomust haihtuvad ikka enam. Religioon on kutsutud reaktsiooni teguviise õigustama, looma uusi illusioone, tugevdama oma mõju rahvahulkadele.

Religioon kapitalistlikes maades on kõigi vägivalla ning rõhumise vormidega tihedalt seotud. Samuti nagu ta ümbritses jumala helduse aupaistega feodaalkorda, nii sanktsioneerib ta praegust palgaorjust.

Lenin märkis, et ekspluataatorlikud klassid vajavad oma ülevõimu säilitamiseks kahte funktsiooni: timuka funktsiooni ja papi funktsiooni. Timukas peab maha suruma iga protesti, papp on kutsutud rõhujaid õigustama ja töörahvast lohutama lubadustega viirastuslikust õnnest, et neid lepitada näruse tegeliku eluga ning halvata neis püüdu revolutsioonilisele tegevusele. Inimesi, kes kannatavad puuduse, viletsuse ja nälja käes, kes on valmis õnne ja vabaduse pärast minema surmavõitlusele, ei saa rahustada ainuüksi surveabinõudega. Siin aitabki kirik politsei-

likke abinõusid kõvendada leplikkuse ning sõnakuulelikkuse jutlustamisega. Ta tõotab maapealsete kannatuste ning piinade eest paradiisi hauataguses maailmas. See pettus on religiooni üks peatrumpe kannatava inimkonna rahustamiseks ja orjaseisukorraga lepitamiseks.

«Religioosne viletsus,» kirjutas Marx, «on ühel ja samal ajal vaesuse tõelisuse väljendus ja protest tõelise vaesuse vastu. Religioon on rõhutud olendi ohe, südametu maailma hing, hingetu raske aja vaim. Ta on oopium rahvale.

Religiooni kui rahva viirastusliku õnne kaotamine on ta tõelise õnne nõudmine. Nõudmine loobuda illusioonist oma olukorras on nõudmine loobuda olukorrast, mis vajab illusioone. Religiooni kriitika on järelikult eos selle hädaoru kriitika, mille pühaks aupaisteks on religioon.» [1]

Marxi määratlust religioonist kui oopiumist rahvale pidas Lenin marksistliku maailmavaate nurgakiviks religiooniküsimuses. Lenin ütles, et «usk on vaimse puskari liik, millesse kapitali orjad uputavad oma inimliku kuju, oma nõudmised vähegi inimväärsele elule». [2]

Seega nimetasid Marx ja Lenin religiooni oopiumiks, vaimseks puskariks. Nagu oopiumi suitsetamine uimastab inimesi, võimaldab neil kas või ajutisekski unustada oma raske olukorra, puuduse ning õnnetused, nii on ka religioon ainuke troost ning lootus pääsmiseks rõhumisest ja kannatustest.

Mida lootusetumaks muutub kapitalismi olukord, seda agaramalt püüavad reaktsioonilised klassid tugevdada religiooni mõju töörahva hulgas, seda suuremat hoolt ilmutab kirik rahvahulkade petmise ning uimastamise vahendite otsimisel.

«Pühakiri» nõuab, et ei tohi valetada, et jumala ees tuleb olla õiglane. Kuid religioon ei saa läbi ilma vale ning pettuseta. Petmine etendab tema juures suurt osa. Engels märkis, et rahva petmine pappide poolt on vältimatu igas religioonis. Papid ei saa läbi ajalooliste faktide moonutamiseta, ilma igasuguste väljamõeldisteta, isegi mitte ilma otsese pettuseta. «Ristiusk ... on algusest peale andnud häid sedalaadi näiteid.» [3]

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, I kd., lk. 385—386 (v. k.)
[2] V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1952, lk. 65.
[3] K. Marx ja F. Engels, Teosed, XV kd., lk. 602 (v. k.).

Pettust kasutab iga papp, sõltuvalt oma kujutlusvõimest ja vajadusest religiooni kõikumalöönud autoriteeti kindlustada. Küll kuulutatakse mingi ime sündimisest, küll ennustatakse õnnetusi või isegi maailma lõppu. Kõike seda tehakse usklike hirmutamiseks ja religiooni kinnitamiseks. Sealjuures kogu see pettus esitatakse jumala ilmutamise pähe — pettur kuulutab enda uueltilmunud prohvetiks.

Religioosseid õpetusi, religioosset moraali ülistavad papid talaarides ja ilma talaarideta kui inimese virgutamise allikat headusele, kui hinge puhastajat, kui vahendit, mis tegevat inimesed leplikuks ning kuulekaks. Kutse alandlikkusele selle maailma vägevate ees, oma isandate austamisele on tõeliselt religioosse moraali peamine tuum.

Religioon püüab tõendada, et moraalil on jumalik põhiolu, et selle on inimesele annetanud jumalik tarkus ja et inimene pooldab seepärast alati üht ja sama moraali, sõltumata ajast, ajaloolistest tingimustest, ühiskondlikust korrast. Kuid säärast inimesest väljaspool, klassidest väljaspool seisvat moraali ei ole olemas. Moraal erineb, nagu näitas Engels, mitte ainult ajastute poolest, vaid ühel ja samal ajastul eksisteerib mitmesugune moraal. Nii eksisteerib kapitalismi ajastul oma aja äraelanud feodaalne moraal, kodanlik ja proletaarne ehk kommunistlik moraal. Igal klassil on seega oma moraal, oma arusaamine heast ja kurjast.

«Inimesed,» kirjutas Engels, «kas teadlikult või ebateadlikult ammutavad oma kõlbelised vaated lõppude lõpuks praktilistest suhetest, millel põhineb nende klassiseisund, — nimelt majanduslikest suhetest, milledes toimub tootmine ja vahetus.» [1]

Moraal on seega alati olnud klassimoraal. Kodanlik moraal ja religioosne moraal on üks ja sama. Toetades kodanluse klassivalitsust, sanktsioneerib religioon ka tema moraali. Nagu religioosne moraal, nii kaitseb ka kodanlik moraal ekspluataatorite omakasupüüdlikke huvisid, kaitseb ja sanktsioneerib kapitalistlikku omandit, mis on kõige kurja, kõige ebamoraalse allikas, inimkonna vastu toime pandud ja toime pandavate roimade allikas.

Feodaalühiskonnas õigustas moraal kõiki valitsevate klasside — feodaalide ja vaimulike — alatuid tegusid. Miljoneid inimesi põletati kiriku ja feodaalide julma moraali-

[1] F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 83.

kaitsmise nimel inkvisitsiooni tuleriitadel. Hävitati armutult eesrindlikke inimesi, õpetlasi, kes surma ähvarduselgi ei loobunud oma progressiivsetest ideedest. Kohtunikeks aga olid nürimeelsed, saagiahned ja ääretu julmad obskurandid, kes rahvast vihkasid.

Rahvahulkade rõhujad on alati püüdnud kirikut ümbritseda pühaduse aupaistega, et kiriku õpetust võetaks kui jumala käsku. Katoliku kiriku pead, Rooma paavsti, on alati ülistatud pühakuks. Aga kui palju pori ja verd on paavstluse ajaloo kestel kuhjunud paavsti aujärjele! Paavst ja katoliku vaimulikkonna ladvik on alati käitunud nii jõhkralt ning julmalt, nagu võib käituda vaid röövlijõuk.

Valimised paavsti troonile on nagu minevikus nii ka nüüd seotud intriigide, äraostmiste ja mõrvadega. Võitluses paavsti trooni pärast on samuti nagu võitluses kuningate troonide pärast valatud palju verd. Mõnikord istus paavstitroonil kaks ja isegi kolm paavsti, kes panid üksteist kirikuvande alla ja külvasid üle needustega. Paavstid kauplesid vaimulike kohtadega, lunastasid patte raha eest. Kirik ise süüdistas mõningaid paavste vandemurdmises, verepatus, mõrvas ja muudes roimades.

Niisugune on üks religiooni ajaloo lehekülgedest. Niisugune oli religioosse moraali tagakülg minevikus. Teine külg aga oli pööratud rõhutute poole. Töörahvalt nõuti, et ta töötaks ennastsalgavalt ekspluataatorite kasuks ja loobuks maapealsetest hüvedest.

Religioosne moraal kaitseb kapitalismi alustugesid, kapitalismi, mis toob inimkonnale tohutuid kannatusi ning hädasid. Religioosne moraal aitab imperialismil valla päästa sõdasid, mis hävitavad miljoneid inimelusid. Ameerika imperialistid, kes nii väga hoolitsevad religioosse moraali levitamise eest, teostavad inimvihkajalikku poliitikat. Kirikud välismaal mitte ainult et ei mõistnud hukka ameerika imperialistide nurjatut agressiooni Korea ja Hiina rahvaste vastu, vaid isegi toetasid seda igati. Kõik maakera ausad inimesed tunnevad viha ameerika imperialismi ja tema satelliitide kuritegude üle, kes barbaarselt purustasid Korea rahulikke linnu ja hävitasid mitte milleski süüdi olevaid elanikke — lapsi, naisi ja rauku, õiendasid julmalt arveid vangidega ja nendega, keda nad kahtlustasid Korea Rahvademokraatlikule Vabariigile kaasatundmises. Religioosne moraal aga õigustab kõiki

neid ennekuulmatuid kuritegusid! Kristlik moraal on vaid katteks kodanluse moraalilagedusele.

Sel ajal kui rahvad tunnevad õiglast viha ameerika bandiitide roimade üle, püüavad kodanlikud kirikud ja eriti katoliku kirik usklikele sisendada kurjale mittevastupanemise ideed. On selge, et see on kasulik ainult imperialistidele! Religioosne moraal õpetab, et kui sind lüüakse ühe põse pihta, siis keera ette teine. Ameerika ja inglise röövlid on õiendanud ja õiendavad julmalt arveid nende rahvastega, kes ei järgne sellele käsule, õiendavad arveid vabadustarmastavate rahvastega, kes avaldavad imperialistidele otsustavat vastupanu ja seisavad kindlalt oma õiguste, oma kodumaa kaitsel.

Kurjale mittevastupanemise, orjaliku alandlikkuse ning kuulekuse jutlustamine on kodanliku moraali peatuumaks. Rõhujad pole kunagi sallinud rahvahulkade rahulolematust, kuna see on ohustanud nende ülevõimu. Ristiusk kujutab Jeesust Kristust kui märtrit, kes kannatlikult talus kõik piinad, kes kunagi ei hakanud oma piinajatele vastu. Sellest siis üleskutse: «Kristus kannatas ja käskis ka meid kannatada!» Buddhat kujutatakse budha legendides kui leplikkuse ning alistuvuse eeskuju. Säärane moraal tekkis klassiühiskonnas ja tema sotsiaalne eesmärk on selge. Ta kutsub töörahvast nurisemata taluma ekspluateerijate rõhumist, tõendades, et oma saatusele alistumine ja vägivallale mittevastupanemine on jumalakartlikkuse eeskuju, inimese õilsaim omadus. Niisugune orjalik moraal on kasulik ekspluateerijaile, oma rahva rõhujaile, on kasulik rahvaid orjastavaile imperialistidele.

Ekspluataatorlike klasside nurjatusi ning alatusi seletab religioon kui karistust, mis jumal inimestele olevat läkitanud nende raskete pattude pärast. Samal ajal kui kapitalistid õiendavad streikivate töölistega julmalt arveid, suruvad maha näljarahutusi, heidavad töölisi kortereist tänavale, manitsevad papid neid taluma kõiki piinu ning kannatusi. Kõik see sündivat jumala tahtel, pühakirja järgi, seepärast tulevat igale kannatusele vaadata kui möödapääsmatule. Religioosne moraal veenab, et usklik peab kannatlikult taluma puudust ja nälga, et kõige selle eest tasutakse talle taevas, tema rõhujaid aga karistatakse pärast surma põrgus. Papid sisendavad usklikele ka seda, et kui töötavad hulgad hakkavad ekspluataatorliku korra vastu protesteerima, kui nad tõusevad võitlusele kodanlik-

feodaalse võimu vastu, siis tegevat nad rasket pattu jumala vastu, saatvat korda pühaduse rüvetuse ja pidavat selle eest kandma rasket karistust, kuna iga võim olevat jumalast seatud. Niisugune on kogu pappide ülitarkuse sisu, ja mitte ainult ristiusu, vaid kõigi usundite ja kirikute moraali sisu.

Üks luteri usu kiriku vaimulik lohutas töötut: «Ehkki sul ei ole tööd, kuid sul on veel su tervis. Sul ei ole võib-olla igapäevast leiba, kuid maailmas on küllalt inimesi, kes samuti nälgivad. Sulle jääb veel lootus, et issand jumal on sulle oma pilgu heitnud. Sul on veel võimalus järgida pühakute eeskujule.»

Religioon jutlustab asketismi, «lihasuretamist». Ta veenab, et inimesed peavad «moraalseks enesetäiustamiseks» loobuma kõigist maapealseist hüvedest ning naudingutest, taluma kõikvõimalikke kannatusi ja hädasid. Selleks olid mõeldud paast, abiellumisest loobumine, eraklus, enesepiitsutamine. Kuid vaimulikud ise, eriti nende ladvik, ei loobunud maapealse elu lõbudest. Uppudes toredusse ning küllusse, kasutasid nad asketismi endi rikastamiseks.

Praegugi jutlustavad kodanlik ja religioosne moraal loobumist maapealseist lõbudest. Praegugi veenab religioon, et maapealne elu on kaduv ning tühine ja et tema mõte seisab vaid ettevalmistamises tõelisele ning igavesele elule taevas, hauataguses maailmas. See on seletatav klassirõhumise ja rahvahulkade paljaksröövimise tugevnemisega. Kuid kapitalismi tingimustes on töötavad hulgad kõigest ilma jäetud, neil pole millestki tegelikus elus loobuda.

Kaasaegne kapitalism nõuab rahvahulkadelt kõigest loobumist, et kindlustada endale suuremaid kasumeid. Kaasaegse kapitalismi põhiliseks majandusseaduseks, märgib J. V. Stalin oma geniaalses teoses «Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus», on maksimaalse kapitalistliku kasumi kindlustamine antud maa rahvastiku enamuse ekspluateerimise, laostamise ja pauperiseerimise teel, teiste maade rahvaste orjastamise ja süstemaatilise paljaksriisumise teel, sõdade ja rahvamajanduse militariseerimise teel. See imperialismi poliitika leiab religioosses propagandas täielikku õigustamist.

Religioon on rahvale vajalik, ütleb ameerika miljonär, kellest Gorki sellise sarkasmiga jutustab oma artiklis «Üks vabariigi kuningaid». «Oo jah! Ma tunnen tema hinda...

religioon on vaestele hädavajalik. Mulle ta meeldib. Ta ütleb, maa peal kuulub kõik saatanale. Oo, inimene, kui tahad päästa oma hinge, ära soovi ega ära puutu midagi siin maa peal! Sa naudid elu pärast surma — taevas on kõik sinu päralt! Kui inimesed seda usuvad, siis on nendega kerge asju ajada.»

Jutlustamine asketismist ja õnnest hauataguses elus on vaenulik sotsialistlikule ideoloogiale. Sotsialism kindlustab töörahva tõelise, tegeliku õnne. Sotsialismi põhiliseks majandusseaduseks, nagu näitas J. V. Stalin, on kogu ühiskonna järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste maksimaalse rahuldamise kindlustamine. Sellele eesmärgile on allutatud lakkamatult kasvav ja täiustuv sotsialistlik tootmine.

Religioosset moraali vajatakse töörahva petmiseks. Kodanlus ise aga ei pea kinni selle moraali kõige algelisematest põhimõtetest. Bernard Shaw kirjeldab ühes oma draamateoses miljonäri tüüpi, kes tütre küsimusele, mis usku ta on, vastab, et tal pole mingit üldiselt omaks võetud usku, et tema religioon on — miljonid.

Sama Bernard Shaw näitas oma teostes, et raha eest võib kapitalistlikus ühiskonnas osta kõike. Ta kirjeldas üht jutlustajat, kes tõendas, et jutlustamiseks pole vaja uskuda seda, mida sa jutlustad, et tema võib jutlustada kõike, mis vaja, nii valet kui ka tõde, ainult kui hästi maksetakse. «Ma olen nagu viiul, millel võib mängida igasugust muusikat.» Säärased on kapitalistide moraalsed põhimõtted. Niisuguseid inimesi püüavad ameerika imperialistid kasvatada üha rohkem. Niisuguseid inimesi vajavad nad röövsõja jaoks. Ja see, mida Shaw häbiposti naelutab, on kodanlusele kelkimise esemeks. Ühe Hollywoodi filmi peategelane ütleb: «Kui trumm kutsub relva haarama, esitan endale vaid ühe küsimuse: kui palju makstakse?» Ameerika «kirjaniku» Elliot Arnoldi uues raamatus öeldakse: «Te arvate, et sõjas on peamine haarata püss ja minna surema kõrgete printsiipide nimel? Vastupidi, peaasi on unustada kõik printsiibid, kõik ideed.»

Kodanlik moraal — see on röövlimoraal, mida religioon toetab. Religioon õigustab nii röövsõdu kui ka rahvaste orjastamise poliitikat. Vatikan toetas saksa ja itaalia fašismi röövellikke kavatsusi ning kuulutas Hitleri ja Mussolini «jumaliku ettenägemise tööriistadeks». Kindlustanud end katoliku ja protestantliku kiriku toetusega, kin-

nitas Hitler, et ta sõda valla päästes ja rahuarmastavatele rahvastele kallale tungides tegutseb jumala tahtmist mööda, nagu ta kuulutas oma kõnes pärast Nõukogude Liidule kallaletungimist. Trumani kõned ning läkitused, kes Wall Streeti soovil päästis valla sõja Koreas ja varustas relvadega kõiki asumaade rahvaste vastu peetavaid sõdasid, kubisesid jumala meeldetuletamistest ja mõned neist koguni meenutasid kirikujutlusi.

Religioosne moraal on töörahva hulkade mahasurutuse, nende vaimse ja sotsiaalse orjastamise väljendus kapitalismi tingimustes. Religioosne moraal on vahend, mille abil ekspluataatorlikud klassid püüavad individualismi jutlustamisega töötajailt röövida võitlustahet kapitalismi vastu, muuta neid kodanluse kuulekaiks orjadeks, takistada neid ühinemast ja koondumast. «Igaüks enda eest, ainult jumal kõigi eest», õpetab religioon. See väljendab ekspluataatorlike klasside huvisid, kes kardavad masside ühinemist võitluseks rahva vabastamise eest. Nagu reaktsiooniline kirjandus ja kogu kodanlik ideoloogia, nii propageerib ka religioon inimese isoleerumist ning eraldumist ühiskonnast. Selles peegeldub kodanluse hirm üha tugevneva töölisliikumise ees, kapitalistlike riikide ja asumaade töörahva demokraatliku liikumise ees.

Reaktsioon on alati kasutanud religiooni võitluseks progressiivsete liikumiste vastu, revolutsioonilise võitluse vastu. Venemaal läkitati pappe sel eesmärgil vanglatesse, et nad uuriksid petturlikult, pihi ettekäändel, vahialustelt välja seda, mida tsaari-satraapidel ei läinud korda saavutada piinamistega. Pappide mõjutusel loobusid mõningad vähese meelekindlusega inimesed oma progressiivsetest revolutsioonilistest veendumustest, muutusid reetureiks.

Järelikult on religioossus inimese nõrkuse tunnus. Religioonini jõudsid inimesed, kes olid murtud võitluses, kel ei jätkunud jõudu lõpuni võitlemiseks ja kes lootsid leida pääsmist usuuimas, saada pattude andeksandmist, sest patt, nagu nad arvasid, oligi nende raskete kannatuste põhjuseks. Herzen ütleb, et nii juhtus Krajevski, Petšorini ja teistega, kes langesid müstikasse.

Religioosne moraal mitte ainult ei suuda ära hoida kuritegusid, vaid vastupidi, isegi ergutab kuritegudele. Luuka evangeeliumis öeldakse: «Ma ütlen teile, et nõnda on rõõm taevas ühe patuse pärast, kes meelt parandab, enam kui

üheksakümne üheksa õige pärast, kellele ei ole meeleparandust vaja.»

Paljud kurjategijad on jumalakartlikud ja paluvad roimaks valmistudes jumalalt selle kordaminekut, pärast roima sooritamist aga manguvad jumalalt pattude andeksandmist. Vjatšeslav Šiškovi tuntud teose «Ugrjumi jõgi» peategelane Pjotr Gromov ütleb oma kuritegusid — naise tapmist, reeturlust lihase isa suhtes, tööliste kurnamist jne. — kaaludes: pole midagi, palume patud andeks. Selleks patud ongi, et neid andeks paluda. «Kui sa ei tee pattu, siis sa ei kahetse, ja kui sa ei kahetse, siis ei saa sa lunastust,» seisab pühakirjas.

Religioosne moraal, ükskõik milliste kõlavate fraaside taha ta ka poeks, on olnud ja jääb reaktsiooni ning papimeelsuse, töörahva nende kõige õelamate vaenlaste tööriistaks.

*

Usundeid on väga palju. Igaühel neist on oma jumal ja omad pühakud, omad kirikud ja usukombed. Kuid vaatamata kõigile neile erinevustele on nende olemus tegelikult üks ja sama. Lenin kirjutas 1909. aastal, et «kõiki kaasaegseid religioone ja kirikuid ja igasuguseid religioosseid organisatsioone vaatleb marksism alati kui kodanliku reaktsiooni organeid, mis teenivad ekspluateerimise kaitsmise ja töölisklassi uimastamise huve».[1]

Kõigi usundite sotsiaalne missioon kapitalistlikus ühiskonnas on ühesugune. Muhamedi usk, ristiusk, budha usk, juudi usk ja teised usundid teenivad kõik reaktsioonilisi klasse. Seal, kus usuuim on tugevam, seal on ka klassirõhumine tugevam, sest religioon aitab tugevdada klassirõhumist. Kõige reaktsioonilisemat osa etendab praegu kristlik katoliku kirik, sest ta väljendab imperialismi kõige kiskjalikuma, kõige metsikuma jõuga — ameerika imperialistide — huvisid. Vatikan, s. o. katoliku kiriku keskus, eesotsas paavstiga, on ülemaailmse reaktsiooni kants. Ta täitis kuulekalt saksa ja itaalia fašismi tahet ja lõmitab praegu ameerika imperialismi ees, võideldes Ameerika ülevõimu kehtestamise eest kogu maailmas. Ei ole sääraseid vahendeid, millest katoliku kirik praegu võitluses demokraatia-, rahu- ja sotsialismileeri vastu kinni ei haaraks.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 369—370.

Ajalugu on näidanud, et kõigist viimase aja reaktsioonilistest poliitilistest provokatsioonidest on kas osa võtnud või nende algataja olnud Vatikan. Fašismi võimu juurde tulek Itaalias ja Saksamaal, Austria liitmine fašistliku Saksamaaga, frankolaste mäss Hispaanias, Tšehhoslovakkia anastamine Hitleri poolt, Prantsuse valitsuse keeldumine Tšehhoslovakkia abistamisest ja vastastikuse abistamise lepingu rikkumine, provokatsioonilised vandenõud, spionaažid, katoliku kirikule mitte meelepäraste ühiskonna- ja poliitikategelaste tapmised — kõiges selles on mängus olnud Vatikani käsi, kes kuulekalt täidab ameerika peremehe tahet.

Vatikan võtab aktiivselt osa koloniaalmaade rahvaste ekspluateerimisest. Vatikani kirik asutab poliitilisi parteisid, samuti ametiühinguid usulise tunnuse järgi ja värbab neisse töötajate mahajäänud kihte, et lõhestada töölisliikumist, et töötajaid revolutsioonilisest liikumisest kõrvale juhtida.

Katoliku kirik kasutab usklike suhtes ähvardusi ning surveabinõusid, heidab kirikust välja katoliiklasi, kes võtavad osa töölisliikumisest, võitlusest töörahva elutaseme ründamise vastu, imperialistliku sõja ettevalmistamise vastu. Eriti püüab Vatikan mõjutada neid katoliiklasi rahvademokraatia maades, kellest on saanud uue režiimi pooldajad ja kes üha aktiivsemalt võtavad osa patriootlikust liikumisest oma maade sotsialistliku ümberkujundamise grandioossete plaanide eduka täitmise eest.

Ameerika imperialistid kasutavad Vatikani õõnestustöö organiseerimiseks rahvademokraatia maades, püüdes kõigutada nende sõprust NSV Liiduga ja allutada neid ameerika-inglise imperialismile. Vatikan õhutab salakuulajate ja terroristlike jõukude tegevust, inspireerib vandenõusid, kelle liikmeiks on katoliku kiriku esindajad. Seda kinnitas kardinal Mindszenti, Rajki ja piiskop Greszi kohtuprotsess Ungaris. Nagu Rajki protsess näitas, valitses Rajki jõugu ja kardinal Mindszenti vahel side ja nad mõlemad olid ameerika imperialismi tööriistaks võitluses ungari rahva vastu. Ka paljud teised vandenõud rahvademokraatia maades — Poolas, Tšehhoslovakkias ja Rumeenias — on olnud seotud Vatikani õõnestustööga.

Hoolimata paavsti ja katoliku vaimulike sellisest ustavusest ameerika imperialistidele, püüavad viimased ikkagi katoliku kiriku peaks paavsti troonile upitada ameerika

esindajat kardinal Spellmani, et katoliku kirikut täielikult ameerika organisatsiooniks muuta, teda täielikult ameerika imperialistide eesmärkidele alistada.

Kuid ameerika imperialism ei piirdu ainult Vatikaniga. Ta kavatseb oma kuulekaiks tööriistadeks muuta ka õigeusu ja protestantlikku kirikut. Praegu on ameerika imperialistide tähelepanu objektiks Ülemaailmse Konstantinoopoli patriarhi troon, millele nad püüavad sokutada oma käsilast. Samuti taotlevad nad protestantliku ja õigeusu kirikute ühendamist oma egiidi alla, kuid leiavad siin tõsist vastupanu mitte ainult usklike, vaid ka vaimulikkonna enda poolt.

Kirikute ühendamise jant, mida ameerika reaktsioon on alustanud, on mõeldud selleks, et kasutada kiriku mõju ameerika imperialismi positsioonide tugevdamiseks Euroopas. Samuti kasutavad nad religiooni rahvusliku vabadusliikumise lämmatamiseks. 1950. aasta oktoobris Indias Vaikse ookeani probleemide asjus kokkukutsutud XI konverentsil (neid konverentse kutsub kokku Vaikse Ookeani Maade Suhete Instituut, mille keskus asub Ameerika Ühendriikides) tegi selle instituudi Vaikse ookeani nõukogu peasekretär ameeriklane William Holland ettepaneku kasutada võitluses kommunistlike parteide kasvava mõju vastu religiooni.

Ameerika imperialistid organiseerisid Hiinas juba ammu oma agentuuri. Pärast rahvarevolutsiooni võitu Hiinas tugevdas see agentuur oma õõnestustööd, taotledes Kuomintangi režiimi taastamist ja demokraatliku valitsuse juhtide mõrvamist. See agentuur koosnes oma enamuses katoliku vaimulikest, keda Hiinasse lähetati misjonäride nime all, kes aga vaimuliku seisuse varjul tegelesid spionaaži ja diversiooniga, kasutasid katoliku kloostreid salakuulamise keskustena ja asutasid neisse relvalaod.

Sedalaadi «misjonärid» asusid Hiinas arvukate ameerika «heategevate» asutuste eesotsas või juhtisid «lastevarjupaiku», kus hävitati sadu tuhandeid hiinlasi. Ainüüksi Utšanis asuvas lastevarjupaigas hukkus 23 aasta jooksul üle 57 500 lapse. Ellu jäi vaid 126 last.

Ameerika misjonärid — katoliku kiriku piiskop Rembert ja tema abi Schneider, kes asusid ühe teise lastevarjupaiga eesotsas Utšanis, kirjutasid ühes aruandes varjamatu künismiga:

«Lastevarjupaiga eesmärk seisab hingede päästmises. Alates 1924. aastast, kui algas meie tegevus, pole olnud ühtki päeva, kus taeva poole poleks läinud hulk päästetud hingi.»

Ellujäänuid valmistati ette ja kasutati spioonideks. Peale kõige muu rikastusid ameerika «heategijad» varjupaikades laste, raukade ja invaliidide töö jultunud ekspluateerimise arvel.

Selle jõugu inimvihkajalik õõnestustöö paljastati ja jõugule tehti lõpp.

Katoliku kirik ergutab kõigi abinõude tarvituselevõtmist võitluses asumaade ja sõltuvate riikide rahvaste rahvusliku vabadusliikumise vastu. Rooma paavst ja teda ümbritsevad kardinalid ning piiskopid on tänapäeva maltusiaanlased. Nad on valmis rahvaid verre uputama, et vaid Ameerika Ühendriikide imperialistlikele pretensioonidele edu kindlustada.

Kõik kapitalistlikud maad toetavad igati katoliku kiriku ja teiste religioossete organisatsioonide tegevust ja finantseerivad neid rikkalikult. Eriti suurt hoolt osutavad selles suhtes Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad.

Ameerika Ühendriikides leidub 250 mitmesugust religioosset organisatsiooni. Mõjuvaim ja suuremaarvulisem neist on katoliku kirik. Tal on mitte ainult suured sissetulekud, vaid ka laiaulatuslik organisatsioonide, õppeasutuste ja trükikodade võrk. Ühendriikides on 875 katoliku ülikooli ja kolledžit, 206 katoliku seminari, ligi 8000 kogudusekooli, kus on miljoneid õpilasi. Sealjuures niisuguste koolide arv kasvab. Üheaegselt sellega aga väheneb riiklike koolide võrk, sest eelarve järgi assigneeritakse neile viletsaid summasid. Seepärast on need, kellel ei õnnestu oma lapsi riiklikesse koolidesse paigutada, sunnitud neid panema kogudusekoolidesse.

Katoliku kirikul on kasutada tohutud summad propaganda otstarbeks. Tema teenistuses seisavad raadio, ajakirjandus, kirjandus. Ta ise annab välja 332 kirikuväljaannet: ajalehti ning ajakirju, mille ühekordne tiraaž ületab 10 miljonit eksemplari. Suuri summasid kulutatakse Ameerika Ühendriikides samuti propagandale väljaspool oma maa piire. Palju väljaandeid läheb Kesk- ja Lõuna-Ameerikasse.

Käiku on lastud ka reklaam ja paljud teised vahendid, et aga ameeriklaste nõudmist «vaimuliku» toodangu järele

tõsta. Pühapäeviti saab Washingtonis viskit osta ainult kirikust. Ja kui ameeriklasel tekib isu alkoholi järele, tuleb tal tahes-tahtmata minna kirikusse.

Ameerika kapitalistid püüavad kiriku autoriteeti kasutada ka reklaami otstarbeks. Hiljuti tegi ameerika närimiskummi firma Haagi linnavalitsusele ettepaneku, taastada Haagis teise maailmasõja ajal osaliselt purustatud kirik, Groote kerk, kusjuures seati tingimuseks, et kiriku torni tippu pärast taastamist seataks üles närimiskummi valgusreklaam! Kartes rahva meelepaha, lükkas Haagi linnavalitsus «leidlike» ärimeeste ettepaneku tagasi.

Religioosset propagandat levitatakse ka kino kaudu. Ameerika Ühendriikides lastakse sageli välja religioosse sisuga filme jumaliku hoolduse jõust, inglitest ja pühakutest. Ühes seesuguses filmis päästab ingel bandiidi, kellest tema mõjutusel saab eeskujulik kristlane, kuid ingel ise erineb vähe bandiidist. Kas Hollywoodi ninamehed seda ise tahavad või mitte, kuid ameerika inglid kujutavad endist täielikku koopiat ameerika röövlitest.

Kirik Ameerika Ühendriikides tugevdab oma positsioone ka sõjaväes. Kasvab kapellaanide (sõjaväe-vaimulike) arv. Seoses ameerika imperialistide sõjaliste operatsioonide nurjumisega Koreas ja moraali ning meeleolu langusega sõjaväes täiendati kapellaanide instituuti Ameerika Ühendriikide ekspeditsioonikorpuses Koreas tunduvalt. Varem nähti koosseisu järgi kapellaan ette vaid rügemendis, nüüd aga leidub neid igas pataljonis. Kapellaanide palvuste ja õnnistuste saatel sooritasidki ameerika lurjused oma nurjatuid tegusid Korea rahuliku elanikkonna kallal. Sõjaks ettevalmistamise intensiivistamisega ning sõjaväe kiire paisutamisega kasvab ka kapellaanide arv Ameerika Ühendriikide armees.

Millega on siis Vatikani ja üldse kõigi kirikute niisugune ustavus imperialismile seletatav? See on kõigepealt seletatav sellega, et Vatikan ja teiste kirikute ladvik on kapitalistlike monopolidega tihedais finantssidemeis. Kõrgema vaimulikkonna esindajad on ise suurimad kapitalistid. Vatikanil on omad ettevõtted paljudes kapitalistlikes maades, ta on seotud Morgani pangamajaga ja teiste Euroopa ning Lõuna-Ameerika suurpankadega, kontrollides tohutuid kapitale. Vatikan ise on üks suurimaid maaomanikke.

Dollari vaim lehvib kiriku kohal Ameerika Ühendriikides ja teistes kapitalistlikes maades. Ta juhib ja suunab vaimu-

like tegevust. Kapitalistide ja kogu nende ees lömitava rämpsu jumal on dollar. «Dollar — jumal, dollar — isa, dollar — püha vaim,» kirjutas Majakovski oma sõnavõttudes Ameerikast.

Pole siis imestada, kui Vatikan ja kõrgem vaimulikkond kapitalistlikes maades on meelestatud ülireaktsiooniliselt ja väriseb kapitalismi saatuse pärast. Kas saab siis kirik kõige selle järel kaitsta rahvahulkade huvisid!

Luuletaja Sergei Smirnov kirjutas:

«Papa[1] Pius märatseb
ja kahmab
risti hoides dollarkulda ta!
Milleks maailm vajab sellist «papat» —
olgu juba
parem isata!»

Vaenuliku seisukoha rahvahulkade suhtes on võtnud ka protestantlik kirik välismaal, sealhulgas luteri kirik. Ta on võitluses demokraatiajõudude ja kõige progressiivse vastu täielikult ühinenud Vatikaniga. Ta toetab Bonni valitsuse reeturlikku poliitikat eesotsas Adenaueriga, kes on müünud saksa rahva ameerika ja inglise imperialistidele suurtükilihaks. Ta on toeks Taani, Norra, Rootsi ja Soome reaktsioonilistele valitsustele, kes otsivad Ameerika Ühendriikide poolehoidu, et aga saada dollarialmust.

Reaktsioonilist rahvavaenulikku tööd tegi luteri kirik ka kodanlikus Eestis. Kodusõja ajal Venemaal tegi eesti kodanlus kõik, mis võimalik, et nõukogude võimu maha suruda. Ta püüdis inglise kirikut ära kasutada propagandaks nõukogude rahva vastu ja Eesti protestantlikku kirikut oma sidemete kindlustamiseks inglise imperialismiga.

8. mail 1919, s. o. enne interventide esimest sõjakäiku Petrogradile, märkis Eesti kodanlik saadik Londonis, koostades Inglismaal nõukogudevastase propaganda plaani, et laimu levitamiseks Nõukogude Venemaa kohta tõmmatakse laiaulatuslikult kaasa ka vaimulikud ja üldse inglise kirik. Ta palus Eesti kodanlikku valitsust saata inglise kirikule mitmesuguseid «materjale», näiteks fotosid bolševike «hirmutegudest», mida vaimulikud demonstreeriksid oma koguduse liikmeile, et äratada neis viha Nõukogude Venemaa ja tema rahvaste vastu ja ergutada Inglismaad interventsiooni tugevdamisele.

---

[1] Vene keeles tähendab papa ühtlasi paavsti.

7. novembril 1919, s. o. Entente'i teise sõjakäigu ajal Petrogradile, teatas üks Eesti kodanlikest ministritest (Piip) Eesti saadikule Londonis, et «meie apostlik autokefaalne kirik otsib praktilist ühendust inglise kirikuga», s. t. ühendust eesti töörahva vastu, Nõukogude Venemaa vastu.

Samuti nagu õigeusu kiriku vaimulikud, toetasid ka luteri kiriku vaimulikud võitluses töölisklassi ja töötava talurahva vastu kontrrevolutsioonilisi jõude.

Kodanliku diktatuuri võimutsemise ajal Eestis teenisid luteri ja õigeusu kirik teda truualamlikult. Klerikaalidel oli oma poliitiline partei — kristlik rahvaerakond, kel olid riigikogus omad esindajad, kes täiel määral toetasid valitsevate ringkondade poliitikat.

Ametlikult seadis programm kristliku rahvaerakonna ülesandeks ristiusu kaitsmise, kuid tegelikult ulatusid tema eesmärgid kaugele väljapoole selle programmi piire. Ta taotles reaktsioonilisi poliitilisi eesmärke. Kirik toetas fašistlikke organisatsioone ja ühinguid, kõiki neid, kes läksid rahva vastu. Hiljem kristlik rahvaerakond ühines reaktsioonilise põllumeeste (kulakute) parteiga.

Pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist otsustas Pätsi valitsus endale kindlustada luteri kiriku toetuse. Kirikule hakati osutama senisest veelgi suuremat tähelepanu ja abi. Et võita endale Eesti kirikupea piiskop Rahamäe poolehoid, pistis Päts talle isiklikult pihku 50 000 krooni. Lisaks lõi Päts olukorra, kus kogu kirikuvõim oli koondatud piiskopi kätte. Pätsi fašistlikku diktatuuri toetas ka õigeusu kirik. Eesti luteri ja õigeusu kiriku vaimulikud täitsid truult ülesandeid, mis reaktsioon neile esitas. Nad õigustasid kõiki fašistliku režiimi alatusi ja ülistasid rahvavastast võimu.

Reaktsioon kasutas kirikut võimu kõigi lülide, sealhulgas ka sõjaväe ja fašistlike organisatsioonide tugevdamiseks. Pastoreid oli sõjaväeosades ja kaitseliidus, vanglais ja kõikjal, kus nad võisid kaasa aidata inimeste vaimsele uimastamisele, juhindudes printsiibist: mida tugevam on usk, seda kindlam on võim.

Pastorid tungisid isegi töötatööliste abistamise organisatsioonidesse, et sealgi teostada oma reaktsioonilist poliitikat. Ühel töötatööliste abistamise komitee istungil Pärnus 1931. aastal nõudis Pärnu pastor Grünberg, et abi

antaks ainult nendele töötatöölistele, kes on tõendanud oma usku jumalasse.

Luteri kirik arendas religiooni propageerimise alal Eestis aktiivset tegevust. Organiseeriti 275 pühapäevakooli, 92 lastekoori kirikulaulude ettekandmiseks. Laste religioosse ja poliitilise kasvatamisega tegutses Eestis ligi 400 inimest. Noortele korraldati «piiblitunde» ja «noorsoopäevi». Asutati eriline keskus, mis ühendas endas 106 noorteorganisatsiooni.

Laste ja noorsoo jaoks ilmus mitu usulise sisuga eriajakirja, samuti levitati suurtes tiraažides laululehti.

Aktiivset tööd noorsoo usulise kasvatamise alal Eestis tegid noorte meeste ja naiste kristlikud ühingud, mis olid Ameerika kristliku ühingu filiaalideks. Selle organisatsiooni finantseerijad — ameerika imperialistid — ei pildunud kunagi raha tuulde. Nad püüdsid tugevdada oma mõju kodanlikus Eestis, mis oli eelpostiks võitluses Nõukogude Liidu vastu.

Religioossed organisatsioonid püüdsid oma võrku meelitada kogu Eesti noorsugu. See oli reaktsiooni kaugele ettenägev poliitika, et hoida noori kiriku mõju all ja neid revolutsioonilisest liikumisest eemale juhtida.

Kirik ei lasknud silmast kooli. Olles sunnitud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõju rahvahulkadele arvestama, revolutsiooni mõju, mis kehtestas tõelise südametunnistuse vabaduse, lahutas eesti kodanlus 1926. aastal kiriku riigist ja kooli kirikust. Aga nagu teistes kapitalistlikes maades, nii ka Eestis ei kaotanud kirik koolis tegelikult oma positsioone. Sellest oli huvitatud ka kodanlik riik. Kogu kasvatussüsteem koolis oli läbi imbunud religioossest vaimust. Alg- ja keskkoolides seati 1928. aastast sisse üks kord nädalas usuõpetuse tund. Õpetajaiks olid pastorid, kes said palga riigilt. Reaktsiooni positsioonide kõvenemisega tugevnesid ka kiriku positsioonid. Faktiliselt tehti koolides usuõpetuse tundidest osavõtmine sunduslikuks.

Reaktsioonilist tööd Eestis tegid ka usulised sektid — lahkusulised: baptistid, evangelistid, metodistid, adventistid ja teised, hoolitsedes üksteise võidu rahvahulkade teadvuse mürgitamise eest.

Nõukogude võimu taaskehtestamise Eestis võttis enamik vaimulikkonnast vastu vaenulikult. Eesti okupeerimise perioodil saksa fašistide poolt töötas kirik käsikäes okupan-

tidega, ja Eesti pinna vabastamisel hitlerlikest jõukudest pagesid paljud pastorid koos hitlerlastega, kartes vastust anda oma rahvavaenulike tegude eest. Nüüd teevad need «jumalamehed» nõukogudevastast propagandat välismaal.

1947. aastal toimus Rootsis, Lundis, ülemaailmne luteri kiriku kongress. Kongressist võttis koos ameerika pastoritega osa ka kurikuulus reaktsionäär ja sõjaõhutaja Dulles. Kongress kandis demokraatiavastast ja nõukogudevaenulikku iseloomu. Käputäis Eestist jalgalasknud ja endale Rootsis «varjupaiga» leidnud pastoreid hädaldas kibedalt oma saatuse üle. Pastorid kurtsid, et nad vaatamata oma vaimulikule seisusele peavad tegema igasugust kättejuhtuvat musta tööd, näiteks pesema raudteevagunite aknaid. Nad libitsesid ameeriklaste ja inglaste ees, et need annaksid neile abi.

Ameeriklased tundsidki Baltimaade pastorite vastu huvi. Kuid mis seda huvi äratas, on selge. Nad arvestasid võimalust kasutada neid «jumala sulaseid» nõukogudevastaseks õõnestustööks.

Veel samal 1947. aastal, vastates Baltimaade emigrantide ja sealhulgas pastorite abiandmise palvele, teatas ameerika pastor Shefried ameerika gangstereile omase, varjamatu künismiga, et Ameerika võib pastoreid abistada mitte kui kannatanuid, mitte kui kristlasi, mitte kaastundest kannatavate vendade vastu, vaid kui teoinimesi, kes on suutelised neile osutatud abi õigustama. Siin peeti silmas, et «vennad Kristuses» teeksid nõukogudevastast propagandatööd. Pastorid nõustusid kõigi tingimustega. Musta kehalise töö asemel hakkasid nad tegema musta vaimset tööd. Lõplikult end Ühendriikide reaktsioonile müünud 30 hõbeseekli eest, laimavad nad Nõukogudemaad, oma rahvast.

Arvukate välismaiste usulahkude reaktsiooniline osa on üldtuntud. Nad teevad rahvahulkadele vaenulist propagandat kõigi progressiivsete organisatsioonide ja eriti kommunistlike parteide vastu.

Kõik kapitalistlike maade kirikud ja usundid levitavad laimu NSV Liidu ja rahvademokraatia maade kohta. Ja mida agaramalt nad seda teevad, seda ustavamalt teenivad nad oma imperialistidest peremehi. Kirik, ja eriti katoliku kirik, õnnistab sõja õhutamise plaane sotsialismi- ja demokraatiamaade vastu. Sotsialismi edusammud äratavad vaimulikkonnas pöörast viha. Vatikan organiseerib ja suu-

nab katoliku kiriku ja kõigi katoliku organisatsioonide ning parteide tööd demokraatia- ja sotsialismileeri vastu ja kutsub imperialiste üles avalikule ristisõjakäigule meie maa vastu.

Peale kirikute ja mitmesuguste muude religioossete organisatsioonide, millede arv pidevalt kasvab, on kapitalistlikes maades tekkinud veel palju muid ühinguid, gruppe ja isikuid, kes tegelevad inimeste teadvuse uimastamisega, nagu igasuguseid astrolooge, kiromante, soolapuhujaid, kaarditarku, meediume ja teisi šarlatane. Nende arv ulatub tänapäeval sadade tuhandeteni. Nad peavad hingedele jahti, mõjutavad agaralt neid, kes on libisenud kiriku mõju alt. Nende ohvreiks on lihtsad naiivsed inimesed. Eriti palju on sedalaadi obskurante tekkinud Ameerika Ühendriikides, mis on muutunud igasuguse obskurantismi ja ebausu keskuseks. Ainuüksi ennustajaid on seal ligi 100 000.

Astroloogid ennustavad oma ohvritele tulevikku taevatähtede järgi, leiutavad neile hea hinna eest õnnetähti jne. Kaardipanijad, kiromandid ja teised kuulutavad õnnearve, ennustavad õnnelikke nädalaid, kus «veab armastuses», päevi, kus «veab äri alal» jne. Kogu see sogane rämps petab jultunult miljoneid tööinimesi, spekuleerides nende vaesusel ja viletsusel, võttes tööd ja õnne otsijailt nende viimased krossid.

Ameerika obskurandid püüavad müstika ja ebausu propageerimiseks kasutada ka uusimat tehnikat. New Yorgi televisioonikeskus pühendas terve kava lakkamatult kiikuva tooli edasiandmiseks, milles pesitsevat kellegi Iowa osariigist pärit miss Freudi surnud venna hing. Euroopa kodanliku ajakirjanduse häälekandjad aga hakkasid Ameerika Ühendriikide eeskujul teateid tooma surnute vaimudest, mis pesitsevat mööbleis. Inglise vanameelsete häälekandja «Continental Daily Mail» teatab vaimudest, kes kiusavat kedagi farmerit Briandi. Nad olevat pugenud tema mööblisse, sööginõudesse, jalatsitesse, habemeajamispintslisse, isegi tema valehammastesse, mis tantsivat mööda kogu maja.

Religioosne-müstiline jamps on läinud moodi kõigis kapitalistlikes maades. Kõdunenud kapitalism otsib pääsmist religioonis ja müstikas. Obskurantism on hakanud tungima isegi ilmalikesse ülikoolidesse. Kodanlik teadus sõbrutseb meelsasti obskurantismiga. Terve hulk kodan-

likke teadlasi on hakanud ilmutama huvi põrgu olemasolu küsimuse vastu. «Kelle leiba sa sööd, selle laulu laulad», ütleb rahvasõna. 1948. aasta aprillis toimus Brüsseli ülikoolis vaidlus teemal: «Kas põrgu on olemas?» Sõna võtsid auväärt professorid ja teised teadusemehed. Avaldati mitmesuguseid arvamusi, kuid kõik nad viisid nii või teisiti selleni, et põrgu on olemas. Üks professor, nimega Vatley, sai Brüsselis üldiselt kuulsaks oma avaldusega, et ta on täiesti veendunud põrgu olemasolus, kuna tal on olnud juhus isiklikult «vestelda» surnud Brüsseli pankuri vaimuga ja see olevat talle öelnud: «Põlen kogu aja, kuid ära ei põle.»

Ja see leidis aset 1948. aastal! Niisugune on kaasaegsete reaktsiooniliste teadlaste meelelaad!

Klerikaalide ja teiste obskurantide niisugune ohjeldamatu tegevus on seletatav sellega, et reaktsioon ei vali abinõusid rahvahulkade teadvuse tumestamisel, rahva ärganud ja võitlusele ülestõusnud jõudude mahasurumisel, teaduse arengu pidurdamisel. «Juhtiv kodanlus, hirmust kasvava ja tugevneva proletariaadi ees, toetab kõike mahajäänut, väljasurevat ja keskaegset. Manduv kodanlus ühineb kõikide mandunud ja manduvate jõududega, et alal hoida kõikumalöönud palgaorjust.» [1]

*

Võitlus rahu eest on saanud kõigi rahvaste tähtsaimaks ürituseks. Rahupooldajate liikumine levib üha enam. Rahukaitsjate ridadesse astuvad üksmeelselt kõige laiemad töörahva hulgad, inimesed kõigist usundeist ja usutunnistustest. Kuuesaja miljoni hulgas, kes andsid oma allkirja Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele, on palju usklikke. Itaalias, kus katoliku kiriku mõju on suur ja kus asub paavsti residents Vatikan, on rahuliikumine võtnud ennenägematu hoo ning ulatuse. Vaatamata surveabinõudele, koguti Itaalias Ülemaailmse Rahunõukogu läkitusele üle 16 miljoni allkirja.

Rahu on ühesuguselt kallis kõigile töötajatele, sõltumata usust, rahvusest ja poliitilistest veendumustest, sest sõda toob surma, nälga ja hukatust, loendamata hädasid ning kannatusi, laostab perekondi, hävitab sajandite jooksul loodud kultuurivarasid. Miks siis Ameerika Ühendriikide ja

[1] V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., Tallinn, 1953, lk. 77.

teiste kapitalistlike maade valitsevad ringkonnad sõda nii väga igatsevad? Muidugi imperialistide täitmatu isu rahuldamiseks, kes rahva vere arvel kraabivad endile kokku rikkusi, ameerika monopolistide ja nende, kapitalistlike maade valitsevaist klikkidest pärinevate, kannupoiste saamahimude rahuldamiseks. Pealegi taotlevad ameerika imperialistid maailma valitsemist. Rahvad hakkavad sellest üha enam aru saama. Seepärast kasvab ja levibki rahupooldajate liikumine sellise hooga.

Ent katoliku ja teiste kirikute seisukoht kapitalistlikes maades on rahuliikumise suhtes ilmselt vaenulik. Toetades sõjaõhutajate poliitikat, töötavad kirikud kapitalistlikes maades aktiivselt rahupooldajate liikumisele vastu, paljastades sellega oma tõelist nägu.

Kõige tulisemad ameerika imperialismi poliitika pooldajad on katoliiklikud parteid Itaalias, Prantsusmaal ja Belgias. Nad toetavad aktiivselt Ameerika Ühendriikide püüdu valla päästa uut maailmasõda.

Põhinedes piiblile, arvab usklik inimene, et religioon sisendab inimestesse rahu, jutlustab leplikkust, sõnakuulelikkust, saatusele alistumist. See arvamus ei käi vastu reaktsiooni huvidele, vaid vastupidi, toetab reaktsiooni. Kirik jutlustab rahu ja alandlikku meelt nende hulgas, keda imperialistid paljaks röövivad ja tapavad. Kirik õigustab kõiki neid kuritegusid kui karistust pühakirja vastu eksimise pärast, selle pärast, et ei pakutud teist põske, kui ühe pihta hoop anti.

Kapitalistlike maade töötajail on praegu täielik võimalus veenduda klerikaalide silmakirjalikkuses ning alatus mängus, kes kõikjal ja igal pool kinnitavad, et nemad on rahu poolt, tegelikult aga õigustavad uue sõja õhutajaid ja osutavad neile täielikku toetust.

Majakovski kirjutas luuletuses «Kristuse ilmutamine» ameerika sõjatõrviku kandjaid paljastades:

Riike
tervitab
mister Kristus
ja seal,
kus kaetud pidulaud,
puhtast südamest
lauda istund,
tõuseb
šampuse tostiga
rahu auks.

Rahupaktid
on trükitud paberil heal,
riigid
pitserid
alla vaotand,
aga meie
vaatame
vahepeal,
mis Kristus on põue poetand.
Aga põue
jumalapojale,
näe,
on pistnud
kavalad jänkid
kõige võimsama
mere- ja õhuväe
ning gaasiballoonid
ja tankid...

Ameerika Kristus viibutab viirukipanni paremale ning vasakule, ähmastades selle suitsuga lihtsate ameeriklaste silmi, et varjata meeletu relvastuse võidujooksu tõelisi eesmärke.

Vatikan astus välja Stokholmi üleskutse vastu, astus välja viie suurriigi vahelise rahupakti sõlmimise vastu ja allkirjade kogumise vastu sellele. Ta laidab maha teiste kirikute täielikul heakskiitmisel Ülemaailmse Rahunõukogu läkituse, rahupakti sõlmimise viie suurriigi vahel.

Aga kuidas seletab vaimulikkond oma vaenulikku suhtumist rahupooldajate liikumisse? Rahu tulevat jumalalt paluda, mitte aga selle eest võidelda, ütlevad papid. Kas sõda tuleb või ei tule, on jumala tahtmine. Kuid sellega taotlevad nad mitte ainult endi puhtakspesemist usklike silmis, et neid kirikust mitte eemale peletada, vaid püüavad ühtlasi lämmatada rahvahulkade tahet võidelda rahu eest, sisendades neisse usku, et jumalat paludes võib sõda vältida.

Rahvahulgad on alati olnud imperialistlike sõdade vastu. Kuid mitte mingisugused palvused pole neid sõdadest päästnud. Ainult rahvahulkade rahuliikumine võib tõkestada tee sõjaõhutajaile. «Rahu säilitatakse ja kindlustatakse, kui rahvad võtavad rahu säilitamise enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni. Sõda võib saada vältimatuks, kui sõjaõhutajail läheb korda mässida rahvahulgad valedesse, petta neid ja kiskuda nad uude maailmasõtta.» (J. V. Stalin.)

Jumala nime kasutamine ei etenda sõjaõhutajate juures väikest osa. Ameerika imperialismi jumal on loodud tema enda näo järgi. Ta on verejanuline ja julm. Ameerika vaimulik Hailly, Vatikani agent, küsis fašistliku organisatsiooni «Sõjaveteraanid» kongressil: «Kunas me siis kasutame aatomipommi, mille issand ise on asetanud meie kätte?» Mister Dorn hüüdis Ameerika Ühendriikide kongressil: «Mina usun niisugusesse poliitikasse, kus ühes käes on püss ja teises piibel.» Pennsylvania osariigi kuberner Martin arvas, et «Ühendriigid peavad edasi minema aatomipommiga ühes ja ristimärgiga teises käes». Ameerika obskurant Davies õnnistab aatomipommi, «mis hävitab kõik lootused utoopia täideminekule (juttu on kommunismist) ja viib «uue korra» kehtestamisele». Ka hitlerlased püüdsid kehtestada «uut korda». See nn. «uus kord» tähendab rahvaste orjastamist, rahulike inimeste hukkamist ja koonduslaagritesse saatmist. See tähendab hävingut. See on orjapõlv sadadele miljonitele töötajatele.

Ameerika reaktsiooniline ajakirjandus propageerib piiblit ja sõda. Carteni aruandekõnes rahvusvahelise ajakirjanike organisatsiooni täitevkomitee istungil 1951. aasta mais toodi näitena, kuidas isegi Ameerika linna Green Bay väikesetiraažiline ajaleht on sõja propageerija. «Press Gazette» ilmub sageli piiblist võetud deviisiga. Hiljuti oli selliseks deviisiks: «Ärge pekske keelt, ärge norige tüli, vaid olge vagurad nagu tuikesed ja näidake kõiges alandlikku meelt.» Kuid kohe deviisist alamal võis lugeda: «Kui palju on meil aatomipomme? Kui meil neid on küllaldasel arvul Hiina linnade hävitamiseks, selleks, et tappa viiskümmend või sada miljonit elanikku ja sel kombel paralüseerida Hiina nõukogud, tuleks seda suurepärast relva kasutada.»

Kõik need oma verejanu poolest ühesugused avaldused on tehtud jumala nimega huultel. Kodanlikud publitsistid ja papid tsiteerivad piiblit, kõnelevad kristlikust heategevusest ja kutsuvad hävitama lapsi, naisi ning rauku, hävitama miljoneid mitte milleski süüdi olevaid inimesi! Järelikult on usk jumalasse täiesti kõrvutatav äärmise julmuse ning inimvihkamisega.

Vatikan ja kõik kirikud on muutunud ameerika imperialismi tööriistaks sõja ettevalmistamisel. Kuid jumalasulased tegutsevad sõjaõhutajate heaks mitte ilma tasuta. Omakasupüüdlikkus on üheks tähtsaks vedruks, mis klerikaale

tõukab imperialistide verejanulisi kavatsusi toetama. Ameerika imperialistid on kirikut ära ostmas kõigi tema atribuutidega. Nad pole kitsid vaimulikele suutäite andmisega. Sõda tõotab vaimulikkonna ladvikule, kes on seotud monopolidega ja omab tõhusaid kapitale, suuri kasumeid. Sõda on kirikule soodus ettevõte. Vatikan, ameerika kardinalid ja piiskopid lõikasid kasumeid korea rahva, samuti imperialistide poolt petetud lihtsate ameeriklaste tohutute ohvrite arvel.

Vatikan ei esinenud kordagi protestiga saksa fašismi veriste roimade vastu, kes elajalikult hävitas miljoneid inimesi. Temalt ei kuuldud samuti ühtki protestisõna ameerika imperialistide metsikute roimade vastu, kes võtsid korea ja hiina rahva vastu tarvitusele bakterioloogilise relva

Kui silmakirjalikud ning võltsid on pappide jutlused ligimesearmastusest ja halastusest, kui kirik ise samal ajal seisab inimkonna jätiste poolel, kes külvavad surma ning hukatust, ja asetab kirikuvande alla, heidab kirikust välja aktiivseid rahuvõitlejaid, inimesi, kelle eesmärgiks on elu jaatamine surma üle.

Neile kiriku esindajaile, kes toetavad rahvast tema rahuvõitluses, avaldatakse jultunult survet. Prantsuse abt Boulier tagandati kõigi vaimulike funktsioonide täitmiselt selle pärast, et ta pooldab oma rahva rahupüüdeid. Raevunult maksavad ameerika ja inglise imperialistid kätte aktiivsele rahuvõitlejale, Canterbury peakiriku eestseisjale Inglismaal Johnsonile. Talle keelati sõit Ühendriikidesse ja Saksamaale tema aktiivse rahuvõitluse pärast.

Religioon on imperialistlike taotluste ustav tugi. Kirik kapitalistlikes maades toetab igati sõjaõhutajaid, mürgitades rahvahulki inimvihkajaliku rassiideoloogiaga.

IDEALISM ON RAFINEERITUD PAPIMEELSUS

Religiooni kõrval kasutab kodanlus ustava relvana võitluses teaduse ja progressi vastu, kapitalistliku korra säilitamise eest idealismi.

Idealismiks nimetatakse filosoofias sellist suunda, mis, vastupidiselt materialismile, peab vaimu, teadvust primaarseks, mateeriat, loodust aga sekundaarseks. Vastavalt idealismile ei ole teadvus mateeria produkt, vaid vastupidi, mateeria on teadvuse sünnitis.

Seega siis ühtib idealism filosoofia põhiküsimuse — mateeria ja teadvuse vahekorra küsimuse lahendamisel täielikult papimeelsusega. Kinnitades, et vaim oli olemas enne loodust, tunnustab idealism lõppkokkuvõttes maailma loomist, märkis Engels. Piiblis seisab, et jumal lõi maailma mitte millestki, idealism tõendab, et maailm on teadvuse, «maailmavaimu» kehastus. See tähendab tunnistada, et maailma olevat loonud «maailmaidee», «maailmavaim».

Idealismil on kaks põhivarianti: subjektiivne idealism ja objektiivne idealism. Subjektiivne idealism võtab aluseks üksiku inimese teadvuse, pidades meid ümbritsevat materiaalset maailma subjekti teadvuse tegutsemise tulemuseks. Asjad — need on aistingute kompleksid, aistingute kombinatsioonid. Peale teadvuse ja aistingute ei eksisteeri maailmas midagi reaalset, ütleb subjektiivne idealist, kogu maailm on vaid minu kujutlus.

Inglise reaktsiooniline filosoof ning teoloog piiskop Berkeley võitles subjektiivse idealismi seisukohtadelt ägedalt materialismi kui ateismi filosoofilise aluse vastu. Ta kirjutas, et «mateeria ehk kehalise substantsi õpetuse alusel on püstitatud kõik ateistlikud ja religiooni eitavad jumalakartmatud konstruktsioonid». Mateeria alusel, ütles

Berkeley, on tekkinud nii palju jumalasalgavaid konstruktsioone ja segaseid küsimusi, mis on kaeks teoloogide ja filosoofide silmadel. Sääraselt kaitsti idealismi seisukohtadelt religiooni.

Teine variant — objektiivne idealism — peab kogu olemasoleva aluseks teadvust, indiviidist sõltumatut teadvust, teadvust üldse, «absoluutset ideed», «maailmamõistust». Selles filosoofias tuleb otsekohe ilmsiks idealismi ja religiooni ühtsus, sest «maailmamõistus», «maailmavaim» pole lõppkokkuvõttes midagi muud kui jumal.

Vahe idealismi eri variantide vahel on ebaoluline, vähese tähtsusega, sest nii subjektiivne kui ka objektiivne idealism peavad kõige olemasoleva aluseks teadvust ja jõuavad nii või teisiti religioonini.

Subjektiivne idealism, mis peab kõige olemasoleva aluseks üksikisiku teadvust, tegelikult viibki jumala olemasolu tunnustamisele. Berkeley kinnitas, et jumal on ideede ja aistingute allikaks. «Tuletades «ideed» jumaluse toimest inimese mõistusele,» kirjutas Lenin, «läheneb Berkeley seega objektiivsele idealismile: maailm ei ole minu kujutlus, vaid tuleneb ühest kõrgemast vaimsest põhjusest.» [1] Selles seisabki subjektiivse idealismi kisendav ebajärjekindlus, ühtlasi tõendab see, et antiteadusliku ideoloogia juures ei saa olla mingit järjekindlust, mingit loogikat, vaid selle ideoloogia eesmärgiks on ükskõik millist teedpidi tirida teadusse jumalat.

Idealism ja religioon on oma olemuselt identsed, samased, nad erinevad vaid vormi poolest, väljendusvahendite poolest, terminoloogia poolest. See, millest religioon kõneleb otsekoheselt, avameelselt, lihtsalt, seda esitab idealism looritatud, varjatud kujul. Seda, mida religioon nimetab jumalaks, kutsuvad idealistid «absoluutseks ideeks», «maailmamõistuseks», «maailmavaimuks», «logos'eks» jne. Kuid see on sama jumal, ainult rafineeritud kujul. Marx ütles, et «kõik idealistid, nii filosoofilised kui ka religioossed, nii vanad kui ka uued, usuvad (pühakute. — *D. E.*) elulugudesse ja ilmutamistesse, lunastajaisse ja imetegijaisse, ja oleneb vaid nende hariduse tasemest, kas see Usk võtab jämeda religioosse või haritud filosoofilise kuju». [2]

Kaitstes ekspluataatorlike klasside huvisid, eitavad nii

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 14. kd., Tallinn, 1952, lk. 20.
[2] K. Marx ja F. Engels, Teosed, IV kd., lk. 532 (v. k.).

religioon kui ka idealism looduse ning ühiskonna arenemise seaduspärasusi ja seletavad kõike jumaliku ettenägemise tahtega, ainult seda erinevalt väljendades. Religioon ütleb, et jumal valitseb maailma üle oma äranägemise järgi. Sama mõte idealisti suus kõlab veidi rafineeritumalt: maailma arenemine on idee endaarenemine, ajalugu areneb «maailmavaimu» ettesuunitlusel jne. Marx märkis, et Hegeli filosoofias muutub ajalugu lihtsaks, kord varem võetud ideede ajalooks, muistendiks vaimudest ja viirastustest.

Religioon ja idealism, need kodanliku maailmavaate koostusosad, väljendavad ühesuguseid huvisid, ekspluataatorlike klasside huvisid. Neil on ühesugune eesmärk: mässida oma võrku töörahva hulki, hoida neid vale abil vaimupimeduses, harimatuses.

Idealism ja religioon tekkisid ühel ja samal pinnal, neil on ühed ja samad teoreetilis-tunnetuslikud ning klassijuured. Idealism on tekkinud samuti nagu ükskõik milline religioon ürginimese piiratud ning immateriaalsetest ettekujutustest, tema animistlikest kujutlustest hinge surematuse kohta. Idealistlik õpetus külgesündinud ideedest toetub otseselt sellele kujutlusele hinge surematusest.

Filosoofid Platon, Descartes ja Leibniz arvasid, et ühised ideed ja eriti ideed jumalusest on sünnipärased, s. t. ei teki kogemuste tagajärjel, vaid eksisteerivad inimese hinges. Hing on Leibnizi vaatepunktist kõigi asjade aluseks, elu aluseks. See oli ilmne religiooni kaitsmine. Juba XVIII sajandi materialistid kummutasid müstilise teooria külgesündinud ideedest ja tõendasid, et tundeid ja ideid tingivad materiaalsed põhjused. Mõiste selgitamiseks toovad idealistid samasuguse tõendi, nagu Platon ja Leibniz, ainult veidi rafineeritumal kujul. Idealistile Hegelile on mõiste asjade hingeks, olemuseks, asjad aga on vaid mõiste vastuhelgid, peegeldused. Kõneldes idealismi teoreetilis-tunnetuslikest juurtest, kirjutas Lenin:

«Ürgne idealism: üldine (mõiste, idee) on *üksikolend.* See näib pöörasena, metsikult (õigupoolest: lapsikult) mõttetu. Kuid kas kaasaegne idealism, Kant, Hegel, jumala idee, ei ole samalaadne (*täiesti* samalaadne)? Lauad, toolid ning laua ja tooli *idee;* maailm ja maailma idee (jumal); asi ja «noumenon», tunnetamatu «asi iseeneses»; maa ja päikese, üldse looduse seos — ja seadus, logos, jumal. Inimese kahesugune tunnetus ja idealismi (= reli-

giooni) *võimalikkus* on *antud* juba *esimeses, elementaarses* abstraktsioonis «maja» üldse ja üksikud majad.»[1]

Mis on mõiste? See on asjade oluliste, tähtsamate tunnuste üldistamine, kusjuures tähelepanu juhuslikelt tunnustelt kõrvale juhitakse. Kui võtta näiteks mõiste «puu», siis peab see silmas kõiki olemasolevaid puuliike: pärna, mändi, kaske, kuuske jne. Mõiste «puu» olulisteks tunnusteks on tüvi, kroon ja see, et ta kuulub taimede perre. Mõiste on seega meie mõtlemises materiaalse maailma esemete üldistamise tulemus, objektiivse, meist väljaspool eksisteeriva tegelikkuse õige peegeldus. Tähendab, et materialistile on mõiste olemuseks, sisuks, reaalselt olemasolevad asjad. Idealistile aga, kes kõik asetab pea peale, on asjad olemasolevate mõistete peegeldused. Nii on mõiste «puu» tegelikult eksisteerivate pärnade, mändide, kaskede ja kuuskede aluseks.

Idealist peab mõistet igaveseks, asju kaduvaiks, möödaminevaiks. Puud kaovad, hävivad, mõiste «puu» aga jääb.

Objektiivne idealist lahutab mõiste tegelikkusest, reaalsetest asjadest, ja muudab need iseseisvateks olevusteks. Kõige üldisemaks mõisteks Hegeli äärmuseni ülespuhutud filosoofias on mõiste «absoluutne idee», «absoluutne vaim» ehk jumal. Samuti nagu religioon, nii lahutab ka objektiivne idealism inimese teadvuse inimesest, muudab ta iseseisvaks, inimesest sõltumatuks olevuseks, maailma ja inimese loojaks.

Subjektiivne idealism liialdab, puhub suureks, müstifitseerib teist tunnetamise momenti — aistingut. Tunnistades aistingud tunnetamise allikaks, eitab subjektiivne idealism aga aistingute andmeid, eitab aistinguist sõltumatute esemete olemasolu, aistinguid ise aga, mis on objektiivselt eksisteerivate asjade peegelduseks, peab iseseisvateks, ainukesena eksisteerivaks reaalsuseks. Tulemus, mis nii objektiivsel kui ka subjektiivsel idealistil on üks: teadvusest, materiaalse maailma aistinguist sõltumatu olemasolu eitamine, teadvuse tunnustamine primaarseks, teadvuse jumalustamine ja selle muutmine maailma loojaks.

Lenin ütles, et idealism on papimeelsus, et filosoofiline idealism on tee papimeelsusele lõpmatult keerulise tunnetamise ühe varjundi kaudu.

---

[1] V. I. Lenin, Filosoofilised vihikud, 1947, lk. 307—308 (v. k.).

Mis oli siis selleks toitvaks pinnaseks, mis muutis idealismi parasiteerivaks paiseks teaduse elaval kehal? Vaimse töö eraldamine kehalisest, vaimset tööd tegevate inimeste valitsev seisukoht kehalist tööd tegevate inimeste suhtes leidis valitsevate ekspluataatorlike klasside ideoloogias pea peale pööratud peegelduse. Tuli välja, et teadvus etendab teatavat kindlat osa. Ekspluataatorlikud klassid kasutasid idealismi rahvahulkade petmiseks, selle tõendamiseks, et neil, kes tegelevad vaimse tööga, olevat mingi külgesündinud võime, s. o. ekspluataatorlikel klassidel olevat võime valitseda, töötajate saatuseks aga olevat kanda alistamise iket. Seda propageerivad nad ka praegu. Laialt levinud maltusiaanlikud teooriad püüavad tõestada, nagu oleks valitsevad isikud mingid väljavalitud, kuna rahvahulgad on määratud nälgimisele, kiratsemisele ja hukkumisele.

Eespool oli öeldud, et nii idealism kui ka religioon tekkisid ürginimese piiratud ning võhiklikest kujutlustest, tootlike jõudude madalal arenemise astmel. Kuid millega siis seletada idealismi olemasolu kapitalistliku ühiskonna tingimustes, kui tootlikud jõud on saavutanud võimsa arengu, kui inimese mõju loodusele, võrreldes selle ürgajaga, mil tekkis religioon, on võrratult kasvanud, kui teadus on mitte ainult võimeline loodusnähtusi seletama, vaid neid ka inimese teenistusse rakendama? Millega seletada, et idealism pole kadunud elektri, raadio ja teiste inimmõistuse suurte avastuste sajandil? See on seletatav valitsevate klasside klassihuvidega, kes kasutavad idealismi ja religiooni töörahva orjastamise vahendina, nagu märkis V. I. Lenin. Idealism on ühtlasi kapitalistliku ühiskonna ekspluataatorliku olemuse varjamise vahendiks.

Idealism ja religioon on teadusele ühevõrra vaenulikud. Kuid religioon on võitluses kaasaja teadusega jõuetu, tal pole teadusele vastandada midagi peale pühakirja dogmade, mis võivad veenda vaid vaimupimedaid inimesi. Märksa suuremaid võimalusi on selles suhtes idealismil. Maskeerudes, võltsides, püüab ta teadust õõnestada seestpoolt. Põhiliselt on idealism juba ammu saanud religiooni ja reaktsiooni troojahobuseks teaduses. Idealistid tegelevad mitmesugustel teadusaladel, püüdes takistada nende edukat arenemist, moonutades teaduse saavutusi ja neid vääriti tõlgitsedes. Lenin näitas oma kuulsas teoses «Materialism ja empiriokritiitsism», kuidas mahhistid suh-

tusid füüsika kriisisse ja süvendasid seega kriisi loodusteaduses.

Berkeley järglased mahhistid pugesid pseudoteadusliku terminoloogia taha, mõtlesid välja moodsaid sõnakesi, kuid mahhismi reaktsiooniline olemus, tema vaen teaduse vastu tungis läbi selle sõnalise maskeeringu kihi. Mahhist Carus näiteks valis deviisiks sõnad: «Teadus on jumalik ilmutus». Ta kutsus läbi viima kirikute reformi, kuid religioosse usuõpetuse jätta kõigutamatuks. «On täiesti silmanähtav,» kirjutas Lenin sellest reaktsionäärist, «et meie ees on Ameerika kirjandusliku sulidekamba liider, sulide, kes tegelevad sellega, et uimastavad rahvast religiooni oopiumiga.» [1]

Tänapäeva filosoofilised obskurandid peavad teaduse vastu vihast võitlust. Ameerika personalist Flewelling tunnistab avalikult, et teaduse kiire progress õõnestab usku jumalasse ja kõigutab idealismi positsioone, et religioon pesitseb vaid neis nurkades, kuhu veel pole tunginud teaduse valgus. Kuid see pole üksi ülestunnistamine, vaid see on reaktsiooniline väljaastumine teaduse arenemise vastu. Inglise filosoof obskurant Davies teatab ilma igasuguse häbenemiseta, et «teadus ja sotsialism on alati olnud katoliku kiriku vaenlased». Seepärast püüavad idealistid religiooni ja idealismi positsioone kindlustada teaduse vastu võitlemisega. Nad tahavad teaduse religiooni vaenlasest muuta religiooni teenriks.

Kaasaegne idealism on tervenisti religiooni teenistuses. Idealistid püüavad teadust nii võltsida, et uusimad «uurimused» aitaksid usuõpetusel tõendada, nagu oleksid maailma loonud jumal ja jumalik ettenägemine.

Kõik kaasaegse kodanliku idealistliku filosoofia voolud, koolkonnad ja koolkonnakesed astuvad eranditult välja religiooni kaitseks.

Ameerika personalist Hocking, kes juhatab filosoofia kateedrit Harvardi ülikoolis, kirjutab oma raamatus «Teadus ja jumala idee», et moraalse innustuse allikaks, ilma milleta ei saa olla ühiskonna teenimist, võib ainult olla religioon. Ilma usuta jumalasse, ilma jumalaarmastuseta ei olevat võimalikud ei humanism ega inimarmastus. See obskurant ja Ühendriikide imperialistliku poliitika äge kaitsja astub välja inimarmastuse jutlustajana!

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 14. kd., Tallinn, 1952, lk. 206.

Teise reaktsioonilise voolu — neotomismi — esindaja, eespool mainitud Davies, kõneleb katoliku kiriku kunagi olnud autoriteedi taastamise ja ülemaailmse teokraatia [1] kehtestamise vajadusest.

Idealist Kant häbenes kasutada jumalasõna terminoloogiat. Tema ütles, et jumalaga põhjendamine on halb tõend. Ka Hegel ei kasutanud sõna «jumal» sageli, kuigi, nagu Engels märkis, «maailma loomine võtab Hegeli juures veelgi segasema ja absurdsema kuju kui õigeusklike kristlaste juures». Hegeli aegadest peale on idealistlik filosoofia lõplikult mandunud. Alles hiljuti veel rüütasid mahhistid paplikud mõtted moodsate sõnadega filosoofilistesse traktaatidesse. Praegu aga on raske leida piiri filosoofia ja jumalasõna vahel. Paljud filosoofid tarvitavad laialdaselt jumalasõna keelt: «jumalik ettenägemine», «jumalik idee», «jumala olemus», «jumala teenimine». Niisugune on kaasaegne idealistlik filosoofia. Erinevus tema ja religiooni vahel isegi vormi suhtes on üha enam kadumas.

Vastukaaluks marksismi mõju tugevnemisele rahvahulkades, kes on asunud aktiivsele võitlusele rahu eest, eesrindliku intelligentsi progressiivsetele taotlustele püüab reaktsioon idealistlikku obskurantismi ülearu suureks puhuda. Idealism laimab demokraatlikku ja töölisliikumist, püüab religioonile allutada kõik teadusalad, annab kõigile tähtsamatele teaduse saavutustele vale, idealistliku tõlgitsuse. Eriti ägedalt ründavad idealistid ühiskonnateadusi. Seoses rahvamajanduse ja kultuuri hoogsa õitsenguga NSV Liidus ja rahvademokraatia maades ning majanduse kängumisega ja kultuuri degradatsiooniga kapitalistlikes maades püüavad kodanlik filosoofia ja sotsioloogia teha kõik võimaliku, et tegelikkust idealistliku demagoogia tiheda eesriidega varjata. Kapitalistlikku elulaadi ülistatakse taevani, marksismi aga valatakse üle laimuga. Marksismi peavad nad kõige ohtlikumaks vaenlaseks.

«Kõik obskurantismi ja reaktsiooni jõud on tänapäeval seatud marksismivastase võitluse teenistusse,» ütles A. A. Ždanov. «Uuesti on toodud päevavalgele ja võetud kodanliku filosoofia kui aatomi- ja dollaridemokraatia teenri relvastusse papimeelsuse ja usuliste eelarvamuste kulunud sõjariistad: Vatikan ja rassiteooria; jultunud nat-

[1] Teokraatia — kreekakeelne sõna. Tähendab «jumalavalitsust» — riigi juhtimist vaimulike kui jumala asemike poolt.

sionalism ja vananenud idealistlik filosoofia; müüdav kollane ajakirjandus ja demoraliseerunud kodanlik kunst...

On teada juba meie võidu kogemustest fašismi üle, millisesse ummikusse on viinud terved rahvad idealistlik filosoofia. Nüüd tõuseb ta meie ette oma uues ilgelt räpases olemuses, mis peegeldab kodanluse langemise kogu sügavust, alatust ja jälkust. Sutenöörid ja kriminaalroimarid filosoofias — see on tõepoolest hävingu ja laostumise piir. Kuid need jõud on veel elavad, nad on veel suutelised hulkade teadvust mürgitama.» [1]

Idealistlik filosoofia ja religioon kannavad varjamatut elajalikku viha marksismi-leninismi kui ainukese järjekindla filosoofilise süsteemi vastu, mis relvastab teadust maailma arenemise seaduste tundmisega ja tõendab kapitalistliku ühiskonna hukkumise ning kommunismi võidulepääsu paratamatust. «Marksism,» ütles J. V. Stalin, «...on terviklik maailmavaade, filosoofiline süsteem, millest iseendast tuleneb Marxi proletaarne sotsialism.» Dialektiline materialism ei jäta kohta idealismile ja religioonile ning paljastab nende ekspluataatorliku klassiolemuse.

Kapitalismi hävitamine ja sotsialistliku korra kindlustumine meie maal, dialektilise materialismi muutumine valitsevaks maailmavaateks on avaldanud viljastavat mõju kõigile teadustele loodusest ja ühiskonnast, viinud loodusteaduse välja kriisist, mida ta kapitalistlikes maades seni üle elab, ja avanud nõukogude teadusele kõik tingimused hoogsaks arenemiseks. Suur tähtsus dialektilise materialismi ja kõigi teaduste ning esmajoones ühiskonnateaduste edasiarendamisel on J. V. Stalini töödel «Marksism ja keeleteaduse küsimused» ning «Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus». Need tööd rikastavad marksismi-leninismi varasalve ja kindlustavad uue jõudude juurdevoolu nõukogude teadusele.

Vastukaaluks kapitalistlikele maadele, kus religiooni ja idealismi kõikuv mädasoo imeb endasse iga elava loova mõtte, annab sotsialistlik ideoloogia loovale mõttele haruldase avaruse ja kindlustab inimmõistuse õitsengu. Niisuguseks kujuneb iga maa tulevik, kes heidab endalt kapitalismi ikke ja asub sotsialistliku arenemise teele.

---

[1] A. A. Ždanov, Diskussioonil peetud kõne G. F. Aleksandrovi raamatu «Lääne-Euroopa filosoofia ajalugu» puhul. Tallinn, 1952, lk. 28.

Sellepärast vihkavadki kodanlikud filosoofid eesrindlikku teaduslikku maailmavaadet — dialektilist materialismi. Võitluses selle maailmavaate vastu on nad kaotanud kogu oma välise viisakuse ja seisavad meie ees sellistena nagu nad tõeliselt on — kapitalismi mürgiste roomajatena.

Võitlus idealismi vastu, materialistliku maailmavaate täieliku võidulepääsemise eest on ühtlasi võitlus igasuguse religiooni, müstika ja obskurantismi vastu.

MARXI-EELNE ATEISM

Inimkonna progressiivsed pead pole kunagi suutnud religioosse obskurantismiga leppida. Mõistus tõusis üles eelarvamuste vastu, vaimupimeduse ja pettuse vastu, millest kubisesid kirjutatud ja kirjutamata usuõpetused ja üldse kogu religiooni ning kirikute ajalugu. Sellest ajast peale, kui tekkis teaduslik mõte, on ateism selle alaline ja ustav saatja. Ta on lahutamatult seotud teadusega, tuleneb sellest loogiliselt.

Juba antiikmaailmas esinesid mõttetargad religiooni kriitikaga, vastandades maailma religioossetele tõlgitsemistele maailma materialistliku seletuse.

Üks antiikaja suurimaid mõttetarku — Herakleitos — õpetas, et «maailm, kõiges ühtne, pole loodud ei ühegi jumala ega ühegi inimese poolt, vaid oli, on ja saab olema igavesti elav, seaduspäraselt süttiv ja seaduspäraselt kustuv tuli». Lenin märkis, et see on «dialektilise materialismi põhialuste väga hea sõnastus».

Teine kreeka suur filosoof-materialist Demokritos õpetas, et kogu olemasoleva aluseks on mateeria tibatillukesed osakesed — aatomid, et maailma ei loonud jumalad, et kõik maailmas toimub sündmuste loomuliku voolu tulemusel, et pole mingeid imesid. Peale aatomite ja tühjuse ei eksisteeri midagi, ütles ta.

Demokritose järglane Epikuros, keda Marx nimetas antiikaja radikaalseks valgustajaks, seletas usku jumalatesse inimeste vaimupimedusega. Epikurose ateistlik õpetus on ära toodud kuulsa rooma luuletaja ja filosoofi Lucretius Caruse surematus poeemis «Asjade loomusest». Religioon on inimeste kuritegude allikas, ütles Lucretius. Ta sisendab inimestesse hirmu täiesti normaalsete loodusnähtuste ees, mille tekkimist nad ei mõista, on seda jõuetud endale seletama, ja kirjutavad kõik jumala tahte arvele.

Hirm painutab inimest asjatult jumalaid kartma, mistaheski juhus ta elus toob pelguse kaasa.

Religioon orjastab inimesi, rõhub neid ebausu ja eelarvamuste ränga koormaga. Pöördudes usklike inimeste poole, kirjutas Lucretius:

Kui palju kannatust ise sa endale valmistad; piina meilegi tood; palju pisaraid järglaste põlvele annad...

Antiikmaailm andis väljapaistvaid ateiste, kes vaatamata sellele, et ebausk oli tugev ja vabalt mõtlejaid ning jumalakartmatuid taga kiusati, julgesid religiooni kuulutada paheks, inimeste pimestajaks. Isegi feodalismi ja inkvisitsiooni võimutsemise ajastul, kus igasugune arvamine, mis kuidagi käis kirikule vastu, kuulutati ketserluseks ja nende avaldajaid karistati piinarikka surmaga tuleriidal, astusid paljud ärksamad mõtlejad religioosse obskurantismi vastu välja.

Ateistlik propaganda tugevnes eriti renessansiajal. Seda tingis tekkiva kodanluse ilmumine võitluse areenile feodalismi vastu ja loodusteaduste esimesed tähtsamad edusammud.

Märkimisväärseks XVI sajandil ilmunud dokumendiks oli traktaat «Kolmest petturist». Traktaat kuulutas, et Mooses, Kristus ja Muhamed olid petturid, et jumalat ei ole, usku aga vajavad lihtsate ning ausate inimeste ränga töövaeva arvel elavad rõhujad ja parasiidid. «Ükski mõistlik inimene ei saa uskuda ei jumalatesse ega vaimudesse, ei kuraditesse ega põrgusse. Kõik need on «hirmutised», mis on loodud selleks, et nendega lihtsaid inimesi hämmastama panna või kohutada.»

Uuemal ajal, eriti XVIII sajandil, muutub ateism seoses kapitalismi arenemisega ja feodalismi-vastase klassivõitluse teravnemisega revolutsioonilise kodanluse relvaks, mis on suunatud vana korra ja seda toetava kiriku vastu. Selle aja filosoofid ja rahvavalgustajad näitasid religiooni kahjulikkust ja paljastasid vaimulikke. Traktaadist «Kolmest petturist» ilmus prantsuse variant, milles «pühakiri» kõigi tema väidete ja neist tulenevate absurdsustega välja naerdakse.

Kuid erilise õitsengu saavutas ateistlik mõte XVIII sajandi teisel poolel Prantsusmaal, kes on andnud silmapaistvaid materialiste: Lamettrie, Diderot, Helvétius ja Holbach. Üldistades oma aja loodusteaduse saavutusi, viisid nad

materialistlikku maailmavaadet edasi. Nende suureks teeneks oli, et nad halastamatult ründasid religioosset obskurantismi. Oma tabavais ateistlikes pamflettides paljastasid nad teravmeelselt pappide variserlikkust ja harimatust, näitasid piibli ja pappide jutlustuste valelikkust. Nad hindasid kõiki usuõpetusi kui despotismi ja türannia kaitset, teoloogiat aga pidasid teaduse ja mõistuse vaenlaseks. Lamettrie pidas religiooni filosoofia kõige õelamaks vaenlaseks. Filosoofia, ütles ta, tegeleb tõega, kuna religioon aga jutlustab valet. Ta kutsus üles taltsutama teolooge, «neid jultunud röövloomi, kärpima nende võimu — nad on küllalt kaua seda usurpeerinud! — See on ainuke abinõu kirjanduse arengu ja riigi õitsengu kindlustamiseks». Diderot pidas jumala olemasolu mõistusele vastukäivaks. Religioon on kõige absurdsem ja julmem oma dogmades, kõige alatum, kõige igavam ja süngem oma tseremooniais, kõige ühiskonnavastasem oma moraalis, kõige talumatum kõigist.

Helvétius paljastab vaimulikke, kes poevad altareid mähkiva pühaduse pilve varju, teesklevad, nagu otsiksid nad teid lunastusele, tegelikult aga ajavad taga võimu ning lõbusid. Kuid eriti terava kriitikaga paistab silma Holbachi ateism. Ta näitab sidet religiooni ja ilmaliku võimu vahel. Viimasele on religioon despotismi ja türannia alustoeks. Religioon sanktsioneerib ilmaliku võimu kuritegusid. Niipea kui inimesed söandavad religiooni vastu üles tõusta ja oma viha taevaste võimude vastu pöörata, on neid võimatu peatada, nad tõusevad üles ka maapealse võimu vastu. «Kõis, mis hoiab ja poob inimkonda, on punutud kahest nöörist. Kui katkeb üks, siis katkeb ka teine.»

Lenin hindas kõrgelt XVIII sajandi ateistide võitlevat publitsistikat ja soovitas seda tõlkida ning kasutada võitlemiseks usuliste eelarvamuste vastu.

Religiooni vastu astusid välja XVIII sajandi Venemaa kuulsamad mõtlejad-materialistid — Lomonossov, Radištšev ja teised. Lomonossov pidas võitlust vaimulike vastu, naeris välja nende harimatust. Ta arvas, et teadus peab vaba olema kiriku vahelesegamisest. Radištšev pidas religiooni «pühaks pettuseks», kirikut aga «sajapäiseks koletiseks». Oodis «Priius» ütleb Radištšev, et religioon on pettus, millega kaasneb püüd rikkuse ja võimu juurde, et religioon nõuab pimesi uskumist ja õiendab karmilt arveid kõigi nendega, kes astuvad võimu vastu, türannide vastu.

Võim on aga kristliku seaduse alustoeks. Parimaks tõendiks sellele oli tsaari-isevalitsuse julm arveteõiendamine Radištševi endaga.

Lomonossovi ja Radištševi materialistlike ning ateistlike traditsioonide jätkajaiks olid dekabristid Jakuškin, Barjatinski, N. Turgenev, Krjukov, Borissov ja teised.

Väljapaistvaiks ateismi esindajaiks olid suured vene materialistid ja revolutsioonilised demokraadid Belinski, Herzen, Tšernõševski ja Dobroljubov. Neile liituvad Ogarjov, Pissarev, Antonovitš ja teised. Nende ateism kandis võitlevat iseloomu ja oli allutatud võitlusele talurahva vabastamise eest mõisnike orjusest. Olles rahva huvide ja eriti talurahva kui Venemaa elanikkonna valdava enamuse huvide väljendajaiks, arvasid nad, et talurahva vabastamiseks tuleb religioonilt rebida kate, mis sanktsioneerib tsarismi vägivalda. Vene ateistide religioonivastane võitlus on lahutamatult seotud võitlusega idealismi ja obskurantismi vastu.

Belinski (1811—1848) oli kõige selle vaenlane, mis takistas rahva vabastamist, kes vaevles tsaari-isevalitsuse ja pärisorjuse ikkes. Juba üliõpilasena kirjutab ta vastuseks ema palvele, hoolega käia kirikus, et tal ei jätku aega mööda Moskva kirikuid lonkimiseks; et inimene võib olla hea ka ilma selleta. Religioonivastased motiivid kostavad ka tema esimesest kirjanduslikust teosest — dramaatilisest jutustusest «Dmitri Kalinin», mille ta kirjutas ülikooliaastail. Selles näidatakse religiooni kui maa peal valitseva kurja põhjustajat.

Oma suhtumises inimestesse polnud Belinski ükskõikne ka selle vastu, milline oli nende suhtumine religioonisse. Kirjas Botkinile, kõneldes tema sõbrast Kultšitskist, peab ta teda jumalasse uskuvaks piiratud inimeseks. «Mul oli hea meel,» kirjutab Belinski, «Kultšitski silme all sülitada talle (jumalale. — *D. E.*) tema vastikusse habemesse.»

Belinski vihkas silmakirjalikkust ja religioosset variserlikkust ning võitles kirglikult nende vastu. Herzen meenutab oma teoses «Minevik ja mõtted» Belinskit:

«Ühel päeval tuleb ta ühe literaadi juurde kannatusnädalal; antakse paastutoite.

«Kas te,» küsib ta, «juba ammu muutusite nii vagaks?»

«Sööme,» vastab literaat, «paastutoite lihtsalt inimeste pärast.»

«Inimeste pärast?» küsis Belinski ja kahvatas. «Inimeste pärast!» kordas ta ja tõusis oma kohalt. «Kus on teie inimesed? Ma ütlen neile, et neid on petetud; iga avalik pahe on parem ja inimlikum sellest põlgusest nõrga ja harimatu vastu, sellest silmakirjalikkusest, mis vaimupimedust toetab. Ja te arvate, et olete vabad inimesed? Ühele pulgale teid asetada kõigi tsaaride, pappide ja plantaatoritega! Head aega, ma ei söö paastutoite manitsemiseks, mul ei ole i n i m e s i !»»[1]

Kuid kõige küpsem ja silmapaistvam dokument Belinski ateismist on tema «Kiri Gogolile», mida Lenin nimetas tsensuurita demokraatliku trükisõna üheks parimaks teoseks, mis on säilitanud määratu suure tähtsuse praeguse ajanigi.

Belinski kirjutas selles kirjas: «Ei saa vaikida, kui usu katte ja piitsa kaitse all jutlustatakse valet ja kõlvatust tõe ja voorusena.»

«Venemaa ei näe oma pääsemist müstitsismis, asketismis, pietismis, vaid tsivilisatsiooni, hariduse, humaansuse edusammudes. Talle pole vaja jutlusi (ta on neid küllalt kuulnud!) ega palveid (ta on neid küllalt lugenud!), vaid rahva väärikustunde äratamist... Talle on vaja õigusi ja seadusi, mis oleksid kooskõlas mitte kiriku õpetusega, vaid terve mõistuse ja õiglusega.»[2]

«Teie arvates,» ütleb Belinski, «on vene rahvas kõige usklikum maailmas: vale! Usklikkuse aluseks on pietism, hardus, jumalakartlikkus. Vene inimene aga nimetab jumala nime, sügades oma tagumikku.»[3]

Religioossus läänes, kirjutab Belinski, seltsib sageli tsivilisatsiooni edusammudega. «Vene rahvas ei ole säärane; müstiline eksaltatsioon ei ole tema loomuseks; tal on selleks liiga palju tervet mõistust, mõistuse selgust ja positiivsust, ja võib-olla just selles ongi tema ajaloolise teekonna suurus tulevikus.»[4]

Belinski ründas korduvalt Hegeli filosoofiat selle müstilise iseloomu pärast, nende järelduste pärast, mis tegid ideaaliks preisi valitsuse — vabaduse ning mõistuse timukate valitsuse. Ta näitas, et Hegeli absoluutne idee pole mitte midagi muud kui «evangeeliumi taevane isa».

---

[1] A. I. H e r z e n, Minevik ja mõtted, II kd., 1937, lk. 215 (v. k.).
[2] V. B e l i n s k i, Valitud artiklid, I, Tallinn, 1948, lk. 366—368.
[3] S e a l s a m a s, lk. 371.
[4] S e a l s a m a s.

A. I. Herzen (1812—1870) kriipsutas alla sidet tsarismi ja religiooni vahel, tihedat, katkematut sidet. Kirik on tema sõnade järgi kujunenud üheks redupaigaks, kus leiavad varju politsei ja türannia, mis rõhuvad ja orjastavad rahvast. «Oh, kui mu sõnad suudaksid jõuda sinuni, Venemaa töötaja ja kannataja,» kirjutas Herzen, «kui jõuaks sinuni mu hääl, kuidas ma õpetaksin sind põlgama sinu vaimseid pastoreid, kes on pandud sinu üle Peterburi sinodi ja sakslasest tsaari poolt. Sa ei tunne neid, sind on eksiteele viinud nende preestrirüü, sa oled segadusse aetud nende evangeeliumi sõnaga, — on aeg neid välja tuua päevavalgele!» [1]

Paljastades intelligentsi reaktsioonilist osa, kes teeb silmi liberalismile, näitab Herzen antagonismi intelligentsi selle osa ja revolutsiooniliselt meelestatud intelligentsi vahel. Esimesed asuvad religiooni suhtes leplikul seisukohal. Nad eitavad religiooni üldse, — tähtedetagust religiooni. Niipea aga kui on juttu konkreetsest religioonist, võimust, saavad neist selle pooldajad. Te kolisite kiriku süngete müüride vahelt, ütleb ta liberaalide aadressil, soojale ametikohale, saite paavsti ilmaliku võimu pooldajaist tsaarivõimu suuvoodriks, vahetades taevased aukraadid riiklike aukraadide vastu, papi aga asendasite jaoskonnapolitseinikuga. Te tahate, et rahvas, vabanenud kirikust, ootaks sajandit paar «ametiasutuste eestoas, kuni preestrite-tšinovnikute ja munkade-doktrinääride kast otsustab, kuidas ja kuivõrd ta võib saada vabaks, midagi meie talupoegade vabastamise komiteede taoliselt». [2]

«Religioon,» ütleb Herzen, «on riigivõimu apoteoos. Temaga võib olla tugev riik, kuid ei saa olla vaba rahvas; võib omada tublisid sõdureid, kuid ei saa omada sõltumatuid kodanikke.» [3]

Paljastades kiriku orjalikku moraali, märgib Herzen, et peamine kohustus, mis vaimulikule pannakse, see on sisendada hulkadele, et Kristuse suurus seisis peamiselt võimudele alistumises.

Nagu Belinski, nii naeris ka Herzen välja vaimulikke, nende ahnust, omakasupüüdlikkust, aplust, nürimeelsust ja alatust. Ta jutustab oma teoses «Minevik ja mõtted» isa

---

[1] A. I. Herzen, Teoste ja kirjade täielik kogu, XI kd., lk. 194 (v. k.).
[2] A. I. Herzen, Minevik ja mõtted, II kd., 1937, lk. 561 (v. k.).
[3] Sealsamas, lk. 562.

Joanist, paadunud kelmist ja võllaroast, kes hoolitseb kõigepealt raha, napsi ja suupiste eest, tegeleb väljapressimise ning vargusega, keda aga hoolikalt kaitseb vaimulik ülemus.

Herzen võitles selle eest, et igat võimelist ning mõtlevat inimest religiooni mõju alt välja kiskuda, suunata ta tõe teenimise teele. Ühel päeval tuli Herzeni juurde seminarist, et jutustada talle, kui suure õhinaga seminaristid loevad Herzeni filosoofilisi kirjutusi ja kui suur vahe on neil kirjutustel ametliku filosoofiaga võrreldes. Tutvunud seminaristi veendumuste iseloomuga ja teada saanud, et ta vaatamata eitavale suhtumisele jumalasõnasse siiski pärast vaimuliku seminari lõpetamist kavatseb ennast lasta õnnistada vaimulikuks, küsis Herzen temalt: «Aga kas teil on siis usku kas või ühessegi usuõpetuse dogmasse?» — «Ei,» vastas nooruk. Siis ütles Herzen:

«Mõtelge praegu oma tulevase saatuse üle järele. Te peate kogu oma elu iga päev rahvale valjusti valetama, tõde reetma... Kogu teie elu kujuneb üheksainsaks valeks.» [1]

Püüd ausalt rahvast teenida liitus Herzenil kiriku dogmade valelikkuse paljastamisega. Olla papp — tähendab minna rahva vastu, olla võitleja, revolutsionäär — tähendab kaitsta rahva huvisid ja olla religiooni vaenlane.

N. G. Tšernõševski (1828—1889) astus välja fantastiliste illusioonide ja igasuguste eelarvamuste vastu ning võitles rahva vabastamise eest tsaari-isevalitsuse ja mõisnike vägivalla alt. Igasugune fantaasia ja illusioon juhib inimest vaid kõrvale temale eluliselt tähtsate küsimuste lahendamise juurest.

Tšernõševski võitles religiooni ja obskurantismi vastu, idealistliku filosoofia vastu, mis tõlgitsesid loodusnähtusi idee produktina, jumala loominguna; ta ütles, et loodus areneb vastavalt loomulikele seadustele, mis eksisteerivad temas endas, sõltumatult inimesest ja jumalast.

Palju jõudu kulutas Tšernõševski sellele, et vastukaaluks kristlikule ja idealistlikule moraaliõpetusele kui igavestele käitumise reegleile, mis peituvat inimese hinges, antud talle jumalast, luua materialistlikku moraaliõpetust ja näidata kõlbluse normide sõltuvust ühiskonna iseloomust. Ta tõendas, et mitte inimeste moraalne ebatäiuslikkus ei määra

[1] A. I. Herzen, Minevik ja mõtted, II kd., 1937, lk. 487 (v. k.).

ebavõrdsust ühiskonnas, nagu seda väidavad reaktsioonilised filosoofid, vaid vastupidi, inimeste kõlbeline ebatäiuslikkus on tingitud sotsiaalsest ebavõrdsusest, rõhutud hulkade mahajäämusest ning mahasurutusest.

Nagu idealism, nii juhib ka religioon inimesi konkreetsete küsimuste lahendamiselt kõrvale väljamõeldiste ja fantaasia valdkonda. Selles seisabki nende klassitähtsus.

Religioon tegeleb taevaste küsimustega vaid inimeste petmiseks ja selle varjamiseks, et kirik on tegelikult tsaari ja mõisnike-pärisorjapidajate teener, ütles suur filosoof ja õpetlane.

Vene filosoofia-klassikute ateistlikul mõttel oli suur mõju vene kirjandusele, vene intelligentsi progressiivsetele kihtidele.

Kuid mitte keegi enne Marxi ega Engelsit, sealhulgas ka vene materialistid-ateistid, ei suutnud paljastada religiooni sotsiaalseid ja klassijuuri. Nad olid ühiskonnanähtuste mõistmisel üldiselt idealistid ega võinud seepärast tunnetada ühiskonna arenemise seadusi. Alles marksism-leninism kui järjekindlalt materialistlik maailmavaade annab religiooni tekkimisest ja klassiolemusest loogiliselt harmoonilise ning teaduslikult põhjendatud teooria, mis hävitab lõplikult kõik idealistlikud ning teoloogilised väljamõeldised.

TRÜ Raamatukogu

ATEISTLIKU MÕTTE ARENEMISEST EESTIS

Religiooni ja kirikusse suhtumise järgi võib kindlaks määrata mõtleja tegevuse suuna ja iseloomu. Progressiivse mõtte arenemise ajalugu näitab, et see, kes on olnud teaduse ning progressi kaitsja, see on olnud religioosse obskurantismi vaenlane. Religioon ja progress on kõrvutamatud, nad on teineteisele vaenulikud. Seda kinnitab kõige kujukamalt ka progressiivse kirjanduse, eriti vene kirjanduse ajalugu, millel oli Venemaa eesrindliku ühiskondliku mõtte arenemisele määratu suur tähtsus. Vene kirjandus tõstis esile hiilgava plejaadi kirjanikke, filosoofe, kriitikuid, publitsiste, kes ühendasid võitluse pärisorjuse ning isevalitsuse vastu võitlusega religiooni ja kiriku vastu.

Eesti progressiivne ühiskondlik mõte ja kirjandus olid tihedalt seotud vene kirjanduse ja ühiskondliku mõttega, mis oli neile eeskujuks. Suurte vene revolutsiooniliste demokraatide Belinski, Herzeni, Tšernõševski ja Dobroljubovi ideed leidsid vastukaja ka tolle aja eesti intelligentsi progressiivsema osa juures. Eesti rahvavalgustajad-demokraadid ja kirjanikud olid pärisorjusevastase ideoloogia väljendajaiks ja seisid kiriku ning vaimulikkonnaga pidevalt sõjajalal. Kodanliku klerikalismi esindajad aga asusid alati saksa parunite poolel ja aitasid kaasa eesti rahva kurnamisele ning rõhumisele.

Kirjanike ja rahvavalgustajate-demokraatide C. R. Jakobsoni, F. R. Kreutzwaldi, F. R. Faehlmanni, K. J. Petersoni ja teiste sõnavõttudes peegeldub talurahva ja progressiivse haritlaskonna meeleolu, kes võitlesid pärisorjuse vastu. Eesti rahvavalgustajate elu ja tegevus, kes eesti rahvale võimaldasid osavõtu progressiivsest kultuurist, kuulub sellesse ajajärku, kus Eesti külas oli käimas kõige ägedam

klassivõitlus. Talupoegade ülestõusud julma ja ebainimliku kurnamise vastu ning metsik arveteõiendamine ülestõusnutega ei saanud jätta välja kutsumata sellekohast reaktsiooni Eesti progressiivsetes inimestes. Nende sõnavõtud on protestiks õigusetuse ja rõhumise vastu, mida feodaalid teostasid, talupoegade paljaksriisumise ja eesti rahva rahvusliku õigusetuse vastu, saksa parunite saksastamisepoliitika vastu.

Ühtlasi paljastasid eesti rahvavalgustajad kirikut, mis oli üks feodaalse korra peatugesid. Religioon sanktsioneeris metsikut režiimi, õigustas talurahva viletsust kui asjade loomulikku käiku. Kirik tõendas, et mõisnike võim talupoegade üle olevat seaduspärane, jutlustas, et kõlvatus olevat talupoegadele külge sündinud ja et nad ei saavat ilma peremehe ning piitsata elada. Kreutzwald paljastas seda rahvale vaenulikku reaktsioonilist ideed ja andis sellesamaga hoobi pärisorjuslikule ideoloogiale, mis õigustas mõisnike julma rõhumist.

Carl Robert Jakobson (1841—1882) ja Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803—1882) vastandasid teoloogiale oma põhiliselt materialistlikud vaated maailmale. Nad ei kirjutanud religiooni vastu erilisi traktaate, kuid peaaegu kõik nende sõnavõtud sotsiaalpoliitiliste küsimuste kohta on läbi imbunud vaenust usu ja kiriku vastu. Kui juttu oli mõisnike rõhumisest, paljastasid nad kiriku lõmitamist nende ees, kui nad võtsid sõna eestlaste rahvuslike huvide kaitseks, naelutasid nad häbiposti luteri usu kiriku vaimulike rahvavaenulikku ja reeturlikku tegevust. Rahvavalgustajate ateism kandis konkreetset võitlevat iseloomu, oli seotud aktuaalsete ülesannetega, mis kerkisid eesti haritlaskonna progressiivse, demokraatliku osa ette, kes astus välja rahva kaitseks.

Kuid eesti rahvavalgustajate ateism oli piiratud. Ja seda sellepärast, et ratsionaalseks vahendiks kiriku ning vaimuliku mõjuvõimu alt vabanemiseks peeti rahva valgustamist, temale hariduse andmist. Muidugi etendab haridus religioosse maailmavaate väljajuurimisel suurt osa, aga kas saab julma rõhumise ja õigusetuse tingimustes töörahva hulki religioonist päästa ainuüksi hariduse varal? Marksism õpetab, et usuliste eelarvamuste täielik hävitamine on võimalik vaid pärast ekspluataatorliku ühiskonna likvideerimist. Vaatamata oma piiratusele omas

rahvavalgustajate ateism kiriku mõju nõrgestamisel ja progressiivsete ideede, levitamisel siiski suurt tähtsust.

Püüdes talurahva hulki usu ja kiriku mõju alt vabastada, näitasid Jakobson ja Kreutzwald, et kirikul on sotsiaalne tähendus, et saksa mõisnikud ekspluateerivad eestlasi vaimulike — parunite ustavate teenrite otsesel toetamisel, et rahva vabastamine rõhumisest ning vägivalla alt pole mõeldav ilma luteri usu kiriku mõju hävitamiseta ja rahva päästmiseta usulise uima kammitsaist. Erilise jõuga ründasid Jakobson ja Kreutzwald vaimulikke, iseloomustades neid kui kavalaid, ahneid ja harimata mehikesi, kes levitavad rahva hulgas vaimupimedust ja petavad teda ning hirmutavad taevase karistusega, et aga säilitada mõisnike ülevõimu. «Mis nemad usu nime alla ära peidavad, nende asjadega minu vaim ennast küll millaski ei saa roojastama, sest kõige inetumad inetumatest on need asjad,» kirjutab Jakobson prof. J. Kölerile. Teravate süüdistavate sõnadega valab kirjanik välja endasse kogunenud sapi vaimulike vastu, kes tekitavad rahvale määratu suurt kahju, hoides teda kramplikult vaimupimeduse kammitsais. «See kiriku usk ei ole muud kui üks hirmutuse kujuks laiali kistud vari Kristuse õpetusest, ja võib meie praeguse inimese seltsile aga paha ja hukatust tuua,» ütleb Jakobson kirjas Lilli Suburgile.

Kreutzwald peab oma viha pappide vastu lahutamatult seotuks oma veendumustega. «Aga seepse õnnetus on, et iga kantsli-sõime külge seotud mees lähema ehk kaugema aja pärast i n i m l i k u enese küljest kui madu vana naha maha poetab. Ma ep ole veel täna päevani üht ainukest preestri kuube leidnud, kelle mantli voltide vahel jesuiitlaste täisugu ei elanud,» kirjutab ta C. R. Jakobsonile. (Eesti Kirjandus 1910, lk. 98.)

Kreutzwald kõneleb pappidest kui silmakirjateenritest ja salakavalatest mustakuuemeestest, kes jutlustavad seda, mida nad isegi ei usu. Nad serveerivad valet ja uskumatuid asju kui harilikke, tõelisi, ja leidub veel lolle, kes neid pappide muinasjutte usuvad. Papid teevad oma tööd tasu eest, see töö aga seisab rahva petmises. «Mis neil tõesti südamest immitseb,» ütleb Kreutzwald, «on sõimamised, et maailm ja rahvas päev päevalt kaugemale jõuab valguse poole,» — on needed progressi ja hariduse aadressil. Ja milliseid sõnu nad leiutavad inimeste vastu, kes püüavad religiooni rahva hulgas nõrgendada ja temasse istutada

teadmisi, — millisteks alatusteks nad on võimelised, kui märkavad uskumatuse kasvamist, mis asetab kiriku mõjuvõimu ja vaimulike kukru hädaohtu. Nad ennustavad hukatust ning põrgupiina nendele, kes on saanud nägijaks ja keda enam ei saa petta.

Olles hariduse aktiivsemaid kaitsjaid, vihastab Kreutzwaldi see, et papid julgevad endid nimetada rahva õpetajateks. Tõelised õpetajad õpetavad ja valgustavad rahvast, aga ei tumesta tema teadvust, nagu seda teevad mustakuuemehed. Kreutzwald paljastab «Postimeest», kellest on saanud pappide tribüün. Tema arvates peaksid ajalehed rahvavalgustamisele kaasa aitama, mitte aga külvama vaimupimedust ja rumalust. Kreutzwald leiab, et pappidele ei tohiks ajalehes sõna anda. Nende sõnavõtud võivad aset leida vaid seal, kus millelegi korralikule pole kohta.

«Kes on see sarviline,» küsib ta, «kes ennast viimases «Postimehe» numbris julgeb «koolmeistriks» nimetada? — Häda meie vaesele rahvale, kui palju säherdusi härgi koolmeistri nime kannavad! Mina ei kuule tema jutust muud kui üks kiriku sõnn ammub küla vainul, mis ta iga pühapäeval kantsli pealt oma peaajust tühjendatud pähe tallele oli pannud. Kas ei peaks ka meie maal aeg olema tulnud, et niisuguste sõnnide tallermaaks «Postimehe» tasku enam ei kõlbaks?! — Ma arvan: misjonilehtedes, kuhu midagi mõistlikku ei passi, oleks säherdustel ammumistele küllalist ruumi. Postitasku peaks õigust mööda valgust, ei mitte pimedust kandma, nõnda kui koolid ja koolmeistrid rahvast õpetama, aga ei mitte heinatuuste inimestele silmade ette siduma, et ükski enam ei või näha.» (Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus, I, 1910, lk. 282.)

Jakobson võitles kooli vabastamise eest kiriku eestkostmise alt, koolide programmide koormamise vastu usuõpetuse tundidega. Ta ise koostas lugemisraamatu koolidele ja hoolitses selle eest, et selles sõnakestki ei seisnud usuõpetusest. Jakobsoni õpperaamatute vastu asusid vaenujalale nii saksa parunid kui ka luteri usu papid, sest nende vaatepunktist tähendas see kallalekippumist kiriku ja võimumeeste autoriteedile.

Jakobson propageeris loodusteaduslikke teadmisi, pidades loodusteadust üheks tähtsamaks vahendiks rahva valgustamisel ja vabastamisel usu kammitsaist. Kreutzwald nimetas loodusteadust heledaks valguseks, mis on võimeline hävitama katekismust. Ta avaldab kirjas Koidulale

lootust, et «meie armetumad külakoolid kasvavad aegamööda katekismusest ja vana testamendi muinaslugudest välja ja viskavad kitsaks jäänud lapsekingad sõnnikule. Looduse teaduste hele valgus murrab oma kiirtele ka meie juure teed». (Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus, II, 1911, lk. 157.)

Jakobson ja Kreutzwald olid tollal eesti haritlaskonna reaktsioonilisema osa hulgas valitsevate saksameelsete meeleolude ägedad vastased. Nad võitlesid kodanliku klerikalismi esindajate Jannseni ja Hurda vastu, kes pooldasid kodanluse kokkulepet saksa parunitega ja püüdsid eesti rahvast vene rahvast lahutada. Jakobson soovitas eestlastele neist meestest eemale hoiduda. Ta kinnitas, et järgimine nende nõuandeile on sama, mis rahvushuvide reetmine. Ta naelutas reaktsioonilise saksa kodanlik-feodaalse kultuuri ees lömitajaid ja eriti «kirikuisasid» häbiposti. Klerikaalid kiusasid taga kooliõpetajaid, kes ei soovinud katekismust õpetada saksa keeles, vallandasid neid selle eest, et nad lastele vanemate soovil õpetasid vene keelt. Jakobson paljastas vaimulike silmakirjalikkust, kes lömitasid sakslaste ees, samal ajal aga võtsid suu täis sõpruseavaldusi vene rahva vastu. Ta nimetab neid, kes vaimulikke usuvad ja nende poolel seisavad, rumalaiks ning rahva reetjateks.

Jakobson ja Kreutzwald paljastasid «saksa kultuuri» tõelist ekspluataatorlikku olemust, selle kultuuri olemust, millest iga nurga peal saksa parunid ja nende poolehoidjad — reaktsiooniline kirjanik Jannsen, pastor Hurt ja teised nendetaolised — kisasid. Rahvavalgustajad vastandasid kodanlik-feodaalsele kultuurile progressiivse vene kultuuri, millega nad olid tihedalt seotud ja mida nad ise õppisid tema väljapaistvamailt esindajailt. Nad näitasid, et kirik propageerib lähenemist sakslastele ja soodustab selle saksa aadlikultuuri juurutamist, mida Marx iseloomustas järgmiselt: «Vanad seisuslikud vaheseinad, õigeusklik luterlus ja mahla väljaimemine talupoegadest — see on, mida nad nimetavad saksa kultuuriks.» (Valitud kirjad, 1947, lk. 233.) Balti parunid ülistavad seda kultuuri ikke ja nuudi õigustamiseks, mis eesti rahvast rõhus ja piitsutas.

Eesti rahvavalgustajad kutsusid, vastupidi feodaalidele ja klerikaalidele, sõprusele vene rahvaga. Jakobson kirjutas: «Ma tunnen ikka enam ja enam ära, et venelastega sõpruses käies meie üksi neid eesmärkisi kätte võime saada, keda meie rahva paremad mehed taga nõuavad.» Jakob-

son paljastab seda alandavat ülbust, millega sakslased eestlasi kohtlevad ja eestlaste rahvusväärikust solvavad. Saksa parunid nimetavad eestlasi šaakaleiks ja teiste häbistavate hüüdnimedega. Kogu nende arm on see, et nad lubavad eestlastel «puhastustulest» läbi käia ja saksastuda. Kirik ja vaimulikud toetasid seda alatut poliitikat, reetes eestlaste rahvuslikud huvid. Jakobson jõuab järeldusele, et vaimulikud on juba oma hingelaadilt eesti rahvale vaenulikud.

Välja astudes «pühade isade» ja kõigi nende vastu, kes püüdsid Eestit Venemaast lahutada, purustada sõprussidemeid vene rahvaga, kirjutas Jakobson:

«Keegi eestlane ei ole veel selle peale mõtelnud, üht Vene valitsusest lahutud seaduskorda asutada... üht uut riiki asutada. Seesugused mõtted võivad üksi neil olla, kes meie maad Saksamaa külge ära tahaks müüa, ja et neile mõned õpetud eestlased tee peal on, katsuvad nad neid avaliku ajalehtedes kahjuliku inimesteks välja laimata. Kahju, et Hansen nende meeste sekka astunud, pealegi neile eestkostjaks heitnud. Sel viisil ei jää meil muud üle teha, kui ka nende «püha meeste» salategusid avalikuks teha, mis meie seiemaani ikka veel oleme tegemata jätnud. Aga kes tuult külvab, lõikab tormi.» (Eesti Kirjandus 1913, lk. 122.)

Jakobsonil ja Kreutzwaldil tuli oma ateistlike sõnavõttude eest taluda reaktsiooni tagakiusamist. Vaenuliselt võeti vastu Jakobsoni kolm kuulust isamaakõnet, klerikaalide kallalekippumiste osaks sai Kreutzwaldi «Kalevipoeg». Folkloor on alati kandnud usuvastast, parunite ja mõisnike vastast iseloomu ja vaimulikud on sellesse alati vaenulikult suhtunud. Kreutzwald, kes oma teose koostas rikkaliku folkloori alusel, mille Faehlmann ja ta ise olid aastate kestel kogunud, oli veendunud, et rahva seas usk jumalasse pole sügav. «Kalevipoeg» osutus oma olemuselt usuvastaseks teoseks.

Gorki ütles nõukogude kirjanike kongressil 1934. aastal: «...mida võimsamaks ja vägevamaks muutus orjapidaja, seda kõrgemale taevasse tõusid jumalad, massides aga tekkis jumalavastane liikumine, mis kehastus Prometheuse, eesti Kalevipoja ja teiste kangelaste kujul, kes nägid jumalas neile vaenulikku käskijate käskijat».[1]

[1] M. Gorki, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 386.

See oli üks põhjus, miks mõisnikud ja vaimulikud Kreutzwaldi vihkasid.

Kreutzwald ei uskunud haritlaskonna religioossusse. Ta arvas, et paljud neist käivad kirikus sissejuurdunud harjumusest, mitmed ka kartusest pappide ees. Kahtlused kõigutavad üha rohkem nende usku, kuid neil puudub julgus seda tunnistada. Ta teadis, et eesti rahva hulgas, keda ammust ajast peeti üheks jumalakartlikumaks rahvaks, on kasvamas usust lahtiütlejate arv.

Kreutzwald püüdis maha rebida pühaduse ja saladuse aupaistet, millega kirik ennast ümbritseb, et inimestes äratada hirmu ja jumalakartust. Salapärasuse kate, millega kirik ennast rüütab, on kootud valest ja prügi silma puistamisest, mida ainult pimedad ei märka. Kreutzwald veenab, et jumalakoda pole hoopiski niisugune, nagu seda endale kujutavad jumalakartlikud inimesed. Selles pole mingit pühadust. Kirik pole võimeline millegagi inimesi abistama, ta ei saa leevendada nende õnnetusi, tal pole jõudu, mis võiks inimesi puhastada kõigest halvast, neid õilsamaks muuta. Ja ega selles seisagi kiriku eesmärk. «Kõige virgemad kirikus käijad» on «need inimesed, kelle elukäik kõige paksemas poris jookseb,» kirjutas Kreutzwald. «Üks kuulus mees ütles mulle korra: «ma häbenen kiriku minna, sest kes mind ligemalt ei tunne, võiksivad mind nende kelmide ja petiste sekka lugeda, kes iga pühapäev sinna kokku jooksevad».» (Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus, I, 1910, lk. 97—98.)

Kreutzwald püüab selgitada põhjusi, mis aitavad kaasa kiriku mõjuvõimule. Kirik ja riik toetavad teineteist. «Maa pappide jalgade all seisab kindlaste kahe tua vahel, ülevalt poolt politika ja alt rumaluse vahel,» kirjutab Kreutzwald. (Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus, II, 1911, lk. 155.)

Kui inimesed on kindlad oma jõule ja mõistusele, ei vaja nad jumalat. Nad on siis võimelised ise endi eest hoolitsema, kinnitab Kreutzwald. Seepärast on vaja levitada haridust, arendada mõistust ja «ei tohi meie iialgi lootuse tiibu kaotada, et aega mööda kõik paremaks läheb ja meie ise selle eest rohkem hoolt saame kandma».

Kuid ma nüüd tean — et jumalad ei anna
Ei unenäoski meile kingitust,
Ja inimesel muud ei jää kui: «kanna
Sa ise hoolt ehk leia lõpetust!»

Siis tahan mõtteid selle peale panna,
Kust tulevik võib loota kergitust.
Meil seisvad abimehed p e a s j a p õ u e s:
Neid peame tarvitama elu õues...
(Lembitu XV, lk. 113.)

Paljudes suure rahvavalgustaja sõnavõttudes väljendub veendumus, et mõistus saab võidu usu üle. «Tehku nemad (papid. — *D. E.*), mis tahavad, nende vanaks läinud roostetanud sõjariistad ei jõua ometigi enam muiste aja pimedust nelja-viie saja aasta eest tagasi tuua.» (Eesti Kirjandus 1909, lk. 162.)

XIX sajandi lõpul ja XX sajandi esimestel aastakümnetel tungib ateistlik mõte eriti eredalt esile Eduard Vilde ja Anton Hansen-Tammsaare teostes. Nende väljendused usu kohta kannavad võitlevat iseloomu. Mõlemaid neid täidab viha kiriku ja vaimulike vastu, mõlemad nad näevad kirikus takistust oma maa arenemisele. Mõnikord tõusevad nad kuni sotsiaalsete üldistusteni, näitavad, et religioon teenib valitsevaid klasse, rõhujaid, on vahendiks töörahva hulkade orjastamisel. Vilde ja Tammsaare teosed on ateistlikud ja vaen kiriku vastu ilmneb neis selgel, looritamata kujul.

Eesti väljapaistev kirjanik ja progressiivse ühiskondliku mõtte esindaja Eduard Vilde (1865—1933) näeb kodanlik-feodaalse korra ja tema ustava toe — luteri usu kiriku vastu võitlemise areeni kirjanduses. Peaaegu kõigis tema kirjanduslikes töödes on ateistlikud motiivid orgaaniliselt seotud teose faabulaga. Vildes on kehastunud suurepärase kunstniku jooned, kes tõetruult kujutab eesti rahva võitluse ajalugu mõisaorjuse vastu, progressiivse mõtleja jooned, kes püüab leida teid oma rahva vabastamiseks. Seepärast tõstetaksegi Vilde teostes üles need küsimused, mis etendavad eesti rahva elus tähtsat osa. Üheks seesuguseks küsimuseks on võitlus rahva vaimse orjastamise vastu kiriku poolt. Vilde näitab, kui ekslik ja vale on arvamine, mis tavaliselt valitseb rahva hulgas, nagu aitaks usk kannatajaid. Ta tõendab, et usk on rikaste, täissöönute poolel.

Vilde kangelased on ausad tööinimesed, kes kirglikult otsivad tõde, kuid ei suuda seda leida. Nad pöörduvad abi järele kiriku poole, kuid veenduvad, et ka kirik on nende vastu, et see vaid teeskleb, nagu kaitseks ta rõhutuid.

Üks seesuguseid tõeotsijaid romaanis «Mahtra sõda», Ants Tertsius, ütleb pastor Bergi kohta, kelle juurde talu-

pojad tulid palvega, et ta neile «uut seadust» seletaks. (Juttu on 1858. aastal avaldatud seadusest, mis jättis mõisnikele alles kõik privileegid. Ja neidki tühiseid kergendusi, mis see seadus andis, keeldusid mõisnikud kaua ellu viimast.) «Õigust öelda — ega ma sest suurt ei looda. Kui saksad meid petta tahavad, ega siis kirikhärragi õigust tohi reakida.» — Pastor on ise härra, ise mõisnik, ütlevad talupojad. Ta jutlustab sõnakuulelikkust ja parunitele alistumist, tema ei asu eluilmaski talupoegade poole ja seepärast pole mõtet temale loota.

Ja pastor Berg tõendaski seda omas talupoegade poole pööratud jutluses. Ta on vihane talupoegade umbusu pärast oma isandate vastu ja nõuab neilt mõisnikele tingimusteta alistumist. Ta võtab appi kirikule tavalised silmakirjalikkuse ja vale võtted, kinnitades, et jumal ise oma tarkuses olevat seadnud mõisnikud talupoegade üle, et nad olevat olnud ja on edasi nende head ja helded toitjad, et nad armastavat talupoegi ja hoolitsevat nende eest, püüdvat nende elu kergendada. «Õiguse asemel andis see mees neile odavaid noomitusi,» märgib Vilde, «kergenduste asemel kuulutas ta neile orjuse edasikestmist. Mis mõisnik nõuab, on õige, ja kes mõisniku käsku täidab, täidab jumala käsku . . .»

Kiriku arsenalis on kannatajaile mitmesuguseid «argumente», kuid kõik nad on arvestatud kergeusklike, vaimupimedate inimeste jaoks. Nähes, et mõisnike julmusest vihale aetud talupoegade vastuhakkamine paisub, soovitab kirikhärra meelde tuletada jumalapoega, kes ka kannatas, kuid ei võtnud tarvitusele vägivalda isegi siis, kui temaga tehti ülekohut. Vastupanemine ei olevat taevasele isale meeltmööda, sest sellega tehtavat ränka pattu, mille eest jumal sõnakuulmatuid karistavat.

Vilde kujutas oma kunstisõnaga religiooni kui ekspluataatorite klassivalitsuse toe sotsiaalset missiooni. Samal ajal aga näitas ta, et kui talurahvas küpseb püüd mõisnikele vastupanemiseks, siis ärkab temas, eriti tema progressiivse osa juures, ka umbusk kiriku vastu. Talupojad hakkavad aru saama, et papid püüavad lihtsaid inimesi petta, neid meelitada osavalt ülesseatud religioossete jutlustuste võrku ja säilitada mõisnike ülevõimu. Aga kui osavad pappide jutlused ka on, kuidas nad ka püüavad kavalusega lihtsaid inimesi oma võrku mässida, mitte iga mees ei lähe sellesse. Kas jumal vajab meie kannatusi ja piinu, igavest

puudust, häda ja viletsust? esitavad nad pastorile küsimuse. Kuid viimane ei suuda sellele vastata ja põgeneb oma jõuetuses ähvarduste juurde.

Kirik manitseb talupoegi uskuma saatusesse, lootma jumala heldusele, kui nad kurdavad oma kannatuste üle, mõisnike rõhumise üle. Aga tarvitseb talupoegadel vaid siirduda aktiivsete tegude juurde, mis ohustavad feodaalkorda, kui papid pöörduvad soldatite tääkide poole ja nõuavad nurisejatele nuhtlust.

Juba romaani «Mahtra sõda» esimestest ridadest peale näitab Vilde, et rõhutud talupoegi ei aita ükski palve. Kogu teosest järeldub: ainult võitlusega mõisnike vastu võivad rõhutud talupojad kätte võita oma õnne.

Nagu Jakobson ja Kreutzwald, nii vihkab ka Vilde vaimulikke. Pastorid on tema teostes kõik silmakirjateenrid. Kui neil ei lähe korda talupoegi veenda «jumalasõnaga», ruttavad nad neile kaela saatma karistussalku. Seal, kus kiriku argumendid enam ei mõju, seal peab veenma kepp. «Mahtra sõjas» tõendab pastor, et ihunuhtlus on vajalik. Ta kõneleb sellest näilise heasüdamlikkusega, rafineeritult, varjates oma põlgust talupoegade vastu jumalasõnast pähetuubitud salmidega ligimesearmastusest, hoolitsemisest eksinud hingede eest jne.

Vilde on väga palju ära teinud usu mõju nõrgendamiseks eesti rahva hulgas. Ta ründas vaimulikke küll sarkasmiga, küll vihast leegitseval häälel ja naeruvääristas usudogmasid.

Suure veenva jõuga paljastab Vilde kristliku moraaliõpetuse olemuse, moraali, mis kehtib vaid rõhutute kohta. Pärisorjuse ajal kehtis see talupoegade, mitte aadlike kohta. Ristiusu õpetusest tuleneb, et alamad peavad kartma ja austama ülemaid, ori isandat. «Mahtra sõjas» on paruniproua Heidegg vihane kristliku moraaliõpetuse põhimõtete säärase tõlgitsemise üle, nagu oleksid jumala ees kõik ühesugused, nagu oleks talupoeg samasugune inimene nagu mõisnik, eestlane samasugune inimene nagu sakslane!

Saksa parunid kinnitasid, et matsi kohta ei käivat isegi õndsakssaamine hauataguses maailmas. Mõisnike kindlus oma jõusse läks isegi selleni, et nad alandasid talupoja looma tasemele. «Talupoeg on lojus, ja lojused ju taevasse ei saa,» ütlesid parunid. Kodanlik-kristlik moraaliõpetus tegi töörahva suhtes teatava «järeleandmise», ta hakkas neile tõotama õndsust taevas.

Kapitalismi hääletorud väidavad, et kodanlik moraaliõpetus erinevat aadlike omast inimlikkuse ja humaansuse poolest. Kuid see pole nii. Kodanliku ja feodaalse moraaliõpetuse tuum on üks ja sama. Mõlema aluseks on samad ristiusu põhimõtted, mis on soodsad vaid ekspluataatoritele. Peamiseks selles moraaliõpetuses, nagu ütles Vilde, on postulaat eraomanduse pühadusest ja selle suurendamisest. Muutunud on vaid vorm. Kodanlik moraaliõpetus on muutunud rafineeritumaks, paindlikumaks, valelikumaks.

Peaaegu kõigis Vilde töödes avaldatakse mõtet, et religioon on mugav vorm inimese alatuse varjamiseks. Usklikkust kasutatakse omakasupüüdlikeks ekspluataatorlikeks eesmärkideks. Inimene näitab ihu ja hingega üles agarust jumala teenimisel, on tuntud oma jumalakartlikkuse poolest, noomib inimesi vähimategi kõrvalekaldumiste pärast kiriku õpetusest, on ise aga kehastunud alatus. Ta müüb ja reedab kõiki ja taotleb vaid endale selle arvel kasu. Kuid see ei heiduta põrmugi valitseva moraaliõpetuse propageerijaid. Niisugused on juba antagonistliku ühiskonna hundiseadused.

Romaanis «Külmale maale» kujutab Vilde tabavalt kulakut Andres Vadit — ahnet, julmalt talupoegi ekspluateerivat ihnurit, kel muud meeles ei mõlgu kui aga rikastumine. Kuid rahva silmis on Vadi jumalakartlik mees. Ta korraldab usklikele oma kodus palvetunde. Hea kõneanniga mehena oskab Andres Vadi inimesi härdaks muuta, neid nutma panna. Ja nutab nendega ühes. Kui see aga on vajalik, hirmutab ta inimesi taevase nuhtlusega. See silmakirjateener kasutas osavasti talupoegade tundeid oma võimu kindlustamiseks nende üle.

Samasugusena kujutab Vilde Pärtli Jaani «Mahtra sõjas». See on kaval ja alatu mees. Et paruni juures seista heas kirjas, reedab ta talupoegi. Ta võitis härraste silmis veel sellega, et teda peeti jumalakartlikuks meheks, kes hoolega käis kirikus ja korraldas kodus palvetunde.

Vilde ateistlikemaid teoseid on tema ajalooline romaan «Prohvet Maltsvet». Autor kirjeldab selles suure kunstilise jõuga XIX sajandi teise poole alguses toimunud usulist liikumist, mida juhtis Juhan Leinberg, keda tunti «prohvet Maltsveti» nime all. Materialistina näitab Vilde maltsvetliku liikumise juuri. Need peituvad talurahva raskes olukorras, keda pärisorjus kurnas kehaliselt ja vaim-

selt, pealegi veel kõige julmema ning ebainimlikuma saksa aadli ikke all. Ränk väljapääsmatu olukord viib tavaliselt usust abi ja pääsmist otsima. Kuid eesti talupojad tundsid umbusku Eestis valitseva ametliku kiriku ja luteri usu vaimulike vastu, kes avalikult toetasid ja kaitsesid mõisnikke-pärisorjapidajaid.

«Talupoeg ei leidnud mõisniku ja kirikuõpetaja vahel,» kirjutas Vilde, «muud vahet, kui et esimene nuhtles teda vitsadega, teine sõnadega. Esimene peksis, teine noomis. Muidu olid mõlemad mõisnikud, mõlemad suurmaa-omanikud, orjade pidajad, suurperemehed ja suurhärrad.»

See kindlustaski Maltsvetile, endisele kõrtsmikule, edu, «prohveti» nime. Talupojad pidasid teda omaks meheks, ütleb Vilde. Sest ta astus välja nende hingekarjaste vastu, kes tõotasid neile pääsmist, kuid ei täitnud oma lubadusi, jäädes suuremale osale rahvast võõraks.

Maltsvet valis oma palvetundideks kolkad, kus valitses taevanikisendav vaesus ja rumalus ja kus võis märgata «head idanemist». «Vaesus ja rumalus on ju emaihus kokku kasvanud kaksikud.» Sellest siis saigi alguse uueltilmunud prohveti kuulsus. «Prohvet» jutlustas keskaegset asketismi, sisendas alistumist saatusele, hoiatas võitlemast oma õiguste eest.

«Kui vähe Maltsvet 1858. aasta liikumist mõistis ja kui vähe ta ilmlik rahvamees oli, osutub sellest, et ta rahutuste ajal oma poolehoidjate seas ringi rändas ja neid kõvasti manitses, et neist keegi liikumisest osa ei võtaks. Ja seda ei teinud ta mitte kaastundlikust kartusest, et vastupanijaid vali. ilmlik karistus tabab, vaid mõne piiblikoha järgi, milles kästakse ülemaid austada, nende sõna kuulda ja nende käskusid täita. Mõisnikke luges prohvet rahva ülemateks, kelle seaduste vastu eksimine pidi jumala vastu eksimine olema.»

Maltsvetile vastandatakse romaanis tark ja usulistest eelarvamustest vaba talumees Taavet. Vaidluses, mis tekib nende vahel, on tunda Taaveti ilmset üleolekut, vaatamata «prohveti» vilumusele ja kõnemeheosavusele. Taavet paljastab Maltsvetti silmakirjalikkuses. Abivajavaid, vaeseid inimesi, kes kogu oma jõu pidid andma mõisatööle, kel kunagi polnud aega enese jaoks töötada, kutsus Maltsvet palvetama ja lootma abile ülaltpoolt. «Ega ristis käed tööd tee,» vastas Taavet. «Kui inimesed mitu korda päevas palvet teevad, eks siis jää mõnigi ilmalik talitus ju-

mala hooleks. Ja jumal põle veel kellegi põllul käinud rukist leikamas ... kes nälga jääb, olen mina.»

Maltsvet nimetas seesugust hoolt igapäevase leiva eest mammona teenimiseks. «Kas sa, kallis mees,» hüüab Taavet pilkavalt, «siis äganast leivapalukest, mis inimesel hinge vaevalt sees hoiab, koa mammonaks loed?»

Taavet leiab, et inimesed, kes seisavad usust kaugel, kes jumala nime asemel võtavad suhu kuradit, on need kõige rikkamad ja elavad aus ning hiilguses. Need aga, kes kogu oma elu on jumalat appi palunud, lähevad hauda kehvikutena, kerjustena. Siin ütleb kogu Maltsveti võime usulistes vaidlustes üles. Ta põgeneb pühakirjast pähetuubitud lausete juurde, mille juurde alati põgenevad ummikusse sattunud papid: «Jumala teed on imelikud ... Ühte ta katsub rikkusega, teist vaesusega ... Vaeste päralt on taevariik ... paik Issanda aujärje ümber.»

Vilde näitas Maltsveti ja tema poolt organiseeritud väljarändamisliikumise kokkuvarisemist. Mitte kuskil ei leidunud tema poolt tõotatud paradiisi. Tegelik elu ise paljastas selle prohveti variserlikkuse. «Ta vajus ... pahatahtliku petjana oma koguduse ees tolmu ja põrmu sisse,» kirjutab Vilde. «Usk näitas jälle kord, kui lähedalt ta kõhuga ühenduses seisab, kui väga ta sestsinatsest kurjast ainelisest ilmast pärit on.»

Oma jutustustes Ameerikast jätkab Vilde üheaegselt võltsi ameerika demokratismi väljanaermisega usulise silmakirjalikkuse teemat. Ta näitab, mida endast tegelikkuses kujutab ameerika elulaad, mis sünnitab kõikvõimalikke seiklejaid, kes peale kõige muu kasutavad kirikut spekuleerimiseks, äritegemiseks. Ainult et siin on kaubaks mingi osav trikk või pöörane idee, mis on võimeline rabama sedalaadi imede ja «originaalsuste» peale maiaid ameeriklasi. Kas see pole mitte kaasaegne Ameerika tema meelelaadiga? Kirik on Ameerika Ühendriikides omalaadi börs kõikvõimalike tehingute sõlmimiseks. Kirikus lõbutsetakse, tantsitakse, vaadatakse filme. Jumal on seal alandatud, nagu Gorki ütles, poodniku tasemele ja kirik on muutunud äriks.

Jutustuses «Jack Brown» esineb tüüpiline jänki, seikleja, kes on valmis kõigeks, mis aga toob kasu. Hea pole mitte ainult see töö, mis meeldib, vaid see, mis annab rohkem raha. Jack Brown ei põrka millegi ees tagasi: ta on olnud krupjeeks mängupõrgus ja tänavapoksijaks, on mänginud

kavaleri, suurmaailma naiste kaitsjat, kui need külastasid oopiumimülkaid jne. Ühel päeval leiti Jack laua ääres pudeli viski ja piibliga, kust ta tegi märkmeid oma taskuraamatusse. Ta oli juba kaunisti vintis, kuid rüüpas edasi, teatades, et tal seisab ees jutluse pidamine kirikus, mille ta selleks otstarbeks üüris. Ja siin näeme Jack Browni uues osas. Ta müristas kiriku räästoolist maha säärase jutluse, mis ajas koguduse liikmed juba kümne minuti pärast nõnda vilistama, et kõrva trumminahk rebenes. Jänkid nimelt avaldavad vilistamisega oma vaimustust. «Mehed, naised, lapsed — kõik vilistasid: sõrmed suus, kojavõtmed suus, tinaviled suus, mängupasunakesed suus! Jack aga kärkis ja kärkis ega lõpetanud enne, kui hakkas kuulduma hüsteerilisi kiljatusi ja kui mindi kolmele nõrkenud piigale külma vett tooma. See oli Jack Browni suurpäev,» lõpetab Vilde. Nii kujutab Vilde Ameerika religioosseid kombeid.

Niisugused Jackid ujutavad tänapäevalgi Ameerikat üle, kuid need pole enam nii süütud seiklejad, vaid neil on omad peremehed ja oma kutseala. Nad teenivad reaktsiooni nii kiriku kantsleis kui ajakirjanduses, nii kirjanduses kui spordis ja kunstis — kõikjal. Need on sõja propageerijad, pühaduse rüvetajad, kes veavad ninapidi lihtsaid ja ausaid inimesi. Need on müüdavad tegelinskid ametiühinguis ja muudes organisatsioonides.

Erilise põlgusega pappide vastu on täidetud Anton Hansen-Tammsaare (1878—1940) teosed. Tammsaare võitles kirglikult religiooni vastu. Ta ründab oma romaanis «Tõde ja õigus» ja usuvastastes kirjutustes vihaselt vaimulikke, kes püüavad religioosset pettust, mis nii kaua inimeste üle on valitsenud, veelgi pikendada. Tammsaare ei taha jääda peatuma poolele teele, ta püüab lõpu teha religioonile ja jumalale. Ta ise ütleb selle kohta: «Mina olen esimene, kes annab sulle (jumalale. — *D. E.*) Eestimaal surmava hoobi.» Need olid vihased ja julged sõnad kodanliku Eesti tingimustes.

Tammsaare paljastab religiooni ja usuõpetuse klassiiseloomu. Papid töötavad rahvahulkade vastu koos rõhujatega, sellepärast tunneb iga vähegi taiplik inimene põlgust kiriku vastu. Et usklikke hirmutada, et neis surmata vastupanuvaimu kehtivale ekspluateerimise ja rõhumise korrale, veenab kirik, et «igaüks, kes tõstab käe oma isandate

vastu, tõstab käe jumala vastu, aga kes tõstab käe jumala vastu, see läheb hukka».

Artiklis «Kool ja usuõpetus» näitab Tammsaare kiriku häbiväärset ajalugu. Kirik on alati välja pigistanud kulda inimeste verest, igast kurjusest ja kuriteost. «Pealegi oli sel rahvalikul lõbul kaks tululikku omadust: igast kirikule vastumeelsest isikust võis nõiana või ketserina kergesti lahti saada ja iga nõia või ketseri varanduse võis ilmalik või vaimulik võim oma kätte kiskuda. Maahärrad ja kohtunikud läinud nõidade põletamisega rikkaks...

Kuid kirik ei teinud kulda mitte ainult verest, vaid ka igast himust, lõbust, pahest ja kuritööst. Tõenduseks on pattude andeksandmise hinnakiri, mida paavst XII aastasajast peale hakkas välja andma. Selle preiskurandi järele maksab valevanne 6 krossi — umbes 90 saksa marka (arve on tehtud enne Maailmasõda), dokumentide võltsimine — 7 krossi, teenistuskoha müümine — 8 krossi, varguse ja röövimise eest pidi sageli järele tasuma: siin pidi saagist ära kirikule andma, kui taheti ülejäänud omale jätta... kes tapab isa, ema, venna, õe, naise või veresugulase, see maksab 5 krossi, on aga vaimulik, siis maksab tapmine 7 krossi.»

Tammsaare paiskab jumala pühalt aujärjelt ja kuulutab ta olematuks. Suur on inimene ja tema teod. Kirik aga alandab inimest. Usk inimesesse, tema loovasse geeniusesse, tema võimesse määrata ise oma saatust, ilma usuta hauataguse maailma jõudude abisse, on märkimisväärsemaid jooni Tammsaare ateismis. Ta ei usu eesti rahva religioossust. «Inimene usub oma labidat, millega ta maad kaevab, ja oma kirvest, millega puid raiub, ikka rohkem kui teda, jumalat. Oma loomagi usub inimene rohkem kui jumalat,» ütleb Tammsaare.

Usk ei päästa kedagi, jumal ei too kellelegi kergendust. Ainult inimene ise võib enda päästa kannatustest ja hädast. Tammsaare tõendab, et inimene on võimeline muutma asjaolusid, kui ta tunneb tõde, kui ta usub oma jõusse.

Religioon ei anna haridust, ta vaid tumestab mõistust. Hariduse annab teaduste õppimine, sest «teadus toetub mõistusele, teoloogia usule».

Jakobsoni, Kreutzwaldi, Vilde ja Tammsaare ateistlikud sõnad, nende kirglik võitlus usuliste eelarvamuste ja vaimulike vastu peaksid praegugi usuvastases propagandas etendama tähtsat osa.

TEADUS JA RELIGIOON

Religioon pole ühendatav teadusega, on teadusele vaenulik. Teadus — see on teadmised loodusest ja ühiskonnast, mis õigesti peegeldavad maailma ja aitavad teda ümber kujundada. Põhinedes inimeste praktilisele tegevusele, nende poolt aastatuhandete jooksul kogutud kogemustele, annab teadus maailmast õige pildi. Religioon on tegelikkuse viirastuslik, moonutatud peegeldus, fantastiliste väljamõeldiste tulemus. Religioon tumestab inimeste mõistust. J. V. Stalin rõhutab, et «usulised eelarvamused käivad... teadusele vastu, sest igasugune usund on midagi vastandlikku teadusele».[1]

Teadus ja religioon on lepitamatud vaenlased. Teadus eitab usulist obskurantismi ja on ateismi aluseks. Looduse tunnetamine ei jäta kohta salapärasele ega üleloomulikule. Teadus on lõplikult ära seletanud seesugused loodusnähtused nagu müristamine, pikne, äike, päikese- ja kuuvarjutus, mis tekitasid inimesele hirmu ja mida religioon tõlgitses kui jumala märke. Teadus näitas, kui paikapidamatud ning absurdsed on religioossed muistendid, nagu oleks maailma loonud jumal ja nagu oleks kõik olemasolev juba varem tema poolt ette ära määratud. Papid väidavad, et jumal olevat loonud nii inimese kui ka loomad seesugustena, nagu nad praegu on, ja et maailma täiuslikkus olevat tunnistus jumala olemasolust ning tarkusest. Religioon ei esita tõendeid, vaid nõuab kõigi oma väidete vastuvaidlematut tunnistamist.

Teadus avab looduse ja ühiskonna arenemise seaduspärasusi, näitab, et need seaduspärasused on objektiivsed, et maailma pole loonud jumal, vaid ta on lõpmatu, et elu

[1] J. V. Stalin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1950, lk. 129.

on mateeria pikaaegse arenemise produkt, et praegused taimed ja loomad on arenemise tulemus, mille kestel nad on omandanud uusi tunnuseid ja muutunud täiuslikumaks.

Juba vene revolutsioonilised demokraadid omistasid loodusteadusele võitluses religiooni vastu suure tähtsuse ja olid ise loodusteaduste propageerijaiks, eriti Herzen, Tšernõševski ja Pissarev. Mitte mingisugune kasvatus, sealhulgas ka puhtusuline, polnud võimeline teaduse väidetele vastu seisma. Me teame, et suured vene filosoofid ja teadusmehed, nagu Dobroljubov, Tšernõševski, Pavlov, sündisid ja kasvasid üles vaimulike perekonnas. Mendelejevil oli vanaisa vaimulik. Ka paljud teised õpetlased kasvasid jumalakartlikes perekondades. Kuid tutvunud loodusteadustega, said neist religiooni veendunud vastased. Teisiti ei saa see ollagi, sest religioon ja teadus lülitavad teineteist välja. Ei saa olla ühtaegu tõeline teadlane ja uskuda jumala olemasolusse. Kui kapitalistlikus maailmas seesuguseid teadlasi leidub, siis on nad silmakirjateenrid. Öeldes ennast olevat religiooni pooldajad, kohanduvad nad närusele tegelikkusele ja kaitsevad kapitalistlikku korda.

Just sellepärast, et teadus annab inimestele teadmisi tõelisest materiaalsest maailmast, õpetab neid looduse nähtusi mõtestama ja õigesti tõlgitsema, vastupidiselt jumalasõna ning religiooni tõlgitsemisele, tehes seega selgeks selle, mida religioon vassib ja tumestab, peab religioon teadust oma kõige kurjemaks vaenlaseks.

Papid on alati kinnitanud, et mingit teadust pole vaja, et «pühakiri» sisaldab endas kõike inimesele vajalikku tarkust, et teadus on surmapatt jumala vastu, et peale piibli ei tarvitsevat inimesed midagi teada. Pühakirjas seisab, et «selle maailma tarkus on meeletus jumala ees». «Kes suurendab teadmisi, see suurendab kurbust». Obskurantismi äge kaitsja Augustinus, kelle kirik kuulutas «õndsaks», kinnitas, et «midagi ei saa oma veenmisjõult võrduda pühakirja jõuga, mis on veenvam kui kõik inimmõistuse ilmutused».

Aga kui piibel sisaldab endas nii palju tarkust, igasugune tarkus aga paelub mõistust, siis millega seletada seda, et «kirikuisad» keelasid karmi karistuse ähvardusel kahelda usuõpetuse tõelevastavuses. Tõendite nõudmine usu asjus, väidavad nad, olevat jumala solvamine. Kuid kirikuisade vastumeelsus tõendite suhtes on seletatav sellega, et võimatu on tõendada usuõpetuses sisalduva

absurdse fantaasia tõelevastavust, pealegi veel vassitud ja vastukäiva fantaasia tõelevastavust. Seepärast ongi religioon kogu oma võimutsemise kestel valinud võitluses teaduse vastu julma vägivalla. Katoliku kirik õiendas julmalt arveid kõigiga, kes kritiseerisid religiooni ja vaimulikke ning kes kahtlesid kiriku dogmade õigsuses. Piisas vaid kahtlusest, et inimest süüdistada ketserluses ja temaga arveid õiendada. Iga õpetlase üle oli sisse seatud salajane inkvisitsiooni luure. Inkvisitsioon määratses kuni XIX sajandini ja hukkas hulgaliselt õpetlasi tuleriidal.

Religioon pole kunagi teaduse vastu suutnud esitada vähegi kaaluvamat argumenti. Ta polnud võimeline jõudu katsuma ateismiga, sest see oleks viinud usu nõrgenemisele ja teaduse mõju kasvamisele. Ja mida suuremad olid loodusteaduse edusammud, mida sügavamalt teadus tungis mateeria ehituse «saladustesse», seda enam paljastus religioossete õpetuste absurdsus ja mõttetus, seda suuremate kaotuste osaliseks sai religioon. Loodusteaduste edusammud õõnestasid religioosseid õpetusi ja tõstsid teaduse autoriteeti.

Geniaalse poola astronoomi Nikolai Kopernikuse avastusel (ta kinnitas esimesena, et Maa kujutab endast üht taevakeha, mis tiirleb Päikese ümber ja pöörleb omaenda telje ümber) oli tõsine mõju kõigile progressiivsetele mõtlejatele. Kopernikuse õpetus sai selle aja progressiivse teaduse võitluslipuks. Engels märkis, et see oli revolutsiooniline akt, mis vabastas loodusteaduse teoloogiast. Kuid kirik ei saanud leppida niisuguse õpetusega, mis usku nõrgestas. Eriliselt Kopernikuse süsteemi vastu suunatud paavsti «dekreet» kubises sõimust. Kopernikuse avastust nimetati totraks, valelikuks, ketserlikuks, pühakirjale vastukäivaks.

Katoliku kirik õiendas julmalt arveid nendega, kes järgisid Kopernikuse õpetusele. Väljapaistev filosoof ja õpetlane Giordano Bruno hukati tuleriidal. Ta ütles oma timukatele: «Võib-olla kuulutate te otsuse suurema hirmuga, kui mina seda vastu võtan.» Mõni aeg hiljem põletati tuleriidal julge teadusmees Lucilio Vanini. Kohtu alla anti tolle aja suurim teadlane, füüsik ning astronoom Galileo Galilei. Ta veetis viimased üheksa aastat oma elust paavsti agentide range järelevalve all ja suri inkvisitsiooni vangina. Inkvisitsioon on kirjutanud kõige julmemad leheküljed inimkonna ajalukku.

See oli tollal, kui katoliku kirik, kasutades tohutut võimu, lootis veel mitte tugevneda jõudnud teadust lämmatada. Hiljem, XIX sajandil, kui teadus hakkas hoogsalt arenema, kui suured avastused loodusteaduses võitsid talle autoriteeti, püüdis katoliku kirik tõendada teaduse andmete mitteõigsust ja kiriku dogmade eksimatust. Paavst Pius IX kutsus 1870. aastal üles mitte uskuma teadlasi, vaid teda, sest teadlased võivat eksida ja anda ebaõigeid kõikuvaid teadmisi, tema aga ei eksivat, sest tema suu läbi kõnelevat jumal ise.

Religioon astus välja teaduse iga tähtsama avastuse vastu. Ta mõistis hukka darvinismi — suure õpetuse, mis avastas taime- ja loomariigi arenemise seaduspärasuse ja kummutas kõik piibli muistendid inimese loomisest. Darvinism oli rängaks löögiks religioossetele õpetustele. Sellega on seletatav, miks reaktsioon, nii kiriklik kui ka ilmalik, igal võimalikul juhul tungis kallale Darwini õpetuse pooldajaile.

Ja nüüd, 300 aastat hiljem, pärast Giordano Bruno ja Lucilio Vanini julma hukkamist, meie ajal, võitleb kirik kodanluse täielikul toetusel endiselt teaduse vastu. 1925. aastal toimus Ameerika Ühendriikides tollal palju laineid löönud niinimetatud «ahviprotsess». Kohtu alla anti kooliõpetaja Skopes selle pärast, et ta oma ettekandes kolledžis oli positiivselt kõnelnud Darwini õpetusest, rikkudes sellega seadust, mille järgi on keelatud «õpetamast ükskõik millist teooriat, mis eitab inimese loomist jumala poolt, nagu piibel õpetab».

Skopesi kaitsjad nõudsid teaduslikku ekspertiisi, mis oleks lahendanud mõningad vaidlusalused küsimused. Nende küsimuste hulgas esines ka järgmine: Kui maailm piibli õpetuse järgi eksisteerib vaid kuus tuhat aastat, kuidas siis Kalifornias on leitud puid, mis on vanemad? Kuid kohus ei lubanud ekspertiisi. Üks kaitsjaist palus tunnistajaks kutsuda kuulsa zooloogi ja esitas talle küsimuse: Kas te tunnete ühtki niisugust teadlast, kes eitaks evolutsiooni teooriat? Prokurör keelas sellele küsimusele vastamise, sest küsimus olevat suunatud religiooni vastu. Siis otsustas kohus, et teadlane vastaks stenograafidele kõrva sisse ja vastus hoitaks saladuses. Nii tehtigi.

Skopes mõisteti süüdi. See kohtuprotsess sai Ühendriikides alguseks metsikule darvinismi-vastasele aktsioonile. Ameerika reaktsionäärid nõudsid darvinismi õpetamise

keeldu ja arveteõiendamist darvinistidega. Mõnes osariigis vallandati õppejõude, kes Darwini õpetust pooldasid või sellele kaasa tundsid. Toimus koguni raamatukogudest ärakorjatud sellealase kirjanduse avalik põletamine.

1928. aastal mõisteti Arkansase osariigis ühiskonnategelane Smith darvinismi propageerimise pärast vangi, 1948. aastal aga sai tagakiusamise osaliseks raamatukoguhoidja Donald Callstedt selle pärast, et ta soovitanud inimestel Darwini teoseid lugeda. Ja see kõik toimub XX sajandil Ameerika Ühendriikides, kelle tsivilisatsiooni, demokraatiat ja elulaadi ameerika müüdavad kirjanikud küllalt ei jõua ülistada.

J. V. Stalin ütles jutuajamisel ameerika tööliste esimese delegatsiooniga 1927. aastal, et «niisugused juhtumid nagu Ameerikas, kus hiljuti darvinistid hukka mõisteti, on meil võimatud, sest partei teostab teaduse igakülgse kaitsmise poliitikat». [1]

«Ameeriklased,» kirjutas Engels, «on kõigis teoreetilistes küsimustes kohutavalt maha jäänud. Kuigi nad Euroopalt ei võtnud üle keskaja instituute, selle eest aga on nad täielikult omandanud palju keskaja traditsioone, religiooni, inglise (feodaalse) tavaõiguse, ebausu, spiritismi — ühe sõnaga kogu selle tohuvabohu, mis vahetult ei seganud äriasju, praegu aga kõlbab täiel määral rahvahulkade nüristamiseks.» [2]

Praegusaja ameerika obskurandid nutavad härdalt taga möödunud inkvisitsiooniaegu, kus võis takistamatult kõigi obskurantismi ja reaktsiooni vaenlastega arveid õiendada. Obskurant Davies arvab isegi, et pole säärast julmust, mida ei saaks õigustada võitluses teaduse vastu. Muidugi on teadmata, milleni marrusattunud obskurandid meie ajal veel võivad minna. Kuid juba praegu, kui seda dikteerivad imperialismi huvid, võtavad imperialistid progressiivse teaduse esindajate suhtes kasutusele inkvisiitorlikke abinõusid. Mida kirikuisad ka ette ei võtaks, kuid teaduse saavutusi ümber lükkama pole nad enam võimelised. Vastupidi, teaduse järeldused õõnestavad usulisi eelarvamusi. XX sajandi teadus pole keskaja teadus. Tema mõju ja autoriteet on suur. Seda arvestades teostabki Vatikan salakavalat

---

[1] J. V. Stalin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1950, lk. 129.

[2] K. Marx ja F. Engels, Valitud kirjad, 1947, lk. 397—398 (v. k.).

ja silmakirjalikku poliitikat. Ta kinnitab, et ta polevat teaduse vastane, ta taotlevat vaid seda, et teaduse andmeid kooskõlastada katoliku kiriku õpetusega. Teiste sõnadega — katoliku kirik püüab teaduse andmeid moonutada ja ümber teha, et need piiblile vastu ei käiks.

Katoliku kiriku poliitika ebajärjekindlus, vasturääkivus ja variserlikkus praegusaja teaduse suhtes ilmneb näiteks kujukalt Rooma paavsti Pius XII sõnavõttudest. Veel 1950. aastal hülgas mainitud paavst kaasaja astronoomilised õpetused universumi tekkimisest ja nõudis katoliiklastelt vastuvaidlematut uskumist piibli legendisse maailma loomisest. Hoopis teisiti väljendus ta 1952. aasta septembris vastuvõtul, mille ta oli organiseerinud Roomas toimuva Rahvusvahelise Astronoomide Liidu kongressist osavõtjate auks. Pikas kõnes, mis põhiliselt oli pühendatud ajaloolisele ülevaatusele kaasaja astronoomia saavutustest, kinnitas paavst Pius XII kokkutulnuile, et universumi lõpmatus ja praegusaja astronoomia uusimad andmed ei kõiguta rooma kirikut, sest nad tõendavat jumala kõikvõimsust ja igavest olemasolu.

Me teame, et igasugune kirik ja eriti katoliku kirik mõistis hukka järelduse universumi lõpmatusest ruumis ja ajas. Ta piiras maailma ruumis, et selle piiride taha mahutada jumalat, ta piiras maailma ajas, et kaitsta piibli legendi maailma loomisest ja uue testamendi «ennustust» maailma lõpust. Arvamuste eest, et maailm on lõpmatu, põletas katoliku kirik inkvisitsiooni ajal teadlasi tuleriitadel ja asetas neid kirikuvande alla. Kas katoliku kirik, sealhulgas ka paavst Pius XII, on neist piibli legendidest nüüd loobunud? Muidugi mitte. Kuid praegu ei pea nad juba enam võimalikuks avalikult teaduse vastu välja astuda. Tuleb igati keerutada ja kohaneda loodusteaduse uute andmetega, operatiivselt neile reageerida ja mitte lasta sündida, et teaduse järelduste usuvastane sisu ennetaks nende müstilist tõlgitsemist. Niiviisi luuakse mulje, nagu käiks religioon teadusega käsikäes, kuid tegelikult pole see midagi muud, kui sõjakäik teaduse vastu, mida varjatakse vale ja silmakirjalikkuse eesriidega. Ka siin ilmneb vaimulikkonna ja reaktsioonilise kodanluse täielik üksmeel.

Kuid reaktsioon pole teaduse vastu üldse. Ta kasutab teadust sõjalisteks ettevalmistusteks. Klerikaalne reaktsioon ei astu välja sõjalistes huvides kasutatava aatomi-

energia vastu, uurimuste vastu, mis on suunatud uute vahendite leidmisele inimeste massiliseks hävitamiseks. Ta on teaduslike avastuste vastu, mis aitavad kaasa rahuaegse tootmise progressile, teaduse vastu, mis võimaldab teha ateistlikke järeldusi, niisuguseid järeldusi, mis näitavad maailma arenemise seaduspärasust ja tugevdavad inimese mõju loodusele. Eriti käib see astronoomia, mitšuurinliku bioloogia ja Pavlovi füsioloogilise õpetuse kohta, mille leppimatus religioosse obskurantismiga on käegakatsutav.

Seega kardab imperialism, kasutades küll teaduse saavutusi sõjaks ettevalmistamise huvides, samal ajal kõige rohkem teadusalaste teadmiste edasiarenemist. Ta püüab teadust moonutada, teda religiooni teenistusse asetada. Kapitalistlikes maades ülistatakse müüdavaid teadlasi, teadusest taganejaid, kes jutlustavad obskurantismi ja lömitavad reaktsiooni ees. Nad moonutavad meelega teaduse andmeid ja esitavad tõendeid, mis annavad alust religioossete järelduste tegemiseks, sageli aga teevad neid ise. Nad abistavad religiooni, väites, et maailm on lõplik, tõendades inimese loomist jumala poolt ja hinge surematust. Astronoomide Eddingtoni ja Ginea müstilised vaated ei käi teoloogiale vastu. Astronoom Milne on välja arvutanud, et maailm loodi kaks miljardit aastat tagasi, parandades sellega vaid veidi piiblis toodud maailma loomise aega. Prantsuse kodanlik astronoom Javet kirjutas 1948. aastal ilmunud raamatus «Universumi nägu» täie avameelsusega: «Mis puutub universumi algusesse, siis võime veelgi suurema õigusega kui eelmistes kosmogooniates korrata piibli kolme esimest sõna: «Alguses oli jumal».» Füüsik Schrödinger aga teatab ilma tseremooniata, et bioloogia ülesandeks on tõendada jumala olemasolu.

«Kaasaegne kodanlik teadus,» ütles A. A. Ždanov, «varustab paplust, fideismi uute argumentidega, mida on vaja halastamatult paljastada.» [1]

Samal ajal aga jälitab reaktsioon eesrindlikke ausaid teadlasi, kes ei soovi toota uusi relvi inimeste hävitamiseks ega koostada valetõendeid piibli müütide kinnitamiseks. Nende hulka kuuluvad niisugused väljapaistvad teadlased

---

[1] A. A. Ždanov, Diskussioonil peetud kõne G. F. Aleksandrovi raamatu «Lääne-Euroopa filosoofia ajalugu» puhul, Tallinn, 1952, lk. 28—29.

nagu Irène ja Frédéric Joliot-Curie, Blacket, Bernal, Holdein ja paljud teised, kes võitlevad teaduse arendamise eest rahva huvides, teaduse vabastamise eest reaktsiooni vägivalla ja usu mõju alt.

Rahva teenimise eeskujuks on nõukogude teadus. Ainuüksi sellepärast on ta saavutanud määratu suurt edu. Sotsialistlik kord annab teaduse arenemisele täieliku vabaduse. Nõukogude teadlased jätkavad vene teaduse märkimisväärseid traditsioone, suurte vene loodusteadlaste Mendelejevi, Setšenovi, Pavlovi, Timirjazevi ja Mitšurini traditsioone, kes oma töödega põhjendasid materialismi ja andsid religioonile ning idealismile purustava hoobi.

I. P. Pavlov oli mitte ainult suur teadlane, vaid ka kirglik obskurantismi vastu võitleja. Tegelikult kannab kogu Pavlovi õpetus, mis on väljapaistvaks avastuseks füsioloogias, oma olemuselt usuvastast iseloomu. Pavlov tõendas, et religiooni ja idealismi positsioonidelt on võimatu saavutada tõeliselt teaduslikke tulemusi. Teadus nõuab selle tunnustamist, et teadvus, mõte ei ole midagi salapärast, seletamatut, tunnetamatut, nagu religioon kinnitab, vaid peaaju produkt. Seletades teadvuse, mõtlemise olemust, näitas I. P. Pavlov, et nende aluseks on aju füsioloogiline tegevus. «Psüühiline tegevus on teatava kindla peaajumassi füsioloogilise tegevuse tulemus.»

See on tõeliselt teaduslik materialistlik seisukoht. Pavlov kinnitas, et organism on lahutamatult seotud ümbritseva keskkonnaga, et selle seose vormiks on tingrefleks, s. o. organismi automaatne reageerimine välisele ärritusele. Pavlov süüdistas neid «õpetlasi», kes teadlikult moonutavad tõtt religiooni kasuks, kaitsevad religioosset ettekujutust hingest, võimatust seletada psüühilisi protsesse. Ta tõendas, et inimese teadvus on võimeline seletama mitte ainult inimest ümbritseva tegelikkuse protsesse, vaid ka teadvuse enese protsesse. Ja ta annab psüühilisele talitlusele tõepoolest suurepärase seletuse. Pavlovi õpetus loomade ja inimese kõrgemast närvitalitlusest on nõukogude füsioloogia väljapaistvamaid saavutusi. Samuti annab Pavlov teadusliku seletuse seesugustele nähtustele, nagu uni, unenäod, letargia, hüpnoos, millega on seotud absurdsed ja väärad kujutlused hingest. Sellega aitas Pavlov kaasa religioossete uskumuste paljastamisele.

Näidates kogu seda absurdsust, mis religioossed kujutlused loovad hingest, märkis Pavlov, et hinge olemasolu

tunnustamine pole looduseuurijale vastuvõetav, see aheldab tema tegevust ja viib teadusele täiesti vastupidistele järeldustele.

Vastupidiselt religioossetele väljamõeldistele, nagu oleks inimene jumala loomisakti tulemus, avaldab suur teadlane, täielikus vastavuses F. Engelsi teosele «Töö osa ahvi inimeseks muutumise protsessis», mõtet, et inimene arenes välja loomariigist, et otsustavaiks tegureiks, mis teeb meid inimesteks, on töö ja sellega seotud kõnelemisvõime.

I. P. Pavlov ütles, et religiooni järele tunneb vajadust vaid see, kes on abitu looduse ja ühiskondliku elu nähtustes orienteeruma. Ta pidas haridust tähtsaimaks abinõuks religioossete uskumuste hävitamisel.

Suur on religioossete dogmade paljastamisel mitšuurinliku bioloogia osa. Religioon väidab, et jumal olevat loonud ka taimed ja loomad, ja sellistena nagu ta need on loonud, jäävat nad igavesti. Reaktsiooniline, idealistlik suund bioloogias — veismanism-morganism — väidab sedasama, ainult teaduslikumal kujul. Veismanism-morganism lähtub väärast kinnitusest, nagu eksisteeriks mingi muutumatu, surematu pärilikkuse aine, sõltumatult elavast kehast. Veismanismi järgi ei sündivat see pärilikkuse aine kunagi uuesti ega muutuvat kunagi. Ta asuvat kehas nagu vutlaris ja antavat järgmistele põlvedele edasi. Organismi keha olevat talle toiteallikaks.

See tähendab, et omadusi, mis organism omandab teatavais elutingimustes, ei saavat edasi pärandada, ei saavat järelpõlvele edasi anda. Selle teooria järgi ei muutu loomade ja taimede organismid, sest pärilikkuse aine on muutumatu. Milline järeldus tuleneb sellest antiteaduslikust teooriast? Selline, nagu seda teeb näiteks füüsik-idealist Schrödinger, kes täielikult kiidab veismanismi-morganismi heaks. Ta ütleb, et veismanism püüab tõendada jumala olemasolu ja hinge surematust. Nii paljastas see reaktsionäär füüsikas tahtmatult reaktsioonilise bioloogilise teooria olemuse, mis on rafineeritud vahend religioosse maailmavaate sissetoomiseks teadusesse ja teenib seega reaktsioonilisi klasse.

Mitšurin võitles kogu oma eluaja jooksul veismanismi-mendelismi-morganismi vastu. Ta tõendas, et ei eksisteeri mingit erilist, kehast ning välistingimustest sõltumatut pärilikkuse ainet. Pärilikkuse muutumine on elavas kehas elutingimuste mõjul toimuva muutuse tulemus. Mitšurini

järgi eksisteerib organismi ja väliskeskkonna vahel katkematu side. Keskkonna mõju organismile kutsub selles välja teatavaid muudatusi, mis antakse järglastele edasi.

Sel väitel on võitluses religioosse ideoloogia vastu suur tähtsus. Kõigepealt kõneleb see sellest, et taimede ja loomade organismide ehituses, nende kohanemisvõimes ümbritseva keskkonnaga ei ole midagi salapärast ega seletamatut. Kui religioon püüab kinnitada mingit organismide jumalast määratud otstarbekohasust, siis mitšuurinlik bioloogia tõendab, et organismide ehituse ja nende kohanemisvõime väliskeskkonnaga määravad väliskeskkonna tingimused, organismi alaline muutumine vastavalt väliskeskkonna tingimustele. Teiseks, teades organismide pärilikkuse muutumise sõltuvust väliskeskkonna tingimustest, võib suunata neid organismide elutingimusi, neid tahtlikult muuta, luues vajalikke taimesorte ja loomaliike, mis toimubki meie maa põllumajanduslikus praktikas.

Seega vastukaaluks looduse suunatud muutmise võimalust eitavale veismanismile-morganismile lõi I. V. Mitšurin tõeliselt teadusliku teooria, mis tõendab, et inimese vahelesegamine annab võimaluse «s u n d i d a iga looma või taime vormi kiiremini muutuma, ja seejuures inimesele soovitavas suunas».

Sel ajal kui mitšuurinlik õpetus toob põllumajandusele määratu suurt kasu, jääb veismanism-morganism viljatuks. Veismanismi-morganismi poolehoidjad ei ole suutnud lahendada ühtki praktikale vähegi tähtsamat probleemi.

Mitšurini õpetus on uus, kõrgem etapp loodusteaduse arengus. Loovalt darvinismi edasi arendades lõid Mitšurin ja teine märkimisväärne nõukogude teadlane, T. D. Lõssenko, teooria elava looduse revolutsioonilisest ümberkujundamisest, teooria, mis vastab ühiskonna põhjaliku ümberkujundamise ajastule, kommunismi ülesehitamise ajastule. Nõukogude agrobioloogia deviisiks on Mitšurini märkimisväärsed sõnad: «Me ei või oodata looduselt armuande, meie ülesandeks on neid temalt võtta.»

Pavlovi ja Mitšurini suuna täielik võit bioloogias ja agrobioloogias, reaktsioonilise veismanistlik-morganistliku teooria purustamine aitab kaasa loodusteaduse edasisele võimsale õitsengule meie maal. Seda soodustasid loovad diskussioonid bioloogia alal meie maal kui ka nõukogude teadlaste tööd, sealhulgas O. B. Lepešinskaja väljapaistev avastus

Reaktsioonilist idealistlikku teooriat bioloogias — veismanismi-morganismi, mis meie maal täielikult purustati, toetab reaktsioon Läänes igati. On ju see teooria aluseks igalaadi reaktsioonilistele inimvihkajalikele rassiteooriatele ja õigustab kapitalistliku ühiskonna ekspluataatorlikku olemust.

Nõukogude teadlane professor Gluštšenko, kes 1951. aastal käis Soomes, jutustab, et progressiivne osa soome haritlaskonnast tunneb nõukogude teaduse saavutuste vastu suurt huvi. Kuid need soome «õpetlased», kes on löönud reaktsioonilise leeri kilda, teevad näo, nagu ei märkaks nad meie teadlaste edusamme. Paljud soome kodanlikest teadusetegelastest on langenud obskurantismi. Ja see on täiesti loomulik, sest tõeline teadlane, kes ausalt teenib teadust, ei saa ükskõikselt suhtuda nõukogude teaduse tähelepanuväärsesse edusse. Üks 70-aastane Kristlike Noorte Naiste Ühingu esindaja hakkas nõukogude materialistliku bioloogia edusammudele vastandama soome metafüüsika «edusamme». Need «edusammud», mida Soome valitsevad ringkonnad laialdaselt reklaamisid ja propageerisid, ei kujuta endast muud kui horoskoope ja ennustusi, mida avaldatakse mõnedes soome ajakirjades ja mis millegagi ei erine lihtsa käetarga ennustustest, kes igatahes aga ei pretendeeri teadlase nimele.

Nõukogude ühiskond soodustab igati teaduse arenemist, kasutades tema saavutusi rahva hüvanguks, kommunismi ehitamiseks. See kinnitab Engelsi sõnu, et mida otsustavamalt ja julgemalt teadus välja astub, seda enam ta vastab töölisklassi huvidele ning püüdlustele. Nõukogudemaal rakendatakse nõukogude teadlaste avastusi aatomienergia alal rahulikeks eesmärkideks, sotsialistliku majanduse õitsenguks. Nõukogude valitsus hindab igat väärtuslikku teaduslikku avastust ning leiutist. Teadlasi, eriti Stalini preemia laureaate, ümbritseb meie maal lugupidamine ja austus.

USULISTE EELARVAMUSTE ÜLETAMISE TEED

Religiooni tekkimise ja tema sotsiaalsete juurte teaduslik-materialistlikul selgitamisel on määratu suur tähtsus võitluses rahvahulkade vabastamise eest usulistest eelarvamustest. Ja vastupidi: ei saa edukalt võidelda religiooniga, kummutada pappide väljamõeldisi, nagu püsiks religioon igavesti, nagu oleks idee jumala olemasolust külge sündinud, ja muid muistendeid, kui ei selgitata põhjusi, miks usk jumalasse tekkis, kui ei paljastata religioosse obskurantismi klassiiseloomu. Marksism-leninism õpetab, et igasugune võitlus peab põhinema nende nähtuste täpsel teaduslikul teadmisel, mille vastu see võitlus on suunatud. Ka religiooni kui ühiskondlikku nähtust saab tunnetada vaid siis, kui lähtutakse ühiskonna ja tema arenemise seaduste õigest teaduslik-materialistlikust arusaamisest.

Neile nõudeile ei vastanud Marxi-eelne religiooni kriitika. Isegi vaatamata kõigile ateistliku mõtte väärtuslikele omadustele XVIII sajandi Prantsusmaal oli see piiratud ning ebajärjekindel, sest tema filosoofiline alus oli piiratud ja ebajärjekindel. Prantsuse materialistid-ateistid lahendasid filosoofia põhiküsimuse — mõtlemise ja olemise vahekorra küsimuse materialistlikult õigesti ainult siis, kui see käis looduse nähtuste kohta. Nad arvasid, et mateeria, loodus on primaarsed, teadvus, vaim aga sekundaarsed. Kuid ajaloo ja ühiskondlike nähtuste alal taganesid nad materialismist, pidades vaimu, teadvust primaarseks, ühiskondlikku olemist aga sekundaarseks. Nad pidasid ühiskondliku arenemise allikaks ideid, inimeste arvamusi. See vana materialismi ebajärjekindlus, poolikus oli kodanliku maailmavaate produkt, selle maailmavaate produkt, mis asus kodanliku eraomandi kaitsel.

XVIII sajandi materialism ei tunnustanud ühiskonna are-

nemise seaduspärasust, vaid arvas, et ajaloos valitseb juhuslikkus. Selle materialismi vaatepunktist olenes kõik isiksuse tahtest. Milline see isiksus oli, olid tal head või kurjad püüdlused, säärane oli ka sündmuste käik. «Ta otsustas ajalooliste sündmuste üle,» ütles Engels, «vastavalt tegelaste suunitlustele, jaotas need tegelased ausateks ja kelmideks ja leidis, et ausad olid lollid, kelmid aga triumfeerisid.» [1]

Vastavalt sellele otsustasid materialistid ka religiooni tekkimise põhjuste üle. Nad pidasid religiooni põhjustajaks ühest küljest «kirikuisade» pettust, teisest küljest aga inimeste vaimupimedust. «Religioon tekkis lolli kohtumisest petisega,» ütles Voltaire. «Religioon on vaimupimeduse produkt,» kirjutas Holbach. Niisugune oli peaaegu kõigi Marxi-eelsete ateistide arvamine religiooni kohta. Niisugusest piiratud filosoofiast võis tekkidagi vaid piiratud, poolik järeldus: et religioonile lõpp teha, tuleb levitada haridust, valgustada inimesi. See teooria oli kodanlusele täiesti vastuvõetav.

Seesugusele järeldusele jõudsid Marxi-eelsed ateistid seepärast, et nad käsitlesid religiooni lahus ühiskonna materialistlikest elutingimustest, väljaspool konkreetseid ühiskonna klassisuhteid. Nad tunnistasid, et rikkad kasutavad religiooni töörahva petmiseks, kuid seletasid ikkagi religiooni olemasolu pappide silmakirjalikkuse ja rahvahulkade vaimupimedusega, kes langesid religioosse fantaasia orjusse. Nad ei mõistnud, et töörahvas on klassiühiskonnas mitte ainult religiooni kui fantaasia ori, vaid et religioosne fantaasia, usuline pettus leiavad aset sellepärast, et need on ühiskondliku korra produktid, selle ühiskondliku korra produktid, mis muudab töötavad hulgad tegelikkuses orjadeks. Seepärast ei saa religioonile lõppu teha ainuüksi hariduse levitamisega, nagu seda arvasid XVIII sajandi ateistid. Pidi olema teine järeldus. Kui religioon on teatavate olukordade, tegelikkuse fantastiline peegeldus, siis et hävitada religioossed peegeldused, tuleb põhjalikult muuta neid olukordi, seda tegelikkust ennast.

Marxi-eelne ateism kandis valgustavat iseloomu, sealjuures oli ta kättesaadav vaid väga kitsale ringkonnale, ühiskonna haritumale kihile. Ateistid seisid rahvast kaugel, neile olid võõrad rahva huvid.

---

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, XIV kd., lk. 668 (v. k.).

Isegi vene filosoofia klassikute ateism, kellede materialism oli küpsem ja maailmavaade progressiivsem ning revolutsioonilisem, rahva huve peegeldav, polnud vaba tõsistest vigadest. Ka vene materialistid pidasid haridust otsustavaks vahendiks ühiskonna muutmiseks ja tema vabastamiseks usu kammitsaist. Samasugusel vaatekohal asusid ka eesti ateistid Kreutzwald ja Jakobson.

Kuid ainuüksi haridusega on religiooni võimatu võita. Lenin ütles, et mitte mingisugune valgustav raamatuke ei aja religiooni välja kapitalistliku sunnitöö poolt allasurutud massidest. Et religioonile lõpp teha, tuleb hävitada ekspluataatorlik kapitalistlik kord.

Kui vene ateistid jäid lõpuni religiooni vaenlasteks, siis XVIII ja XIX sajandi prantsuse ja saksa ateistid polnud selleski järjekindlad. Nad väljendasid kodanluse ideid ega võinud seepärast jätta religioonile järeleandmisi tegemata. Kodanlik kord vajab religiooni kui tööriista oma ülevõimu säilitamiseks. Juba kapitalismi arenemise algeos, perioodil, mil kodanlus astus välja feodalismi vastu, naersid kodanluse ideoloogid religiooni üle, usukommete üle, vaimulike harimatuse üle, kuid pidasid religiooni siiski rahvahulkade mõjutamiseks vajalikuks. Nad väitsid, et usku jumalasse on vaja kui jõudu, mis hoiab rahvast kõlblluse ja korra piirides (juttu oli muidugi kodanlikust kõlblusest ja kodanlikust korrast), et rahvas vajab tugevaid päitseid, selleks aga tuleb kuulutada jumalat, karistavat ja heldemeelset. Tollal oli populaarne Voltaire'i tuntud lause: «Kui jumalat poleks olnud, oleks ta tulnud välja mõelda.»

Isegi XVIII sajandi Prantsusmaa leppimatuim ateist Holbach kirjutas «Looduse süsteemis»: «Võib-olla küsitakse, kas võib loota, et kunagi on võimalik kogu rahvalt välja rookida tema religioossed kujutlused? Vastan sellele, et taoline asi näib täiesti võimatu ja et seda ei tule seada endale eesmärgiks.»

Kodanlik ateism, sealhulgas Feuerbachi ateism, polnud järjekindel, ta tegi religioonile järeleandmisi. Feuerbach andis religioonile tugeva hoobi, kuid mitte religioonile tervikuna, vaid ainult selle feodaalsele vormile, asetades tema kohale uue religiooni, armastuse religiooni, mis ei käi vastu kodanlikule ühiskonnale ja teenis teda samuti, nagu eelmised religiooni vormid olid teeninud eelnenud formatsioonide ekspluataatoreid.

Marksism-leninism, paljastades kodanliku ateismi ebajärjekindlat, poolikut iseloomu, peab religiooni vastu leppimatut võitlust. Järjekindla teadusliku ateismina on ta leppimatu iga liiki ebausu ja reaktsiooni vastu ega luba mingit järeleandmist usulistele maailmavaadetele. Marksismi teaduslik ateism võitleb mitte religiooni piiramise, mitte tema vormide muutmise eest, vaid religioosse ja idealistliku obskurantismi lõpliku väljajuurimise eest.

«Kuid Marxi ja Engelsi dialektiline materialism läheb entsüklopedistidest ja Feuerbachist kaugemale, rakendades materialistlikku filosoofiat ajaloo, ühiskonnateaduste valdkonnas. Meie peame religiooni vastu võitlema. See on k o g u materialismi ja järelikult ka marksismi aabitsatõde. Kuid marksism ei ole materialism, mis on jäänud aabitsa juurde peatuma. Marksism läheb kaugemale. Ta ütleb: peab o s k a m a religiooniga võidelda, kuid selleks on vaja m a t e r i a l i s t l i k u l t seletada rahvahulkade usu ja religiooni lätet. Võitlust religiooni vastu ei tohi piirata abstraktselt ideoloogilise propagandaga, ei tohi muuta selliseks propagandaks; seda võitlust tuleb ühendusse viia klassiliikumise konkreetse praktikaga, liikumise, mis on suunatud religiooni sotsiaalsete juurte kõrvaldamisele.» [1]

Marksismi-leninismi klassikud näitasid, et võitlus religiooni vastu, usu reaktsioonilise sotsiaalse olemuse paljastamine on üks osa marksistliku partei kogu teoreetilisest ja praktilisest tegevusest.

Marksismi vaenlased töölisliikumises — oportunistid — deklareerisid, et religioon on partei liikme eraasi. Marksismi-leninismi klassikud paljastasid selle oportunistide lepliku taktika religiooni suhtes. Nad tõstsid otsustavalt häält religiooni kuulutamise vastu eraasjaks töölispartei suhtes. Sotsialistliku proletariaadi partei seisukohalt, märkis Lenin, ei ole religioon eraasi. Partei ei saa vaimupimedusse suhtuda ükskõikselt.

«Meie partei,» kirjutas Lenin, «on töölisklassi vabastamise eest võitlevate teadlike, eesrindlike võitlejate ühing. Selline ühing ei või ega tohi suhtuda ükskõikselt usuliste veendumuste näol esinevasse ebateadlikkusse, harimatusse või vaimupimedusse ... Me asutasime oma ühingu, VSDTP, muuseas just selleks, et võidelda tööliste igasuguse usulise

[1] V I. L e n i n, Teosed, 15. kd., Tallinn, 1953, lk. 372.

hullutamise vastu. Aga meie jaoks ei ole ideeline võitlus eraasi, vaid üldparteiline, üldproletaarne asi.»[1]

Religioon kujutab endast otsest vastandit marksistlik-leninlikule maailmavaatele. Temas ilmneb kodanliku ideoloogia valskus ja silmakirjalikkus, tema vaenulikkus rahvahulkade vastu kõige reljeefsemalt. Religioon on ekspluataatorite käes suurt kahju tekitav relv, sest ta haarab oma mõju alla laialdasi rahvahulki. Võitlus religiooni vastu, märkis Marx, on kaudselt võitlus selle maailma vastu, mille vaimseks aroomiks on religioon.

Kaitstes marksismile vastukäivat loosungit, et religioon olevat partei seisukohalt eraasi, asusid oportunistid sellega religiooni ja kapitalismi kaitsmise positsioonile ning muutusid tihtipeale religioosse obskurantismi propageerijaiks, nagu see näiteks oli «jumalaehitajatega» Venemaal reaktsiooni perioodil pärast 1905. aasta revolutsiooni lüüasaamist. «Jumalaehitajad» rääkisid, et nad püüavad religiooni õilistada, luua uue, parema «sotsialistliku» religiooni. Lenin ründas halastamatult seda jumalaehitusliku «sotsialismi» jutlustamist. Näidates, et reaktsioon püüab revolutsioonilist liikumist lämmatada idealistliku ja religioosse obskurantismiga, paljastas Lenin pseudomarksistide katsed töörahvale peale sundida uut religiooni, marksismi religiooniga lepitada. Jumalaehitajate propaganda ei arenenud religiooni kahjuks, vaid oli suunatud marksismi vastu. See oli liikumine marksismi juurest religiooni juurde. Lenin vaatas jumalaehitajate sõnakõlksutamisele kui reaktsiooni ja papimeelsuse toetamisele.

Jumalaehitajad ei erinenud millegagi jumalaotsijaist. Jumalaotsijad Merežkovski, Minski, Hippius ja teised paadunud reaktsionäärid ning obskurandid, püüdes töölishulki revolutsioonist kõrvale juhtida, tõukasid neid kirikusse. Merežkovski kirjutas, et ta tahaks revolutsiooni suurtükkide mürina asemel kuulda kirikulaulu. Minski kirjutas, et õnne võib leida vaid hauataguses maailmas, kuna maises maailmas olevat inimesel igav. Hippius ennustas maailma lõppu ja sidus seda müstilise arvuga «13». Jumalaehitajad aga arvasid, et ilma religioonita pole inimesel kuhugi minna, et inimene tunneb ennast ilma usuta õnnetuna ega suuda õnne tunnetada. Just sellepärast kirjutaski Lenin, et jumalaehitajad ei erine jumalaotsijaist ning jumalaloojaist

[1] V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1952, lk. 66.

mitte karva võrragi rohkem ega vähem kui kollane kurat erineb sinisest kuradist.

Lenin paljastas armetult kõiki neid, kes marksismi ja sotsialismi maski all püüdsid teaduslikku ateismi asendada kahjulike teooriakestega.

«Igasugune religioosne idee,» kirjutas Lenin Gorkile, «igasugune idee igasugusest jumalakesest, isegi igasugune koketeerimine jumalakesega on kirjeldamatu alatus, mida k o d a n l i k demokraatia võtab vastu eriti sallivalt (sageli aga isegi heatahtlikult), — just seepärast on see kõige kardetavam alatus, kõige jälgim «nakkus».» [1]

Lenini kirjad Gorkile religiooni küsimustes on suurepäraseks eeskujuks leppimatust suhtumisest religioossetesse teooriatesse, ükskõik kui «õilsa» kuju need väliselt ka võtaksid. Lenini terav printsipiaalne jumalaehitamise kriitika aitas kaasa suure vene kirjaniku M. Gorki kui võitleva ateisti kasvatamisele, kellest sai kirglik võitleja igasuguse obskurantismi vastu.

Nagu teistes klassivõitluse küsimustes, nii ilmneb ka religiooni suhtes kõigi pseudomarksistide tõeline oportunistlik nägu. Tunnistada seda, et religioosse uskumuse küsimus tuleks jätta usklike endi otsustada, tähendaks kodanliku ideoloogia toetamist, ekspluataatorlike klasside abistamist rahvahulkade meelitamisel religiooni rappa. Just sellepärast võitlesidki Lenin ja Stalin leppimatult oportunistliku loosungi vastu: «Partei seisukohalt on religioon eraasi». Just sellepärast kinnitasidki nad, et partei ei saa usu suhtes olla neutraalne, erapooletu, et võitlus religiooni vastu on lahutamatu osa revolutsioonilisest võitlusest kapitalismi kukutamise ja kommunismi võidu eest.

Kommunistlik partei on pidanud seda võitlust järjekindlalt ja leppimatult. Isevalitsuse tingimustes pidas partei tarvilikuks võidelda kiriku lahutamise eest riigist ja kooli lahutamise eest kirikust. Tsarismi tingimustes kasutas riik kristlikku õigeusu kirikut kui relva rahvahulkade rahustamiseks, võitluses revolutsioonilise liikumise vastu. Kirik oli riigi ülalpidamisel ja muutus riigi koostusosaks. Kiriku võimuses oli kool. Religioon õõnestas teadust. Tsaarivalitsus kasutas teisigi kirikuid, ehkki eelistas õigeusu kirikut ja karistas karmilt üleminekut õigeusu kirikust teise usu kirikusse. See õhutas vaid religioosset fanatismi

[1] V I. L e n i n, Teosed, 35. kd., lk. 89—90 (v. k.).

õigeusklikes, õhutas vihavaenu erinevat usku inimeste vahel.

Alles Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võiduga lahutati meie maal kirik riigist ja kool kirikust ning kehtestati tõeline südametunnistuse vabadus.

Nagu teistes kapitalistlikes maades, nii polnud ka kodanlikus Eestis südametunnistuse vabadust. Kõik Eesti kodanlikud parteid toetasid igati kirikut. Religioon oli katkematute sidemetega ühendatud kodanliku riigiga. Ainult kommunistlik partei võitles kiriku tõelise lahutamise eest riigist ja kooli lahutamise eest kirikust, tõelise südametunnistuse vabaduse eest.

Nõukogude võimu kehtestamisega Eestis pandi ka siin, nagu kogu NSV Liidu territooriumil, maksma südametunnistuse vabadus. Nõukogude kodanikel on usukultuste toimetamise vabadus. Südametunnistuse vabaduse kindlustab NSV Liidu Konstitutsioon, mille 124. paragrahvis on öeldud: «Kodanike südametunnistuse vabaduse kindlustamiseks on NSV Liidus kirik riigist ja kool kirikust lahutatud. Kõigil kodanikel on usukultuste toimetamise vabadus ja usuvastase propaganda vabadus.»

Kuid kommunistlik partei ei saa ainult piirduda kiriku lahutamisega riigist ja usuvabaduse proklameerimisega. Partei peab propagandat tegema kõigi ja igasuguste usuliste eelarvamuste vastu. J. V. Stalin kirjutas 1913. aastal: «Sotsiaaldemokraatia protesteerib alati katolitsismi ja protestantismi tagakiusamise vastu, ta kaitseb alati rahvuste õigusi tunnistada mistahes usku, kuid samal ajal agiteerib ta, proletariaadi õigesti mõistetud huvidest lähtudes, nii katolitsismi kui protestantismi ja õigeusu vastu selleks, et saavutada sotsialistliku maailmavaate võitu.»[1]

Lenin juhtis tähelepanu sellele, et kommunistliku partei programm on rajatud teaduslikule, materialistlikule maailmavaatele ja sellesse kuulub tingimata usulise udu tõeliste ajalooliste ja majanduslike juurte selgitamine. Seepärast kuulub marksistlik-leninliku propaganda juurde tingimata ka ateismi propageerimine. Kuid samal ajal nõuab marksism-leninism ateismi propaganda allutamist võitlusele kapitalistliku korra kukutamise eest, sest ilma kapitalismi hävitamiseta on võimatu religiooni hävitada.

Engels kirjutas: «Kui ühiskond on kõik tootmisvahendid

[1] J. V. Stalin, Teosed, 2. kd., Tallinn, 1952, lk. 347.

oma valdusse võtnud ja plaanikindlalt neid suunama hakanud, vabastades sel viisil iseenda ja kõik oma liikmed orjusest, milles neid tänapäevani hoiavad nende eneste poolt toodetud, kuid neile ülivõimsa võõra jõuna vastuseisvad tootmisvahendid, järelikult kui inimene mitte ainult mõtleb, vaid ka juhib, alles siis kaob viimne võõras jõud, mis veel praegu peegeldub usundis, ja koos sellega kaob ka usuline peegeldus ise sel lihtsal põhjusel, et siis pole enam mitte midagi peegeldada.»[1]

Kuid kapitalismi hävitamisega ei kao usulised igandid jalamaid. Nad eksisteerivad veel pikemat aega.

Meie maal on tootmisvahendite kapitalistlik ja feodaalne omandus hävitatud, ekspluataatorlikud klassid ja inimese ekspluateerimine teise inimese poolt likvideeritud, teiste sõnadega, vana, kapitalistlik baas on hävitatud ja loodud uus, sotsialistlik baas. Vastavalt sellele on põhiliselt muutunud ka ühiskondlik pealisehitus. Sotsialistlik ideoloogia on saavutanud täieliku võidu. Kõigil elualadel on toimunud ennenägematuid muudatusi. Muutunud on ka nõukogude inimese vaimne ja kultuuriline pale: temast on saanud aktiivne kommunistliku ühiskonna ülesehitaja. Töötajate kommunistlik kasvatamine on kaasa aidanud religioosse uima hävitamisele rõhuva enamuse nõukogude inimeste juures. Kuid veel eksisteerib usulisi eelarvamusi. Siiski ei kuulu religioon nõukogude ühiskonnas enam pealisehitusse, sest religiooni ei ole sünnitanud sotsialistlik baas. Religioon eksisteerib meie maal vanalt maailmalt päritud kujutluste, igandite näol. Vana ideoloogia igandid on aga väga visad püsima.

Millega siis seletada, et vaatamata niisugustele grandioossetele ümberkujundustele meie maal eksisteerib veel kapitalismi igandeid, sealhulgas ka religioosseid igandeid?

See on kõigepealt seletatav sellega, et inimeste teadvus jääb maha nende ühiskondlikust elust. Meil valitseb kõige eesrindlikum ühiskondlik kord, kuid mõninga osa nõukogude inimeste teadvus on veel maha jäänud. Vanu traditsioone ja harjumusi on meie inimesed pärinud vanalt ühiskonnalt. Miljonite harjumus aga on kohutav jõud, nagu ütles Lenin.

Teiseks on igandite olemasolu seletatav kapitalistliku ümbruse mõjuga. Kapitalism võtab tarvitusele igasugu-

[1] F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 280.

seid abinõusid, et neetud mineviku jäänuseid, sealhulgas ka usulisi eelarvamusi alal hoida.

Usuliste eelarvamuste olemasolu soodustavad ka sotsiaalsed hädad, nagu sõjad, mida imperialistid valla päästavad. Sõda, mille meile saksa fašistlikud röövvallutajad peale sundisid, tõi meie rahvale loendamatuid kannatusi ja elustas mõninga osa inimeste juures religioosseid uskumusi.

Suurt mõju avaldavad neile inimestele, kes nõrgalt tunnevad loodusseadusi, ka stiihilised loodusjõud: põuad, rahe, uputused ja maavärisemised. Sel ajal otsivad isegi mõned uskmatud, kuid oma maailmamõistmises mitte küllalt kindlad inimesed religioonilt abi. Kirik aga kasutab kõiki neid juhtumeid oma mõjuvõimu tugevdamiseks.

Juhtub mõnikord ka, et üksikud kommunistid ja kommunistlikud noored peavad mõnedest usukommetest kinni, kusjuures nad endid õigustavad, et teevad seda lugupidamisest oma usklike vanemate, mõrsja, naise jne. vastu. Need on halvad kommunistid ja halvad kommunistlikud noored. Sel juhul on kommunist ja kommunistlik noor ise mahajäänud meeleolude kammitsas, usklike mõju all. J. V. Stalin juhtis jutuajamises ameerika tööliste delegatsiooniga tähelepanu sellele, et pole olemas kommuniste, kes oleksid «head kommunistid» ja samal ajal usklikud. Kommunist, see on eesrindlik aktiivne võitleja teadusliku kommunistliku maailmavaate eest, kommunismi võidu eest. Religioon aga on vana maailma ideoloogia, ta on kommunismi vaenlane. Kas saab olla veendunud kommunist ja samal ajal pooldada religiooni? — Muidugi mitte!

«Esineb juhtumeid,» ütleb J. V. Stalin, «et mõni partei liige takistab teinekord usuvastase propaganda igakülgset arendamist. Kui säärased partei liikmed välja heidetakse, siis see on väga hea, sest säärased «kommunistid» ei kõlba meie partei ridadesse.»[1]

Usulised eelarvamused NSV Liidus pole lõplikult välja juuritud. Nad tekitavad meie ühiskonnale suurt kahju. Meil eksisteerib veel religioosseid organisatsioone kirikute, usuliste ühingute ja sektide näol. Neid on ka meie vabariigis — metodistide, baptistide, adventistide jt. usulahud. Nad tegutsevad seal, kus massiline poliitiline töö on nõrk.

Leplikku suhtumist religioonisse püütakse seletada sel-

---

[1] J. V. Stalin, Teosed, 10. kd., Tallinn, 1950, lk. 130.

lega, et kirikud ja religioossed organisatsioonid NSV Liidus, olles nõukogude võimu suhtes asunud lojaalsele seisukohale, erinevad oluliselt kapitalistlike maade kirikutest, kes on NSV Liidule äärmiselt vaenulikud; püütakse seletada ka sellega, et Nõukogude riik olevat muutnud oma suhtumist kirikusse ja seepärast puuduvat vajadus usuvastase propaganda järele. Need arvamised on kahjulikud. Neil pole partei seisukohaga religiooni suhtes midagi ühist.

Muidugi on õige, et kirikute seisukohad NSV Liidus erinevad kirikute seisukohtadest kapitalistlikes maades. Kuid marksism-leninism vaatab kõigile religioonidele ja kõigile kirikutele, sealhulgas ka õigeusu, luteri ja juudi usu kirikule, eranditult kui reaktsioonilistele, oma olemuselt sotsialistlikule ideoloogiale vaenulistele. Sõltumatult kirikute seisukohtadest NSV Liidus jääb kommunistliku partei suhtumine religioonisse muutumatuks. See tuleneb juba partei maailmavaatest, tema ülesandeist.

Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni jäi kirik NSV Liidus nõukogude võimu vaenlaste leeri. Patriarh Tihhon kutsus üles tööliste ja talupoegade valitsuse kukutamisele ja asetas bolševikud kirikuvande alla. Kirik toetas avalikult kontrrevolutsioonilisi jõude ning välisintervente, nimetades neid jumalast saadetuiks, kes olevat kutsutud tsaari, mõisnike ja kodanluse võimu taastama. Kiriku vaenulik tegevus ei lakanud ka pärast kontrrevolutsioonijõudude purustamist ja kodusõja lõppemist. Reaktsioonilised klerikaalid pidasid sidemeid valgekaartlike jõudude ning imperialistlike riikidega. Nad varjasid kiriku rüpes imperialistide poolt NSV Liitu saadetud salakuulajaid ja diversante ning täitsid ka ise sageli imperialistlike riikide agentide ülesandeid.

Et kirik muutis oma suhtumist nõukogude võimusse, asus tema suhtes lojaalsele seisukohale, selles pole midagi imestada. Kirikuteenrid veendusid, et nõukogude võim on kindel, kõikumatu võim, sest rahvas meie maal on talle piiritult ustav, armastab ning toetab Nõukogude valitsust ja kommunistlikku parteid. Nad mõistsid, et vaenuline suhtumine nõukogude võimusse õõnestab lõplikult kiriku ja vaimulikkonna mõju ja tõukab neist usklikud eemale.

Nõukogude valitsus oli varem sunnitud klerikaalide vastu abinõusid tarvitusele võtma, kuid mitte kui klerikaalide, vaid kui nõukogude võimu vaenlaste vastu, et

nende aktiivsele, nõukogude võimu vastasele õõnestustööle lõpp teha. Kiriku seisukohtade muutumisega NSV Liidus, klerikaalide õõnestustöö lakkamisega polnud Nõukogude valitsusel vaja enam nende suhtes surveabinõusid kasutada. On lubatud töötada Sinodil, vaimulikel õppeasutustel, ilmuda vaimuliku sisuga trükisõnal jne.

Kuid vaatamata kõigile neile muudatustele ei ole meil muutunud suhtumine religioonisse kui vaenulikusse ideoloogiasse.

Religioon püüab inimesi hoida vanade, iganenud kujutluste ja tavade piirides, mida pühakiri on kord sanktsioneerinud ja mida kõik kirikud ühtviisi jutlustavad. Selles suhtes võib kõnelda kõigi usundite ja kirikute reaktsioonilistest vaadetest ühtsusest.

Kirik ja usulahud on antipatriootlike, meie kodumaale vaenulike vaadete propageerijad. Eriti ilmneb see mitmesuguste usulahkude — baptistide, evangelistide, metodistide, adventistide jt. tegevusest. Kõik need usulahud, kuigi nad on muutnud oma suhtumist nõukogude võimusse, on jäänud ustavaks vanadele religioossetele vaadetele, mille järgi ka meie rahva kõige kurjemad vaenlased on «vennad Kristuses».

Kirik ja usulahud takistavad inimestel aktiivselt osa võtta ühiskondlikust elust. Mõned usulahud keelavad isegi ajalehtede ja raamatute lugemise, peale vaimulike, ning kinode, teatrite ja klubide külastamise. Nende eesmärgiks on muuta oma liikmeid fanaatiliselt usklikeks vaimupimedaiks inimesteks, kes on ükskõiksed kõige suhtes, mis toimub ümberringi, kogu meie kodumaa mitmekülgse elu suhtes. Nad muudavad neid erakuiks, kes tekkivate raskuste puhul kordavad mõttetult mõnd pähetuubitud piiblisalmi.

Kas saab kõigele sellele vaadata passiivselt, protesteerimata usulahkude kahjuliku töö vastu, mis laostab nõukogude inimesi?

Suur tähtsus võitluses usuliste eelarvamuste vastu on selgitustööl, et kommunistlik partei pole muutnud ega ole võinud muuta oma suhtumist religioonisse, vaatamata kiriku lojaalsele seisukohale NSV Liidus nõukogude võimu suhtes, sest religioon tekitab kommunistlikule ülesehitustööle, töötajate kommunistlikule kasvatamisele suurt kahju.

Tarvitseb vaid vastandada kommunistliku ja religioosse moraaliõpetuse printsiipe, kui saab selgeks, et religioosne moraal on diametraalselt vastandlik kommunistlikule

moraalile, on talle leppimatult vaenulik. Religioosne moraal halvab inimese tahtejõudu, jutlustab pessimismi, umbusku oma jõusse ja inimese võimetust muuta asjade olukorda. Ta veenab inimest maailma täiuslikkuses, sest see olevat jumala loodud, hoiatades inimest midagi ette võtmast, mis on suunatud ühiskonna ja looduse muutmisele. Niisugune ideoloogia teeb inimese passiivseks, nõuab temalt, et ta jääks kannatlikult ootama. Sellest siis ka moraal kurjale mittevastupanemisest, — ekspluataatorliku ühiskonna reaktsiooniline moraal, mis sunnib inimest nurisemata ekspluataatoritele alistuma.

Kommunistliku kasvatuse eesmärgiks on muuta kõik meie maa töötajad aktiivseiks ning teadlikeks kommunistliku ühiskonna ülesehitajaiks. Kommunistlik moraal kasvatab inimest rahva, sotsialistliku kodumaa ennastsalgava teenimise vaimus, kõigi meie maal elavate rahvuste ning rasside vennaliku koostöö ja vastastikuse abistamise vaimus; kasvatab inimestes õilist nõukogude patriotismi tunnet, leegitsevat armastust Nõukogude isamaa vastu ja viha tema vaenlaste vastu; sisendab vankumatut usku kommunismi võidusse. Võitlus kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest on kommunistliku moraali peatingimuseks.

Ristiusu moraal peab tööd «jumala needuseks», karistuseks pattude eest. Kuid miks siis religioon tööd, seda ühiskonna kõigi rikkuste alust, nii mustab? Meie maal ei ole tööta inimesi. Meie konstitutsioonis on öeldud: «Kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma». Töö on nõukogude ühiskonnas auasi. Millele siis on rajatud pühakirja õpetus? See näitab veenvalt, et pühakiri vastab ekspluataatorlike klasside huvidele, kes ei tee tööd, vaid elavad võõra töö arvel.

Religioon kutsub armastama oma vaenlasi. Kuid me teame, et kirik pole ise kunagi sellele pühakirja õpetusele järgnenud ega järgnegi. Kirik on julmalt arveid õiendanud kõigi oma vaenlaste ja teiseusulistega. Ta on tuleriitadel põletanud progressiivseid inimesi, kelle ideed õõnestasid kiriku autoriteeti ja paljastasid tema valelikke dogmasid. Ka praegu asetab katoliku kirik kirikuvande alla ja läkitab needust kõigile rahu eest võitlejatele, isegi usklike katoliiklaste hulgast, kutsub kommunistidega arveid õiendama jne.

Missuguseid vaenlasi siis kutsub pühakiri armastama ja missugustele vaenlastele andestama? Seesuguseid, kes teevad meie maa vastu õõnestustööd, ameerika-inglise impe-

rialiste, kes püüavad maailma paisata uude maailmasõtta, neid inimkonna kõige kurjemaid vaenlasi, kes on määrinud endid miljonite inimeste verega.

Religioon õhutab rahvuslikku vaenu. Iga religioon kuulutab, et ainult tema õpetus on õige. Sallimatust teiseusuliste vastu kasutatakse rahvusliku vihavaenu õhutamiseks. Kirik on üks kodanliku natsionalismi ja kosmopolitismi propageerimise koldeid.

Religioon nõuab fanaatilist, pimesi uskumist. Ta ei talu mingisugust dogmade kriitikat. Religioosne fanatism halvab inimest, surub maha tema loovaid võimeid. Religioon õpetab, et tuleb loota saatusele, jumala ettenägemisele, ta on inimese loova tegutsemise vaenlane.

Religioon kõneleb inimesest kui jumala abitust orjast, kes peab nurisemata kandma oma risti maa peal. Sellel on püsinud ja püsib ekspluataatorlik kord. Kapitalismist vabanenud nõukogude inimesele on see orjamoraal võõras. Nõukogude inimesed teavad Gorki märkimisväärse lause «Inimene, see kõlab uhkelt» sügavat mõtet. Nõukogude inimesel, kes on kindel oma jõus, tulvil energiat, ei tule küüruvajununa seista religiooni kummituste ees. Ta võitis vaenlase, kelle poolel seisid Rooma paavst ja kõik kapitalistliku maailma kirikud, ta ehitab edukalt uut, kommunistlikku ühiskonda.

Marksistlik-leninliku partei maailmavaade kinnitab inimese jõudu, tema mõistuse suurust. Nõukogude inimese jõud, tema loov geenius on talle toonud ülemaailmse kuulsuse. Nõukogude rahvas on kommunistliku partei juhtimisel ümber kujundanud oma maa, üles ehitanud sotsialismi, tekitanud murrangu inimkonna ajaloos, kujundab ümber loodust, muudab tema geograafiat.

Looduse ümberkujundamise grandioosse plaani elluviimine kummutab religioosse ideoloogia ja demonstreerib marksistlik-leninliku maailmavaate triumfi. Nõukogude inimene ei palu looduselt ande, vaid sunnib loodust inimest teenima, oma tahtele alluma. Religioon õpetab, nagu võiks põuda ja teisi loodusõnnetusi vältida ainult palvuste, ristikäikude ja muude selletaoliste religioossete vahendite abil. Marksistlik-leninliku teooriaga relvastatud nõukogude teadus on näidanud tee stiihiliste loodusjõudude võitmiseks. Grandioossete hüdroelektrijaamade ehitamine ja maailma suurima niisutussüsteemi rajamine meie maal kujundab ümber suured maa-alad. Vesi joodab ja muudab viljakand-

vaks miljonid hektaarid kõrbemaid. Kümneid miljardeid kilovatt-tunde elektrienergiat rakendatakse tööstuse ja põllumajanduse võimsa edasiarendamise teenistusse.

Uue võrseid, kommunismi võrseid, on näha kõikjal: rahvamajanduses, kultuuris, inimeste igapäevases elus. Partei õpetab nõukogude inimesi toetama kõike uut, seda hoolikalt kasvatama. Selles väljendub partei hoolitsus meie lakkamatu edasiliikumise eest.

Religioon on kõige uue vaenlane, tuleviku vaenlane. Ta on oma vaimult konservatiivne ja reaktsiooniline, ta õpetab kramplikult kiinduma vanasse, toetama kõiges vana maailma, vana maailm aga kardab kõike uut.

Nõukogude inimene, kes on kasvatatud marksismi-leninismi põhimõtetel, peab võitlema kõige vana, kõduneva vastu ja toetama kõike uut, progressiivset.

Võitlus kommunismi eest on võitlus kõige konservatiivse vastu, kapitalismilt päritud harjumuste ja kujutluste vastu, — see on võitlus julguse ja vapruse kasvatamise eest, ustavuse kasvatamise eest eesrindlikele ideedele.

Kapitalismi igandite likvideerimine inimeste teadvuses, töötajate kommunistlik kasvatus saab toimuda ainult otsustavas võitluses religiooni vastu, sest religioon toetab ja sanktsioneerib kõiki kapitalismi igandeid.

Nõukogudemaal on loodud kõik võimalused nõukogude inimeste kultuuriliseks ning ideeliseks kasvuks. Riik assigneerib kultuurilis-elutarbelisteks vajadusteks suuri summasid. Koolid, kultuur-hariduslikud asutused, kino, kunst, kirjandus seisavad tervenisti kommunistliku ideelisuse kasvatamise, nõukogude inimese kõrgete moraalsete omaduste kasvatamise teenistuses. Kas saavad meie maa töötajad leppida religioosse ideoloogiaga, mis kogu sellele hiigeltööle vastu tegutseb ja inimestes neetud mineviku jooni elustab? Ei, ei saa! Võitlus religiooni vastu, kodanliku ideoloogia kammitsaist vabanemise eest on üks osa töötajate võitlusest kommunismi võidu eest.

Kuid võitlus usuliste eelarvamuste vastu ei tohi kanda usklike hirmutamise või administreerimise iseloomu. Lenin ja Stalin on selle eest korduvalt hoiatanud. Võitluses religiooni vastu ei tohi ühest küljest lubada oportunistlikku leplikkust, oportunistlikku argust, teisest küljest aga anarhistlikku etteruttamist ning äärmusesse langemist.

Mõned seltsimehed arvavad, et kõige tõhusamaks religioossete uskumuste likvideerimise abinõuks on kirikute

sulgemine, usukultuste toimetamise keelamine. Kuid neil abinõudel, mis solvavad usklike inimeste tundeid, riivavad Nõukogude kodaniku väärikust, pole midagi ühist kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poliitikaga. Kommunistlik partei õpetab religioonivastast tööd tegema kannatlikult ning sihikindlalt.

Teaduslik-ateistlik propaganda on kogu meie teaduslikus ning kultuur-hariduslikus töös vajalik lüli. Suurt tähtsust võitluses religiooni vastu etendab loodusteaduslik propaganda, mille põhiliseks sisuks peab olema loodusnähtuste materialistlik seletamine, teaduse, tehnika ja kultuuri saavutuste populariseerimine, teadusevastase religioosse ideoloogia ning obskurantismi paljastamine.

ÜK(b)P Keskkomitee juhtis oma 1944. aastal vastuvõetud otsuses «Teadus- ja haridusalase propaganda organiseerimisest» tähelepanu sellele, et teadus- ja haridusalase propaganda põhisisuks peab olema loodusnähtuste materialistlik seletamine ja teaduse, tehnika ning kultuuri saavutuste valgustamine. Selleks tuleb elanikkonna hulgas, eriti maal, laialdaselt organiseerida loenguid ning vestlusi ja korraldada populaarsete brošüüride ning artiklite ühislugemisi maailmaruumi ehitusest, Päikese ja Maa tekkimisest, põhilistest astronoomilistest nähtustest, elu tekkimisest ja arenemisest, inimese põlvnemisest, inimkeha ehitusest, taimede ja loomade tekkimisest ja elust, haiguste põhjustest ja võitlusest nendega, põllutöö ja loomakasvatuse teaduslikest alustest, viljasaagi ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise abinõudest, energiast ja selle kasutamisest jne.

Ei saa leppida sellega, kui loodusteaduslikke küsimusi analüüsitakse abstraktselt, skemaatiliselt, pealiskaudselt, kui ei paljastata religioosset obskurantismi ja religiooni kahjulikkust. Teaduslik-ateistlikku propagandat tuleb teha kõrgel ideelisel tasemel, ta peab välja paistma oma populaarsuse, selguse ning veenvusega, ta peab juhinduma kommunistliku parteilisuse põhimõtetest, igati paljastama marksismile-leninismile vaenulist ideoloogiat.

Nagu kogu kultuur-hariduslik töö Nõukogude Liidus, nii peab ka ateistlik propaganda töötajaid veelgi rohkem kaasa tõmbama aktiivsele ühiskondlikule tööle ja tootmistegevusele, mis aitab neil tunnetada kollektiivi jõudu, omaenda jõudu, kommunistliku partei poolt juhitava nõukogude rahva jõudu. Sotsialistliku võistluse arenemine tööstuses, eesrindlaste liikumise arenemine põllumajanduses on töö-

tajate kultuuri tõstmisel ja usuliste eelarvamuste võitmisel määratu suure tähtsusega.

J. V. Stalin näitas oma töös «Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus», et üheks põhiliseks eeltingimuseks ülemineku sotsialismilt kommunismile on ühiskonna niisugune kultuuriline tõus, mis kindlustaks ühiskonna kõigile liikmeile nende füüsiliste ja vaimsete võimete igakülgse arenemise, et ühiskonna liikmeil oleks võimalik saada haridus, mis on küllaldane selleks, et saada ühiskonna arendamise aktiivseteks tegelasteks.

Partei XIX kongressi direktiivides viienda viie aasta plaani kohta on ette nähtud üleminek seitsmeklassiliselt hariduselt üldisele keskharidusele. Viienda viisaastaku lõpuks peab see olema läbi viidud suuremates linnades ja tööstuskeskustes ja järgmisel viisaastakul teistes linnades ning maal. Niisugune meie partei poolt ettenähtud tohutu kultuuri tõus viib usuliste eelarvamuste lõplikule hävimisele. Kultuurne inimene, aktiivne ühiskonnategelane, olles relvastatud teadmistega looduse ja ühiskonna seadustest, on vaba igasugusest ebausust. Selle ülesande lahendamisel on nii usuvastasel kui ka loodusteaduslikul propagandal suur tähtsus.

Mida kõrgem on meie usuvastase ja loodusteadusliku propaganda tase, mida ulatuslikumalt arendatakse töötajate ideelist kasvatamist, seda edukamalt võidetakse usulised eelarvamused ja luuakse tingimused, kus eranditult kõik nõukogude inimesed astuvad kindlalt aktiivsete ja teadlike kommunismi ehitajate ridadesse.

SISUKORD

Religiooni tekkimine ja tema juured klassiühiskonnas 3
Religioosne obskurantism rahva rõhujate ja reaktsiooni teenistuses 11
Idealism on rafineeritud papimeelsus 35
Marxi-eelne ateism 44
Ateistliku mõtte arenemisest Eestis 52
Teadus ja religioon 67
Usuliste eelarvamuste ületamise teed 78

Toimetaja H. Seping.

Tehniline toimetaja
M. Aardma.

Korrektorid
A. Kalberg ja H. Merimaa.

Ladumisele antud 29. VII 1953. Trükkimisele antud 19. VIII 1953. Trükiarv 5000. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 6. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 4,92. Arvutus-poognaid 5,43. MB-10574.
Tellimise nr. 2400.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42.

На эстонском языке.

Д. Эрпорт

Происхождение и реакционная социальная сущность религии

Hind rbl. 1.—

1—7

Rbl. 1.—

A-19683
V

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00358534 8